

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ:

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У НОМЕРІ:

- СУСПІЛЬНА ДУМКА

- ✓ *Вища кваліфікаційна комісія суддів обрала нове керівництво: як це вплине на її роботу*

- ✓ *Множинне громадянство – четверта спроба*

- ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

- ✓ *Навіщо Україні Римський статут і що змінює його ратифікація*

№ 8 серпень 2024

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:
ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ
№ 8 (123) 2024**

(01 серпня -31 серпня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРЬ»

Редакційна колегія:

Л. Дубровіна, член-кореспондент НАН України, генеральний директор НБУВ
(головний редактор);

Ю. Половинчак, керівник НЮБ (заступник головного редактора);
Н. Іванова, зав. аналітично-прогностичного відділу НЮБ;
В. Бондаренко, ст. наук. співроб. НЮБ

Заснований у 2014 році
Видається один раз на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання
можна ознайомитись на сайті
Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

Звернення Володимира Зеленського з нагоди Дня Незалежності України.....	4
Інформаційні матеріали до Дня Незалежності України і Дня Державного Прапора.....	6
НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ	12
КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ	14
СУСПІЛЬНА ДУМКА	
<i>О. Гамський</i> , Закон і Бізнес: Концентруй і володарюй?	15
<i>В. Матола</i> , Ґрати: Вища кваліфікаційна комісія суддів обрала нове керівництво: як це вплине на її роботу	17
<i>Н. Мамченко</i> , Судово-юридична газета: Особливості визначення моменту набрання чинності рішення КСУ та втрати чинності положенням закону – позиція КАС ВС	20
Громадянська мережа ОПОРА, Укрінформ: Україна ратифікувала Римський статут: у чому важливість та можливості	23
<i>Ю. Мельник</i> , LB.ua: Гаага для Путіна. Що змінить ратифікація Римського статуту і де була політична воля раніше?	24
<i>І. Корженкова</i> , Центр спільних дій: Множинне громадянство – четверта спроба	26
ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	28
ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР	
<i>Жигалкін І.</i> Левіафан для судової системи	31
<i>Кориневич А.</i> Навіщо Україні Римський статут і що змінює його ратифікація? (<i>Інтерв'ю</i>) ...	55
<i>Мамедов Г., Волкова Н.</i> Україна стає ближчою до Суду, який видав ордер на арешт Путіна. Але є нюанс	57
НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ	62

З ДНЕМ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ!

Дорогі співвітчизники щиро вітаємо з Днем Незалежності України!

Це свято нагадує кожному з нас, що пройшов наш незламний народ заради свободи, гартуючи силу, дух та незламність з кожним поколінням. Це день, коли наша країна здобула право бути вільною та суверенною. Нехай він стане нагадуванням про те, що наша незалежність – це велика цінність, яку ми повинні берегти та захищати.

Захищаймо нашу Батьківщину і один одного. Нехай наша прекрасна країна розвивається та стає кращою з кожним днем, а наші серця будуть сповнені гордістю за рідну землю.

Нехай цей день принесе багато натхнення для нових звершень, а наша країна й надалі залишатиметься сильною та єдиною.

З повагою, НЮБ НБУВ

Звернення Володимира Зеленського з нагоди Дня Незалежності України

Дорогий народе!

Українці завжди повертають борги. І той, хто зичив нашій землі лиха, отримає його у себе вдома. З відсотками. Той, хто хоче сіяти на нашій землі зло, пожинатиме його плоди на своїй території.

Це не пророцтво, не злорадство, не сліпа помста, це – закономірність. Справедливість. Бумеранг для зла. І його запуск розпочався неподалік місця, де я записую це звернення. Сумщина. Могриця. Річка Псел. Кілька кілометрів від нашого кордону.

Кордону між Україною та неволею, між життям і смертю. Кордону між незалежною європейською державою й терористичною організацією номер один у світі.

913 днів тому зокрема й через Сумщину Росія пішла на нас війною. Порушила не лише суверенні кордони, а й межі жорстокості та здорового глузду. Безмежно прагнучи одного: знищити нас. Натомість сьогодні ми відзначаємо 33-й День Незалежності України. А те, що ніс на нашу землю ворог, тепер вернулося в його дім. І той, хто хотів перетворити наші землі на буферну зону, має думати, аби його країна не стала буферною федерацією. Так відповідає незалежність. Відплачує за наших мирних громадян, на яких летять КАБи й «кинджали», за наших посивілих батьків, за наших дітей, що змушені навчатися під землею. За всіх наших людей, які воліли б ніколи в житті не знати назв цих проклятих місць: «Саваслейка», «Оленья», «Енгельс». Але, на жаль, українці їх знають. А тому й наш ворог знатиме, що таке відплата по-українськи. Гідна, симетрична, далекобійна. Знатиме, що в кожному пункті РФ, яка є джерелом небезпеки для життя нашої держави й наших людей, рано чи пізно прилетить українська відповідь.

Вицвілі очі їхнього начальника сприймають весь світ сірою зоною. Та ми не дамо перетворити в сіру зону землі, де по праву має бути синьо-жовтий прапор. Не буде хворий дід із Червоної площі, який постійно погрожує всім червоною кнопкою, диктувати нам якісь свої

червоні лінії. Як жити, яким шляхом іти і який вибір робити, будуть для себе визначати лише Україна й українці. Бо так працює незалежність.

Україна вкотре дивує. Росія вкотре у своєму репертуарі. Так загалом змальовують події на Курщині світові медіа. Показують, як Росія ставиться до своїх громадян, яких називає «населеніє». Як саме Росія своїх «не бросает». Як їхні солдати мародерять свої ж магазини. Так виглядає путінська Росія в очах усього світу. І так само весь світ бачить, як наші воїни дають місцевим людям воду, їжу, ліки, а ті кажуть: «Добре, що тепер тут ви, а не кадірівці». Так виглядає гідність України. Цивілізованість. Чеснота нашої незалежності.

33 роки тому Україна відродилася на картах світу, а сьогодні Україна підкорює серця всього світу. Надихає сміливістю. Слугує прикладом, як не боятись Путіна. І об'єднує Землю довкола свого, українського світогляду: у XXI столітті терористи мають спочивати у Гаазі, а не на Валдаї. І ніхто у світі більше не скаже: «Where is Ukraine?» Бо на кожному континенті тепер кажуть: «Ukraine must win». Це заряджає нашу незалежність. Нашу Україну. Їй не бракує чужих областей. Нам потрібен мир і спокій на наших землях. Вздовж усього нашого кордону протяжністю 6992 кілометри. На суші, на морі, у повітрі, всередині країни – усюди, де ми будемо стояти на варті своїх цінностей.

Так, як це роблять наші воїни. На всіх напрямках фронту й державного кордону, який уособлюють прикордонні стовпи. А нашу волю й боротьбу символізують наші люди – наші захисники, наші опори. Ті, на чийх плечах тримається Україна. Тримається в Харкові, Куп'янську, Запоріжжі, тримається на Херсонщині. У Покровську, Торецьку, Часовому Яру. На Лиманському, Сіверському, Краматорському, Курахівському, Времівському, Гуляйпільському та Оріхівському напрямках. Так б'ється незалежність. І всім нашим воїнам я хочу сьогодні сказати: бажаю міцного! І дякую вам, хлопці! Коли постала потреба захищати

Україну, ви сказали коротко: плюс. Відтоді 913 днів поспіль «мінусуете» окупантів. Тільки ви знаєте, скільки за сухою статистикою про втрати ворога насправді стоїть зусиль, поту, крові та вашої надважкої роботи. Тільки ви знаєте, що насправді означає тримати позицію. Що таке «цілий день криє ворожа арта й авіація». Що таке стояти міцно попри те, що «орки сунуть». Ви зберегли й бережете нашу незалежність.

Я дякую кожному, хто допомагає нашим воїнам і нашій державі, усім, хто живе й працює, аби працювала й жила незалежність. Наші медики, наші рятувальники, наші пожежники, енергетики, наші волонтери й підприємці, поліцейські і фермери, залізничники, вчителі та учні. Усі. Українці та українки тут, українці та українки за кордоном, які допомагають, знаходять, відправляють необхідне, говорять світу про Україну. І всі, хто з Україною на тимчасово окупованих наших територіях. Усі українці та українки, чия сила не має кордонів, чия воля безмежна. Всі, кому я безмежно вдячний. І сьогодні. І за кожен з 913 днів цієї війни. За справу кожного й кожної з вас. За те, що доводите: незалежність – справа кожного й кожної. І вона має багато вимірів. Кожен з яких потрібно здобувати, аби відстояти незалежність всеосяжну. Це економічна, це енергетична незалежність. Це духовна незалежність українського народу. І українське православ'я сьогодні робить крок до визволення від московських чортів. Це і втілення справедливості щодо нагород незалежної України, які більше ніколи не носитимуть ті, хто її зрадив. Це втілення справедливості щодо героїв-іноземців, які захищають Україну на фронті та заслуговують на українську шану – на наше громадянство.

Це невідворотні процеси, які запущені нами сьогодні. Так зміцнюється незалежність.

І міцний кордон має бути між нами та ворогом, а поміж українцями не буде жодних стін. Бо Україна – у кожному з нас. Незалежність – у кожному з нас. І об'єднані, ми здатні перемагати. Це довело 24 лютого. Довів 2022-й і 2023-й рік. Доводить і цей рік. Ми вистояли, стримали й дали відсіч ворогу, а тепер робимо це на його болотах.

Ми знаємо, що таке незалежність. Як важко її відродити. Як важко її захистити. Але ми знаємо: все залежить від нас.

Ми знаємо, як виглядає незалежність. Вранці 24 лютого вона була в наших поглядах. Сьогодні незалежність – в окопах на всіх напрямках. Вона у наших містах і селах: у кожному епізоді, коли ми знаходимо найкраще в собі, знаходимо в собі Україну й боремося за неї. Незалежність сьогодні має втомлені очі, які бачили все. Незалежність усміхається, коли українцям вдається. Незалежність – це тиша, коли ми втрачаємо своїх людей. Незалежність – це клятва ніколи не забути полеглих героїв. Незалежність має присмак диму й пилу на полі битви та в цивільному житті. Незалежність спускається у сховище під час тривоги, аби вистояти й піднятися нагору знову і знову сказати ворогу: нічого у вас не вийде. Не зможете. Не переможете. І будете за все відповідати.

Так відчувається нами свобода. Так виглядає Україна. Так виглядає незалежність. А ось так вона звучить:

З Днем Незалежності, українці й українки!

Слава Україні! *(Офіційне внутрішнє-представництво Президента України (<https://www.president.gov.ua/news/zvernennya-volodimira-zelenskogo-z-nagodi-dnya-nezalezhnosti-92805>). – 2024. – 24.08).*

Інформаційні матеріали до Дня Незалежності України і Дня Державного Прапора

24 серпня Україна відзначає найбільше державне свято – День Незалежності. Воно встановлене на честь виняткової історичної події – ухвалення у 1991 році Верховною Радою Української РСР Акта проголошення незалежності України. Цей документ увінчав тисячолітні прагнення Українського народу мати власну суверенну державу і самостійно визначати свою долю.

Для українців свобода і гідність завжди були основоположними цінностями. Вони спонукали до боротьби за незалежність. У XX столітті наш народ декілька разів здобував державність. Тому правильно вважати, що 24 серпня 1991 року Україна відновила незалежність. Важливим кроком до повернення історичної справедливості стало ухвалення 16 липня 1990 року Декларації про державний суверенітет України. Тоді Верховна Рада УРСР підтримала прагнення народу ліквідувати політичну та економічну залежність від московського центру і розбудувати самостійну державу, відроджувати національну культуру, історичну пам'ять.

Акт про державну незалежність 24 серпня 1991 року спирався на Декларацію про суверенітет. А результати Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року стали найпереконливішим підтвердженням волі народу.

Постання суверенної України відіграло вирішальну роль у розпаді СРСР, остаточному руйнуванні комуністичної тоталітарної системи імперського типу. Це стало початком нового етапу розвитку демократичної сучасної Української держави.

Незалежність України – запорука вільного розвитку держав і народів Європи та головна перешкода для російського імперіалізму, який намагається політично, економічно та духовно поглинути Україну. Нині в умовах агресії з боку Росії ми продовжуємо боротьбу за власну свободу та незалежність.

Сьогодні Україна ефективно стримує російський збройний напад завдяки

зусиллям на військовому, дипломатичному, інформаційному фронтах, а також потужній міжнародній допомозі. Ми боротимемося до звільнення від окупанта останнього сантиметра української землі. Тож наше суспільство має консолідуватися для перемоги над агресором та розбудови держави як демократичної правової країни в сім'ї європейських народів.

Україна вдячна світовим партнерам за підтримку нашої боротьби та розумінню, що від нашої перемоги в цій війні залежить також майбутнє Європи. Адже Російська Федерація не обмежиться Україною. Вона відкрито заявляє, що її мета – Євразія від Владивостока до Лісабона. Якщо російську армію не зупинити зараз, війна рано чи пізно прийде в кожен європейський дім. Але разом ми здатні зупинити агресора і зберегти мир, свободу та демократичний світ.

24 серпня 1991 року Україна відновила державну незалежність, що стало вінцем тривалого шляху Українського народу до свободи. Наша незалежність оплачена дорогою ціною – великою кількістю життів тих, хто боровся за ідею вільної України зі зброєю у руках і без неї, незліченною кількістю років втраченої свободи тих, хто сидів за неї у таборах та в'язницях.

Наша незалежність і сьогодні оплачується життями наших захисників і захисниць, які зупинили навалу і наближають перемогу над російським агресором.

Мільйони українців споконвічно мріяли про власну суверенну державу й творили і зберігали все те, що зараз є надбанням української культури.

Проголошення незалежності України у 1991 році відіграло вирішальну роль у розвалі СРСР й остаточній ліквідації комуністичної тоталітарної імперії.

Сьогодні незалежність України – запорука вільного розвитку держав і народів Європи.

Сьогодні незалежність України – головна перешкода для російського імперіалізму, який намагається політично, економічно та духовно

поглинути Україну і розділити Європу на сфери впливу.

Незалежність для українців – це передусім нові можливості та торжество прав людини. Це змога дихати на повні груди повітрям свободи після століть неволі, коли ми жили за чужими правилами у несправедливості та репресіях, брали участь у чужих війнах. Тепер майбутнє країни – в руках кожного з нас.

Прагнення до свободи і чутливість до несправедливості – визначальні риси українців. Це давало нам насагу і сили залишатися собою в часи бездержавності. Здобуття незалежності для творення власного майбутнього – найвищий вияв свободи нашого народу.

Розпад СРСР у 1991 році став шоком для частини російських еліт та російських обивателів, що продовжували марити імперською величчю. Їхньою мрією і сьогодні є відновлення імперії. А без України Росія не може бути імперією. Тому поглинання України, її матеріальних та людських ресурсів – одна з ключових передумов розгортання російського імперського проєкту.

Із відновленням незалежності боротьба за державність не припинилася. Ми продовжуємо захищати свою свободу від російського агресора, адже пам'ятаємо, що окупація та роки бездержавності в ХХ столітті коштували нашому народу надто дорого. Внаслідок Голодомору, Голокосту, державного терору, депортацій та воєн загинули мільйони українців. Тому за жодних обставин ми не маємо допустити повторення подібного лиха.

Вільна українська держава, активне й відповідальне громадянське суспільство та потужні збройні сили – це той фундамент, що захищає права людини та гарантує всім українцям гідне майбутнє.

30 років незалежності продемонстрували світу, що Україна відбулася як держава, здатна утверджувати демократичні цінності, відстоювати свободу та гідність, захищати свій суверенітет і територіальну цілісність. Нам вдалося побудувати толерантне суспільство, в якому знаходять спільну мову та взаємну повагу різні етнічні, релігійні, соціальні групи. І, головне, громадяни України готові одноставно

зі зброєю в руках захищати незалежність власної держави.

Незалежність України – маяк свободи

Відновлення незалежності України у 1991 році привело до розвалу тюрми народів – Радянського Союзу. Впродовж усіх трьох десятиліть незалежності Україна залишалась, попри усі труднощі і негаразди, прикладом життєздатності демократичних інститутів на пострадянському просторі, альтернативою авторитаризму і диктатурі, що утвердився у більшості пострадянських держав. Сьогодні перемога України у війні з Росією відкриє шлях до свободи і демократичного розвитку народам Російської федерації, а також зміцнить демократичні устрої Європи і світу.

У 1991-му Україна виборола право на самостійність, але з того часу їй доводиться відстоювати і втілювати незалежність на практиці. Після проголошення історичного Акта ми ще тривалий час чинили опір спробам накинути нам нове ярмо під вивісками СНД, Євразійський та Митний союзи, боролися за створення власної армії і флоту, відстоювали наш український Крим та Севастополь.

Москва постійно випробовувала нашу незалежність на міцність. Коли ж прийшло усвідомлення, що «гібридні» методи боротьби безсилі, Путін зважився на повномасштабну війну.

Незалежність – як повітря. Його не помічаєш, але без нього не можеш жити. Росія тимчасово окупувала 20% української території, «перекривши кисень» її мешканцям.

На загарбані нею землі імперія принесла з епохи бездержавності старі практики нищення українства: випалену землю і мародерство, фільтраційні та концентраційні табори, позбавлення власності і депортації, вбивства і катування, русифікацію та деукраїнізацію, фейкові референдуми і цинічну пропаганду. Словом, за пів року Росія відтворила всі жахи ХХ століття.

Шлях становлення незалежності ми маємо пройти до кінця, завершити розпочате в 1991-му. Мусимо остаточно визволити всі

окуповані території та зруйнувати імперію – тюрму народів.

Ми прагнемо такого ж мирного сусідства з невеликими національними і демократичними країнами на сході, яке вже маємо на заході. Тільки тоді Україна і вся Європа почуватимуться в безпеці.

Нескорена незалежна Україна – маяк свободи для поневолених народів Росії, новий імпульс для європейського духу єднання і солідарності.

Етапи боротьби за незалежність у ХХ–ХХІ століттях

Проголошення незалежності – результат того, що українське державотворення не припинялося в ХХ столітті.

Уперше в ХХ столітті Україна проголосила незалежність 22 січня 1918 року ІV Універсалом Української Центральної Ради. Держава проіснувала 3 роки. Це був час безперервної боротьби за її збереження. Вже тоді Україна мала всі ознаки держави: територію, окреслену кордонами, герб, військо, грошову систему, мову, налагоджені дипломатичні відносини з іншими державами.

Через рік – 22 січня 1919 року – відбулася не менш вагома подія – об'єднання Української Народної Республіки (УНР) і Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) в одну державу. Ця злука продемонструвала можливість цивілізованого демократичного збирання територій в єдину суверенну державу.

Через низку зовнішніх (війна на кілька фронтів) та внутрішніх (неготовність політичної еліти) причин ця державність була нетривалою. Проте сам факт існування незалежної соборної держави відіграв вирішальну роль у подальшому розвитку українського визвольного руху. Його учасники протягом наступних десятиліть боролися зі зброєю в руках чи ненасильницькими методами за відродження Української самостійної соборної держави.

Знову українська держава постала 15 березня 1939 року. Коли проголошували незалежність Карпатської України, з трибуни Союму звучали такі слова:

«Наша Земля стає вільною, незалежною та проголошує перед цілим світом, що вона була, є й хоче бути українська. І коли б навіть нашій молодій Державі не суджено було довго жити, то наш Край залишиться вже назавжди український, бо нема такої сили, яка могла б знищити душу, сильну волю нашого українського народу».

Історія Карпатської України стала однією зі сторінок боротьби українців за встановлення української державності.

30 червня 1941 року у Львові Організація українських націоналістів (ОУН(б)) проголосила Акт відновлення Української Держави. Цей процес охопив усю територію західних областей, Житомирську та західні райони Київської області, де представники ОУН (похідні групи) проголошували Акт на велелюдних зборах. У відповідь нацисти масово арештовують українських патріотів. Зважаючи на це, ОУН переходить у підпілля і розпочинає рух опору, а вже в кінці 1942 року створюється Українська повстанська армія.

Ще десять років після поразки Третього Райху і закінчення Другої світової війни УПА виборювала незалежність України у протистоянні з комуністичним тоталітарним режимом.

Наміри мати власну державу роками визрівали у творчості шістдесятників, у правозахисному й дисидентському рухах, у прагненнях мільйонів українців. А вже наприкінці 1980-х – початку 1990-х років стрімко розвивався масовий національно-демократичний рух, на який суттєво вплинула, зокрема, аварія на Чорнобильській АЕС. Трагедія стала чинником активізації національного руху та відцентрових бажань політичних сил.

В умовах політичних реформ в СРСР – лібералізації суспільного життя – у березні 1990 року відбулися вибори до Верховної Ради УРСР і місцевих рад. Значного успіху на цих виборах досяг демократичний блок. Опозиційним до комуністичного керівництва силам вдалося провести своїх представників і до місцевих рад. Таким чином, за підсумками виборів 1990 року Україна вперше отримала бодай частково демократично обраний парламент і місцеві

ради. Ідея незалежності України зазвучала в стінах законодавчого органу на повний голос. 16 липня 1990 року її оформлено в перший законодавчий акт – Декларацію про державний суверенітет України.

Спроба у Москві 19 серпня 1991 року «оновити» Радянський Союз у сталінських традиціях стала поштовхом до розгортання національно-демократичного руху за незалежність у більшості республік СРСР. Українці збиралися на масові мітинги з вимогою виходу зі складу СРСР.

24 серпня 1991 року на позачерговому засіданні Верховна Рада УРСР ухвалила Акт проголошення незалежності України, зазначивши в ньому, що продовжується тисячолітня традиція державотворення в Україні, яка має право на самовизначення, передбачене Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами.

1 грудня 1991 року на Всеукраїнському референдумі українці підтвердили прагнення жити в незалежній державі, зробивши її незворотним фактом історії. 90,32 % виборців ствердно відповіли на питання в бюлетені «Чи підтверджуєте Ви Акт проголошення незалежності України?» У Криму ідею незалежності України підтримали 54,19 % виборців, у Донецькій області – 83,90 % і 83,86 % – у Луганській. Референдум засвідчив, що джерелом української державності є воля народу, він став запобіжником щодо спроб реанімації СРСР у формі Договору про Союз незалежних держав.

Сьогодні в умовах широкомасштабної війни РФ проти України ми гідно даємо відсіч та знову відстоюємо власну свободу та незалежність, а також мир у Європі. Незалежність України – маяк свободи Європи.

Як РФ намагалася знищити незалежність України?

Великоросійський реваншизм почав агресивно самостверджуватися в 2000 році з приходом на посаду президента РФ Володимира Путіна. Саме він назвав розпад СРСР найбільшою катастрофою ХХ століття, а відповідальність за це поклав на демократичний

світ, який, на його переконання, підірвав радянську економіку.

Понад два десятиліття, що передували широкомасштабному вторгненню в Україну, Росія організовувала та втілювала різні провокації, економічні та інформаційні війни. Протиріччя між Україною та Росією за Крим розпочалися в 1992 році. Тоді РФ всіяко перешкоджала остаточному переходу Чорноморського флоту під контроль України. Звинувативши Україну в присвоєнні флоту, РФ розпочала процес відокремлення Криму від нашої держави, вдаючись, зокрема, до провокацій та антиукраїнських інформаційних кампаній. Лише після того, як в 1994 році Україна ввела в Крим підрозділи Національної гвардії України та прикордонні війська, ситуація стабілізувалася.

Восени 2003 року вона розпочала будівництво греблі до українського острова Тузла в Керченській протоці. Це була спроба зазіхання на українську територію. Україна зробила все можливе, аби захистити свою територіальну цілісність. Тоді до війни не дійшло: після телефонної розмови Леоніда Кучми із Володимиром Путіним Росія зупинила будівництво. Але це стало «репетицією» до захоплення Криму в 2014 році.

Новий виток ескалації російсько-українських відносин спровокували вибори Президента України 2004 року, які завершилися масовими протестами, що увійшли в історію під назвою Помаранчева революція. Кремль тоді зробив спробу розколоти Україну через так званий Всеукраїнський з'їзд депутатів Верховної ради АР Крим, місцевих рад усіх рівнів у Севєродонецьку (Луганська область). Однак СБУ запобігла поглибленню сепаратистських процесів.

Тоді розпочався економічний тиск на нашу державу, передусім шантаж припиненням постачання газу. Під повний або частковий контроль російського капіталу потрапили галузі зв'язку і телекомунікації, частина банківського сектору тощо. Одночасно розгорталася й інформаційна війна, спрямована на поглиблення розколу в українському суспільстві та посилення недовіри до демократичної влади.

Російська експансія активізувалася в 2010 році після приходу до влади Віктора Януковича. 21 квітня 2010 року він і тодішній президент РФ Дмитрій Медведєв підписали так звані Харківські угоди, якими продовжили термін перебування російського флоту в Україні. Це мало стати стартом спецоперації зі встановлення повного контролю над Україною. Спецслужби РФ активізували агентурні мережі в Україні.

Нині Путін активно експлуатує основні міфологеми часів Холодної війни. Агресивне протистояння із Заходом подається як відновлення геополітичної величі Росії. Стрижнем путінської моделі є культ лідера і його монополія на владу. Це забезпечується численними силовими органами та репресивно-каральним апаратом, ручними засобами масової (дез)інформації. Вони разом із войовничою пропагандою сприяли встановленню повного контролю над політичним життям в Росії, виборчими процесами, економікою, обмеженню прав регіонів і народів, прав громадян на свободу думки та мирні протести.

Канали поширення пропаганди не обмежуються ЗМІ. Задіяні також кінематограф, шоубізнес, книговидання – практично весь культурний простір працює на демонстрацію російсько-української спільності або вторинності України. Всі «рупори» пропагують «обраність» росіян, їх унікальність як «старших братів» у рамках ідеологічної концепції «руського міра». Саме вона легітимізувала право росіян втручатися у справи сусідніх держав, зокрема України, через буцімто «нерозривну єдність» з Москвою, спільну історію, російську мову, культуру та православну віру.

РФ розгортає свій імперський проєкт. Його ключовою передумовою є поглинання України, наших матеріальних та людських ресурсів. Крім того, Путіним керує страх перед європейською Україною. Переваги та успіхи демократії в Україні стануть антитезою путінській Росії, покажуть громадянам Росії безвихідь, в яку їх загнав державний олігархат. Євроатлантичний вибір України, її курс на європейську інтеграцію є викликом особисто для Путіна, оскільки може розвіяти вибудований ним образ успішного президента Росії.

А ще Путіну потрібна українська історія. Спадщина середньовічної Русі, центром якої був Київ, і землі сучасної України є вагомими елементами російського імперського міфу. Саме тому Путін прагне забрати в українців право на власне минуле і власну ідентичність.

Про День Державного Прапора України

На вшанування багатовікової історії українського державотворення, державної символіки незалежної України та з метою виховання поваги громадян до державних символів Указом Президента України від 23 серпня 2004 року № 987 встановлено День Державного Прапора України, який відзначається щорічно 23 серпня. Державний Прапор є одним із державних символів країни, відбиває національні традиції, ідентифікуючи певну територію.

Ще до християнізації Русі жовто-блакитні барви символізували Київську Державу. Майже всі герби міст Київщини й України обрамлялися жовто-блакитними кольорами. З XVIII століття полкові й сотенні козацькі прапори Війська Запорозького виробляли з блакитного полотна, на якому жовтою фарбою наносили хрест, зорі, зброю, постаті святих.

Утвердження синьо-жовтого поєднання як українських національних кольорів відбулося під час європейської «весни народів». Уперше такий прапор замайорів у червні 1848 року на міській ратуші Львова. Відтоді полотнища в національних кольорах використовували під час Шевченківських та інших свят на Галичині, Буковині та Закарпатті.

На Наддніпрянщині це стало можливим після революції 1905–1907 років. Із падінням царату ті барви були вже загально визнаною українською символікою. 25 березня 1917 року під синьо-жовтими прапорами відбулася 25-тисячна маніфестація солдатів-українців і студентської молоді в Петрограді (Санкт-Петербурзі), а 29 березня в Києві під час Свята свободи українські солдати йшли окремою колоною під національними прапорами.

31 березня учасники Українських зборів у Чернігові встановили український прапор і виконали «Ще не вмерла Україна». 1 квітня в Києві з ініціативи Центральної Ради відбулася

понад 100-тисячна маніфестація, на якій тисячі солдатів-українців Київського гарнізону несли синьо-жовті знамена з написами: «Вільна Україна», «Вічна пам'ять борцям за волю», «Війна до перемоги». У Харкові, Полтаві, Катеринославі та інших містах України і за її межами відбулися подібні акції під синьо-жовтими прапорами. Влітку 1917-го під цим прапором вирушав на фронт перший український підрозділ – полк імені гетьмана Богдана Хмельницького. Тоді ж частина кораблів Чорноморського флоту підняла українські прапори. Вперше – на есмінці «Завидний» з ініціативи керівника української ради корабля Івана Прокоповича.

Офіційно стяг затвердили 27 січня 1918 року в Тимчасовому законі про флот УНР. 29 квітня на есмінцях і лінкорах, що базувалися у Севастополі, підняли українські прапори. Флагманський корабель «Георгій Побідоносець» подав сигнал про підняття стяга над українським Чорноморським флотом.

За гетьмана Павла Скоропадського на блакитно-жовтій основі формувалися різні службові штандарти. 16 липня гетьман затвердив військовий прапор Української Держави. 13 листопада 1918 року Українська Національна Рада у Львові проголосила державним прапором Західно-Української Народної Республіки синьо-жовтий стяг. За УНР Директорії також використовувався прапор у синьо-жовтих барвах.

Окупувавши Україну, більшовики карали за синьо-жовтий.

На Підкарпатській Русі, яка увійшла до Чехословаччини, 20 березня 1920 року ухвалено крайовий синьо-жовтий прапор. У 1934-му чехословацька влада заборонила використовувати його. 15 березня 1939 року Сойм Карпатської України в Хусті затвердив синьо-жовтий прапор Карпатської України.

Українська військова організація та її наступниця Організація українських націоналістів також використовували національний прапор. Скажімо, в листопаді 1928 року українські активісти вивісили його із написом «УВО» до 10-річчя Листопадового чину у Львові над собором святого Юра. На початку 1930-х років

з'явився гімн ОУН зі словами: «Під синьо-жовтим прапором свободи з'єднаєм весь великий нарід свій». У квітні 1941-го Другий великий збір ОУН (б) визнав синьо-жовтий прапор національним державним українським прапором.

У другій половині ХХ століття синьо-жовтий пройшов шлях народного визнання та юридичного оформлення. Були поодинокі спроби піднести український прапор. 1 травня 1966 року над будинком Київського інституту народного господарства у Києві (нині Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана) замість червоного прапора зранку височів синьо-жовтий. Георгій Москаленко (студент вечірнього відділення наргоспу) та Віктор Кукса (робітник), які це зробили, планували викликати неабиякий резонанс – прапор мали побачити студенти і робітники заводу «Більшовик», що зранку збиратимуться в колони на першотравневу демонстрацію. Через 9 місяців КГБ знайшов сміливців. Вони отримали відповідно 3 та 2 роки таборів суворого режиму.

22 січня 1973-го в Чорткові на Тернопільщині Володимир Мармус із вісьмома товаришами вивісив 4 національні прапори. 26 квітня 1989-го у Львові під українським прапором відбувся мітинг пам'яті жертв Чорнобильської трагедії, а 22 травня того ж року – Шевченківське свято в Києві. 23 березня 1990 року він з'явився над Тернопільською міськрадою; 3 квітня – над Львівською ратушею; 24 липня – урочисто піднятий над Київською міською радою.

4 вересня 1991 року національний синьо-жовтий прапор замаюрів над Верховною Радою України. 28 січня 1992 року Державний Прапор України затверджений Верховною Радою України. Це стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів, із співвідношенням ширини до довжини 2:3. Державний Прапор як символ нашої країни є втіленням національної єдності, честі та гідності, традицій державотворення, історії та сьогодення (*За матеріалами Українського інституту національної пам'яті (<https://uinp.gov.ua/informaciyini-materialy/vchytelyam/metodychni-rekomendaciyi/informaciyini-materialy-do-dnya-nezalezhnosti-ukrayiny-i-dnya-derzhavnogo-prapora-2022>)*).

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Президент Володимир Зеленський вніс до парламенту законопроект №0285 про ратифікацію Римського статуту, а також законопроект № 11484 щодо приведення положень Кримінального кодексу України у відповідність до норм Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Про це йдеться в картках законопроектів на сайті Верховної ради.

«Метою проекту закону є виконання внутрішньодержавних процедур, необхідних для набрання чинності для України Римським статутом Міжнародного кримінального суду та поправками до нього, прийнятими Асамблеєю держав – учасниць Римського статуту», – йдеться у пояснювальній записці до законопроекту про ратифікацію.

Зазначається, що ратифікація Римського статуту та поправок до нього вимагає внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України, які подаються на розгляд Верховної ради разом з проектом закону про ратифікацію і приймаються одночасно.

Ратифікація Римського статуту дасть можливість Україні бути повноправним членом в Міжнародному кримінальному суді.

«Після набрання чинності для України Римським статутом Україна набуде повноправного членства в Міжнародному кримінальному суді та братиме участь у роботі Асамблеї держав – учасниць Римського статуту, зможе подавати кандидатури для обрання суддів та прокурорів Міжнародного кримінального суду», – йдеться у пояснювальній записці.

У пояснювальній записці до законопроекту щодо змін до Кримінального кодексу зазначається, що положеннями Кримінального кодексу України на сьогодні не передбачено кримінальної відповідальності за злочини проти людяності та за воєнні злочини, що є порушенням звичаєвого, а не договірного міжнародного гуманітарного права. Ці прогалини зумовлені тим, що від моменту прийняття Кримінального кодексу його положення системно не узгоджувались із сучасним міжнародним правом.

«Положення Римського статуту Міжнародного кримінального суду є уособленням останніх напрацювань міжнародного права в частині кримінального переслідування за міжнародні злочини. Приведення кримінального та кримінально-процесуального законодавства України у відповідність з Римським статутом сприятиме оновленню українського законодавства про кримінальну відповідальність у світлі останніх тенденцій міжнародного права», – йдеться у документі.

Римський статут був підписаний від імені України 20 січня 2000 року на виконання розпорядження Президента України від 11 грудня 1999 року (*Суспільне.Новини* (<https://suspilne.media/814497-zelenskij-vnis-do-parlamentu-zakonoproekt-pro-ratifikaciu-rimskogo-statutu/>). – 2024. – 15.08).

21 серпня 2024 року Верховна Рада України ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду, після набрання чинності якого Україна стане 125-ю державою-учасницею. За відповідний законопроект №0285 проголосували 281 народний депутат.

Римський Статут Міжнародного кримінального суду – це міжнародний договір, що заснував Міжнародний кримінальний суд (МКС). Він визначає порядок роботи суду, а також визначає злочини, які підпадають під його юрисдикцію (злочин агресії, злочини геноциду, злочини проти людяності та воєнні злочини).

Україна підписала Римський Статут ще 20 січня 2000 року. Утім його ратифікація затягнулася на 24 роки. Це було насамперед пов'язано з тим, що 11 липня 2001 року Конституційний Суд України ухвалив негативний висновок щодо Римського статуту та визнав його таким, що не відповідає Конституції України. Так, в частині положень абз. 10 преамбули та ст. 1. КСУ обґрунтував це тим, що “Міжнародний кримінальний суд ... доповнює національні органи кримінальної юстиції”. Це унеможливило подальшу

ратифікацію Римського статуту без внесення змін до Конституції України аж до 2016 року, коли були внесені відповідні зміни до Конституції України.

Лише після початку російської агресії український парламент ухвалив 25 лютого 2014 року та 4 лютого 2015 року заяви про визнання юрисдикції МКС.

Також Україна взяла на себе зобов'язання ратифікувати Римський статут за Угодою про Асоціацію (ст. 8) між Україною та Європейським Союзом, підписаною 21 березня 2014 року.

Докорінно ситуація змінилася, як вже зазначалося, зі змінами до Конституції України 2 червня 2016 року. Тоді було змінено редакцію ст. 124 Конституції України, зокрема доповнено ч. 6, яка отримала такий зміст: “Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду”. Утім передбачалося, що ця конституційна норма набуває чинності з 30 червня 2019 року.

Також з прийняттям 3 травня 2022 року Закону України “Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом” парламентом було запроваджено механізм співпраці національних компетентних органів України з МКС.

Варто зазначити, що лише з початком повномасштабної російської агресії 24 лютого 2022 року розпочалися реальні розслідування міжнародних злочинів (хоча юрисдикція МКС поширюється міжнародні злочини вчинені на території України за період, починаючи з 21 листопада 2013 року), у зв'язку з чим знову актуалізувалася ця тема.

2 березня 2022 року на підставі звернення від країн-учасниць Римського статуту Офіс Прокурора Міжнародного кримінального суду оголосив про початок розслідування ситуації в Україні щодо скоєння на території України воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду. Утім серед цих міжнародних злочинів відсутній злочин агресії. Прокурор Карім Хан це пояснював тим, що МКС не

володіє юрисдикцією в частині розслідування злочину агресії росії проти України, оскільки ні Україна, ні Російська Федерація не ратифікували Римський статут, ч. 5 ст. 15-біс якого передбачає, що стосовно держави, яка не є учасницею Римського статуту, Суд не здійснюватиме своєї юрисдикції щодо злочину агресії, вчиненого громадянами цієї держави або на її території.

У зв'язку з цим, попри ратифікацію Римського статуту Україною, не зникає актуальність у заснуванні Міжнародного трибуналу щодо агресії Росії проти України. Детальніше у матеріалі ОПОРИ: Заснування трибуналу з питань агресії росії проти України: вищий рівень відповідальності як запобіжник нових конфліктів у Європі

Нагадаємо, що за останні півтора роки МКС було оголошено 6 ордерів про арешт російським високопосадовцям, зокрема щодо Володимира Путіна, Марії Львова-Белової, Сергія Кобилаша, Віктора Соколова, Сергія Шойгу, Валерія Герасимова. Детальніше у матеріалах ОПОРИ:

Міжнародний кримінальний суд видав ордери на арешт Шойгу та Герасимова. Що це означає?

Ордери на арешт Путіна і Львова-Белової: який їх вплив та що змінилося за рік?

МКС видав нові ордери на арешт росіян за обстріли української енергетичної інфраструктури

Що змінить ратифікація Римського Статуту?

Як повідомила заступниця Керівника Офісу Президента України Ірина Мудра, ратифікація Україною Римського статуту дозволить набути повноправного членства в Міжнародному кримінальному суді, що надасть можливість: висувати свого кандидата на посаду судді та прокурора МКС; брати участь у виборах суддів та інших виборних осіб; ефективно співпрацювати з МКС; притягнути до відповідальності російських злочинців; дотримуватися курсу євроінтеграції; захистити наших військових.

“Часто можна почути, що якщо ми ратифікуємо Римський Статут, то МКС зможе притягати наших військових та інших громадян

до відповідальності, – пише Ірина Мудра. – Насправді, знімаються ризики притягнення до відповідальності військових ЗСУ, оскільки Україна ратифікує Римський Статут із заявою по ст.124 Римського статуту, згідно з якою МКС не буде мати юрисдикції по ст. 8 (воєнні злочини) щодо громадян України протягом 7 років після ратифікації”.

“Окрім аргументів про можливість впливати на фінансові, кадрові та адміністративні механізми, запуску механізму «компліментарності» суду тощо, – зазначає юрист-міжнародник Міжнародного Центру Української Перемоги Андрій Міхеєв – з моменту, коли війна вийшла за межі України, це дуже вдалий політичний хід. Якби Росія вирішила так само визнати юрисдикцію МКС* на своїй території за статтею 12 (3)

РС, як це колись зробила Україна, це могло б поставити Україну і Росію на «одну дошку» в очах світового співтовариства. Проте повною ратифікацією Україна влучно попередила такий ризик” (*Onopa* (<https://www.oporaua.org/viyana/ukrayina-ratifikuvala-rims-kiy-statut-v-chomu-vazhlivist-ta-mozhливosti-25339>). – 2024. – 21. – 08).

Президент Володимир Зеленський підписав проєкт закону про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього.

Відповідно до картки законопроєкту, президент підписав документ у суботу, 24 серпня (*Суспільне.Новини* (<https://suspilne.media/820545-prezident-pidpisav-zakon-pro-ratifikaciu-rimskogo-statutu/>). – 2024. – 24.08).

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ

Закон про оренду землі на користь будівництва мобільних станцій суперечить Конституції та Конвенції про захист прав людини.

Про це повідомив уповноважений з прав людини Дмитро Лубінець.

Він звернув увагу на те, що цей закон передбачає примусове відчуження земельних ділянок та іншої нерухомості в умовах воєнного стану. У Закарпатській області за ним можуть розмістити об’єкти оборонно-промислового комплексу та інфраструктури.

Важливим і шокуючим є нюанс, що оскарження до суду або адміністративного органу рішень Закарпатської обласної державної адміністрації про примусове відчуження земельної ділянки, іншого об’єкта нерухомого майна взагалі не допускається.

Лубінець наголосив на тому, що такий підхід порушує ст. 6 Конвенції про захист прав людини

та основоположних свобод, що гарантує право на справедливий судовий розгляд.

Тож за його словами, таке обмеження права на судовий захист є втручанням у право власності людини. Натомість Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод та Конституція України гарантують захист права власності.

Нагадаємо, Верховна Рада України 21 серпня у другому читанні підтримала законопроєкт про спрощення процедури вилучення земельних ділянок для розвитку цифрової інфраструктури. Зазначається, що цей закон дозволить мобільним операторам отримати право на користування земельними ділянками. Таким чином Україну легше зможуть забезпечити 4G-зв’язком і високошвидкісним інтернетом (*kyiv24* (<https://kyiv24.news/news/porushuye-prava-lyudyny-obmudsmen-rozkrytykuvav-zakon-pro-orendu-zemli-na-koryst-mobilnyh-stanczij>). – 2024. – 21.08).

СУСПІЛЬНА ДУМКА

О. Гамський, Закон і Бізнес: Концентруй і володарюй?

Цілком очевидно, що орган, контроль над яким фактично монополізовано однією або кількома особами, не може вважатися незалежним за будь-яких умов. Але саме так склалося у третьому складі громадської ради доброчесності.

Маніпуляції з висуненнями

Отже, станом на 1.08.2024 в громадській раді доброчесності працюють 20 членів. Половина з них тим чи іншим способом пов'язані з очільником «Фундації DEJURE» Михайлом Жернаковим. Ще один чинний та один колишній члени ГРД пов'язані з політичним союзником М.Жернакова – головою правління «Центру протидії корупції» Віталієм Шабуніним.

Якщо уважно проаналізувати нинішній, третій за ліком, склад ради, то 4 її члени працюють у ГО «Фундація DEJURE». Подання для участі в конкурсі щодо ще трьох членів ГРД були внесені цією ГО. Крім того, ще три члени, за наявними даними, отримували гроші від даної організації.

Один член ГРД отримував доходи від ГО «ЦПК», а щодо ще одного ця ж організація вносила подання для участі в конкурсі.

Серед інших членів ради можна знайти знайомих М.Жернакова та В.Шабуніна, членів дружніх громадських об'єднань тощо.

З огляду на це, можна стверджувати, що ці два громадські активісти мають прямий та вирішальний вплив на більшість складу ГРД, а сама рада діє узгоджено та централізовано.

Натомість, керування органом, що реалізує свої повноваження в питаннях суддівського врядування, повністю нівелює саму ідею створення ГРД як колективного, незалежного органу. Адже він був покликаний додати в роботу суддівських органів плюралізм думок, неупереджений погляд та представляти широкий спектр оцінок представників суспільства.

Про те, що на етапі формування чергового складу ГРД згадані громадські організації

діяли узгоджено, свідчить, наприклад, перелік висунутих кандидатів. Так, вочевидь, аби збільшити шанси на обрання «потрібних» кандидатів, низка громадських об'єднань узгоджено внесли до ВККС подання щодо кожного з таких кандидатів одразу від кількох громадських об'єднань. З одного боку, це звузило вибір для ВККС, а з іншого – підтвердило те, що відповідні громадські об'єднання та обрані за їх поданнями члени ГРД реалізували заздалегідь погоджений спільний задум.

За оцінками експертів, цей факт, серед іншого, вказує на недоброчесність та неетичність осіб, які вдалися до подібних маніпуляцій. Більше того, така недоброчесна поведінка членів ГРД фактично унеможливило досягнення мети створення цього органу, яка, за законом, полягає в сприянні ВККС у встановленні відповідності критеріям професійної етики та доброчесності для цілей кваліфікаційного оцінювання. Бо як може оцінювати доброчесність і етичність поведінки інших той, хто сам не відповідає цим критеріям?!

А «контролери» хто?

До цього можна додати й численні факти недоброчесності керівників указаних громадських об'єднань. Так, зокрема, щодо М.Жернакова до ДБР направлена заява про вчинення кримінальних правопорушень під час його суддівства в інтересах злочинної влади В.Януковича. У ній нагадується, що 19.02.2014, у розпал найтрагічніших подій Революції Гідності, після того, як в Києві вже відбулися масові вбивства протестувальників, він одноособово визнав протиправним та скасував рішення 51 позачергової сесії 6 скликання Хмельницької міської ради «Про суспільно-політичну ситуацію в країні» від 27.01.2014 №1471, в якому висунуто низку вимог до Президента та Верховної Ради, зокрема, про відставку Уряду та інші. Отже, «фактично протидіяв вимогам суспільства, став

на шляху їх реалізації та створив штучні умови для перешкоджання зборам громадян та їх справедливим намаганням зупинити злочинні дії влади».

Раніше очільник М.Жернаков розшукувався через неявку за повісткою, врешті-решт, його було затримано та оштрафовано за ухилення від мобілізації на 5300 грн. За результатами проходження ВЛК він був визнаний повністю придатним до військової служби, а раніше встановлений діагноз щодо плоскостопості спростований як такий, що ґрунтується на недостовірній інформації.

Для подальшого ухилення від служби у ЗСУ М.Жернаков надав довідку про те, що працює викладачем на 0,75 ставки у приватній установі «Київська школа економії» та має науковий ступень доктора наук. Проте у докторській дисертації М.Жернакова був виявлений академічний плагіат, що унеможливило викладацьку діяльність у виші.

Згодом під тиском ЗМІ він був змушений визнати, що не працює в згаданому виші.

А В.Шабуніна викрили на тому, що він привласнив джип Nissan Pathfinder, переданий як гуманітарна допомога для потреб ЗСУ, та пересувався ним вулицями Києва. Зокрема, суд зобов'язав ДБР зареєструвати відповідне кримінальне провадження. Крім того, ДБР порушило проти В.Шабуніна ще два кримінальні провадження – за фактом підробки документів від НАЗК та ухилення від мобілізації.

Зі слів самого В.Шабуніна, він має «законні підстави», аби не служити. Адже у 9 класі не пройшов медичну комісію – не пропустив дерматолог через родимки на тілі.

Як мінімізувати ризики?

Сама ідея залучення громадськості до роботи органів суддівського врядування, насамперед,

базується на необхідності мінімізації ризиків централізації, корпоративізму, протекціонізму та упередженості в їх діяльності. Мета такої моделі передбачає побудову прозорих та незалежних механізмів регулювання системи правосуддя.

Однак, на практиці склалося так, що закладена законодавцем ідея була повністю нівельована. Адже зосередження фактично в одних руках впливу на ГРД, яка в свою чергу здійснює суттєвий вплив на всю судову систему, створило де-факто монопольний, упереджений та заангажований чітко окресленою політичною позицією механізм впливу на найважливіші питання судової системи.

Вочевидь, такий стан речей суперечить міжнародним стандартам функціонування правосуддя, які дають однозначну негативну оцінку монополізації та концентрації повноважень щодо питань адміністрування судочинства. Крім того, відповідні міжнародні стандарти однозначно передбачають необхідність міцної незалежності для органів, до повноважень яких віднесені питання суддівського самоврядування (доступ до професії, кар'єрні просування, відповідальність тощо).

З огляду на це, законодавець, якщо він зацікавлений в укріпленні незалежності судової влади в Україні, має якомога скоріше вирішити цю проблему. Зокрема, передбачити більш прозорий і конкурентний механізм формування ГРД, й, відповідно, провести перезавантаження цього органу, аби не залишати вітчизняну судову систему під прямим впливом кількох осіб, що концентрували в своїх руках вплив на формування суддівських кадрів (*Закон і Бізнес* (https://zib.com.ua/ua/162720-yak_vidbulasya_monopolizaciya_vplivu_na_grd_z_boku_okremih_a.html). – 2024. – 15.08).

В. Матола, Ґрати: Вища кваліфікаційна комісія суддів обрала нове керівництво: як це вплине на її роботу

Після відставки Романа Ігнатова із посади голови Вищої кваліфікаційної комісії суддів наприкінці березня цього року члени комісії неодноразово намагалися вибрати нового керівника. Утім, лише через п'ять місяців необхідну кількість голосів набрав Андрій Пасічник. До роботи у ВККС він працював керівником одного з управлінь Національного агентства з питань запобігання корупції. Згідно з законодавством, нині він є відрядженим до ВККС на період повноваження комісії – чотири роки. Після роботи в комісії має повернутися в НАЗК. Таким чином, уперше в історії ВККС очолив працівник органу виконавчої гілки влади.

Заступником голови комісії переобрали Олексія Омельяна, який до ВККС працював суддею Господарського суду Житомирської області.

Як зміниться політика ВККС після оновлення керівництва та чи позначиться це на роботі комісії загалом, – «Ґрати» запитали у членів комісії та проаналізували біографію і програму нового голови.

Хто такий Пасічник?

Андрій Пасічник висував свою кандидатуру на виборах голови ВККС двічі. За кілька тижнів до серпневих виборів запевняв окремих колег, що не балотуватиметься знову. Та 7 серпня таки брав участь у виборах і отримав дев'ять голосів членів комісії. Його конкурент – Віталій Гацелюк – набрав шість.

Андрію Пасічнику 42 роки. Він – кандидат юридичних наук, має 14-річний юридичний досвід. З 2020 року працював у НАЗК, в управлінні, яке перевіряло декларації топпосадовців, у тому числі суддів Верховного суду, Конституційного суду, Вищого антикорупційного суду та Вищої ради правосуддя.

Під час конкурсу до Вищої кваліфікаційної комісії суддів він розповів, що за останні два роки управління перевірило близько 700 декларацій, з яких щодо ста НАЗК направила заяви про

порушення до правоохоронних органів. Однак, за його словами, вони не стосувалися суддів. І лише дві справи закінчилися обвинувальними вироками. Здебільшого у процесі судового розгляду закінчувалися терміни притягнення підозрюваних до відповідальності.

Пасічник визнає, що ніколи не працював у судовій системі, але має велику юридичну практику у судах різних інстанцій в господарському, адміністративному та цивільному процесі.

Завершення кваліфікаційного оцінювання для половини суддів та створення Вищого адмінсуду

У співбесіді Пасічник зазначив, що він прагнучиме підвищити репутацію ВККС, а також «інституційну спроможність», у що він вкладає зміну нормативно-правової бази за необхідності, оновлення кадрів та удосконалення автоматизації окремих процесів.

Судячи з програми, яка є у розпорядженні «Ґрат», під час балотування на посаду голови ВККС Пасічник представив комісії свій план на рік повноважень. Зокрема, він запланував завершення добору і конкурсу не менше ніж на 20% вакансій суддів, наявних станом на 16 жовтня 2023 року. Відповідно до даних із сайту ВККС, у судовій системі станом на цю дату не вистачало 2205 суддів.

У третьому кварталі 2025 року Пасічник планує провести конкурс до Вищого адміністративного суду. Це відповідає оновленому меморандуму з МВФ, що передбачає прийняття закону про створення Вищого адмінсуду, суддів до якого відбиратиме Громадська рада міжнародних експертів.

До кінця наступного року комісія, за прогнозами Пасічника, мала б завершити кваліфікаційне оцінювання 50% суддів, які повинні були його пройти станом на 30 вересня 2016 року, удосконалити процес перевірки декларації доброчесності.

Новий голова також вважає, що комісія з-поміж іншого повинна збільшити штатну

чисельність ВАКС на 60% у першому кварталі 2025 року, провести IT-аудит тощо.

Детальніше поспілкуватися та поставити уточнюючі питання Андрію Пасічнику «Гратам» не вдалося. У переписці він сказав, що зможе надати коментарі дещо пізніше, оскільки «треба опрацювати багато термінових завдань».

«Ми не очікуємо революційних змін»

Програма новообраного голови мало чим відрізнялась від інших кандидатів, зауважує член ВККС Руслан Сидорович народний депутат попереднього скликання парламенту, до роботи у ВККС працював адвокатом, що під час першої спроби вибрати голову комісії був суперником Пасічнику, але тоді жодному кандидату не вистачило голосів для перемоги. Він додає, що це не дивно, адже комісія має два ключових завдання: завершення кваліфікаційного оцінювання діючих суддів, розпочатого ще у 2017 році, та конкурсні процедури для заповнення суддівських вакансій.

«Разом з тим успіх або неуспіх нового голови ВККС залежатиме від його здатності управляти великою кількістю одночасних процесів, адже кількість конкурсних процедур у різні суди (зважаючи на небувалий дефіцит суддівських кадрів) буде лише зростати з часом, а ціна помилки може бути непомірно високою – колапс судової влади. Також ще зарано робити висновки щодо менеджерського таланту нового голови ВККС як очільника колективного органу, оскільки досвід роботи у НАЗК був пов'язаний з роботою в одноособовому органі, що є природно для виконавчої влади», – прокоментував Сидорович.

Ще один суперник Пасічника – Віталій Гацелюк працював в комітеті Верховної Ради з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, а до роботи у ВККС – координатором проєктів ОБСЄ в Україні – вважає, що вибори голови ВККС передовсім підтвердили відсутність зовнішнього впливу на комісію. Ймовірно, йдеться про те, що в судовій системі можуть бути побоювання щодо цього, бо Пасічник – представник виконавчої влади.

«Хід голосування, як в ході обрання голови, коли під час кожного наступного голосування додавався один голос, так і в ході кількох кіл виборів на посаду заступника голови (коли з трьох кандидатів як мінімум двоє були за крок від мети), яскраво продемонстрував відсутність будь-якого визначального впливу на комісію зовні, це все наша суто внутрішня історія, і тут можна вже точно висувати, що орган є незалежним», – каже він.

Утім, на його думку, надалі варто використовувати так званий «двопартійний консенсус», ймовірно, маючи на увазі, що під час виборів голови утворилося два табори членів комісії.

«Ми не очікуємо революційних змін, а сподіваємось на подальший еволюційний розвиток комісії. Як і попередньому керівництву комісії, пану Андрію доведеться докласти значних зусиль для того, щоб комісія змогла наздогнати той час, який було втрачено через відсутність повноважного складу комісії. Це стосується матеріально-технічної бази, цифровізації окремих процесів і, звісно, виконання основних функцій комісії», – зазначив у коментарі «Гратам» інший член комісії, науковець Роман Сабодаш.

Він підтвердив, що спостерігається затримка з реалізацією окремих процедур, але вважає, що це пов'язано не лише з роботою ВККС, але й зі зміною конкурсних процедур. До прикладу, впровадженням обов'язкового тестування когнітивних здібностей та тесту на знання історії державності – відповідні зміни у законодавство були внесені у грудні 2023 року.

На його думку, попри це комісія намагається компенсувати цей час, зокрема, завершити у цьому році кваліфікаційний іспит в межах конкурсу в апеляційні суди і перейти до завершальних стадій конкурсу у Вищий антикорупційний суд (ВАКС).

«З глибокого «мінуса»

Руслан Сидорович, що до обрання нового голови ВККС виконував його обов'язки, нагадує, що комісія розпочала роботу 1 червня 2023 року, після близько 3,5 років, коли в країні

не було органу, відповідального за кадрову політику у судовій владі.

«Це не з «нуля», а з глибокого «мінуса», – додає він.

Станом на сьогодні, ще 1733 судді очікують завершення кваліфікаційного оцінювання, а отже їхній суддівський статус все ще залишається під питанням.

«На сьогодні завершені наступні процедури: конкурс на вакантні посади суддів в першій інстанції на 560 місць, рекомендовано до призначення комісією 399 кандидатів. Триває конкурс на 550 вакантних посад в апеляційних судах, конкурс на 25 вакантних посад у Вищому антикорупційному суді та Апеляційній палаті ВАКС», – зазначив він.

Досі не розпочався конкурс до Вищого суду з питань інтелектуальної власності, формально створений ще наприкінці вересня 2017-го.

На думку Сидоровича, найближчим часом, ймовірно, комісія розпочне добір кандидатів на посади суддів у першу інстанцію, після проведення якого необхідно буде провести конкурс на вакантні посади в суди першої інстанції (приблизна кількість вакансій – понад 1,5 тисячі), а також конкурс до Вищого адміністративного суду. Так, закону такого поки все ще немає, але оскільки створення такого суду відображено в зобов'язаннях України в рамках євроінтеграції, прийняття такого закону, це лише питання часу.

Член ВККС також вважає, що наразі також питання часу, коли стане критичною ситуація у Верховному суді, де зараз 39 незаповнених вакансій із 200 суддів. І нагадує, що ВККС займається ще й відрядженням чинних суддів у суди з надмірним рівнем навантаження, розглядає скарги на декларації доброчесності суддів та на декларації родинних зв'язків суддів.

«Проте основними викликами залишаються наступні: відсутність готового рішення щодо когнітивного тестування (наразі у парламенті зареєстрований законопроект, що може уточнити вимоги до цього тестування – І) та величезна кількість одночасних процедур, що вимагатиме надзвичайно ювелірного адміністрування великої кількості одночасних процесів», – підсумував Сидорович.

У свою чергу, Гацелюк вважає, що в подальшій роботі комісія повинна врахувати, що, по-перше, секретаріат комісії не може бути патронатною службою голови ВККС (хто би ним не був), а ефективним корпусом публічних службовців, що можуть однаково ефективно виконувати свої функції незалежно від персонального складу комісії чи інших обставин. По-друге, співпраця з Громадською радою доброчесності має бути швидкою і суттєво покращеною.

«Ми повинні допомогти ГРД завершити формування своєї суб'єктності в межах національного правового поля і з урахуванням найкращих стандартів, зокрема Ради Європи, щодо забезпечення довіри до незалежного, професійного та доброчесного суддівського корпусу. Наша головна зброя на цьому шляху – це, безумовно, інформація. Тому її обіг, обробка та оцінка мають бути врегульовані та налагоджені таким чином, аби запобігти найменшому ризику оскарження наших рішень з цих підстав. Це саме стосується і ГРМЕ, на яку у нас великі сподівання у конкурсі до ВАКС», – зазначив Гацелюк.

Він також зауважує, що ВККС повинна враховувати перші судові рішення Верховного Суду щодо діяльності комісії та удосконалити їх (*Грам* (<https://graty.me/vishha-kvalifikaczijna-komisiya-suddiv-obrala-nove-kerivnicztvo-yak-cze-vpline-na-%D1%97%D1%97-robotu>). – 2024. – 28.08).

Н. Мамченко, Судово-юридична газета: Особливості визначення моменту набрання чинності рішення КСУ та втрати чинності положенням закону – позиція КАС ВС

Верховний Суд зробив висновок стосовно дії в часі рішень Конституційного Суду України з урахуванням таких складових верховенства права як принципи законності та правової визначеності.

За загальним правилом, якщо рішенням КСУ не передбачено інше, «попередня» норма, яка є предметом перевірки на конституційність, діє до 24 години дня набрання чинності відповідним рішенням КСУ, а «нова» норма, що змінює законодавче врегулювання за наслідками цього рішення КСУ і може передбачати як нові права, так і нові обов'язки та обмеження для суб'єкта приватного права, розпочинає діяти з 0 годин наступного дня за днем опублікування відповідного рішення. На це вказав у постанові від 4 липня 2024 року у справі №580/7744/23 Верховний Суд.

Обставини справи

У вересні 2023 року фізична особа звернулася до суду з адміністративним позовом до ГУ ПФУ, в якому просила зобов'язати відповідача здійснити з 1 березня 2023 року виплату пенсії без обмеження її максимального розміру. На обґрунтування своїх вимог позивач вказав, що відповідач протиправно після перерахунку з 1 березня 2023 обмежив загальний розмір пенсії десятима прожитковими мінімумами, установленими для осіб, які втратили працездатність.

Рішенням Черкаського окружного адміністративного суду від 10 жовтня 2023 року, залишеним без змін постановою Шостого апеляційного адміністративного суду від 01 лютого 2024 року, адміністративний позов було задоволено.

Суди виходили з того, що приписи статті 2 Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 8 липня 2011 року № 3668-VI в частині поширення її дії на Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали

внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 року № 796-XII, а також положення частини третьої статті 67 Закону №796-XII, щодо обмеження пенсії особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи максимальним розміром десятима прожитковими мінімумами, встановлених для осіб, які втратили працездатність – не відповідають положенням статей 2, 3, 16, 22, 24, 46 Конституції України, з огляду на це відповідач протиправно з 01 березня 2023 року обмежив виплату пенсії позивача максимальним розміром.

Що вирішив Верховний Суд

Верховний Суд задовольнив касаційну скаргу відповідача, скасував рішення судів попередніх інстанцій та відмовив у задоволенні позову.

Суд виходив з того, що припис статті 2 Закону №3668-VI, що поширює свою дію на Закон № 796-XII та припис першого речення частини третьої статті 67 Закону № 796-XII рішенням КСУ від 20 березня 2024 року №2-р(II)/2024 визнано такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційним).

Крім того, у пункті 2 резолютивної частини вказаного рішення зазначено, що означені приписи Закону №3668-VI та Закону № 796-XII втрачають чинність з дня ухвалення цього рішення.

Водночас вирішуючи питання моменту, з якого такі норми не підлягають застосуванню, Суд врахував, що за приписами частини другої статті 152 Конституції України закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення КСУ рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення.

Із зазначеними положеннями Конституції України також узгоджується пункт 3 частини

першої статті 61 Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 року № 3354-IX (набрав чинності 20 вересня 2023 року та буде введений в дію в дію через один рік з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні, введеного Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022), відповідно до якого нормативно-правовий акт або окремих його структурний елемент визнається таким, що втратив чинність, у разі, якщо КСУ прийнято рішення про визнання нормативно-правового акта або окремого його структурного елемента таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним).

Аналогічні за змістом положення щодо строку втрати чинності актом (його окремими положеннями) містяться у частині першій статті 91 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року № 2136-VIII.

Відповідно до статті 57 Конституції України кожному гарантується право знати свої права і обов'язки. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними.

Згідно частини третьої, шостої статті 57 Закону № 3354-IX моментом набрання чинності нормативно-правовим актом є 0 годин дня, наступного за днем його опублікування в порядку, встановленому законом, якщо:

- 1) інше не визначено Конституцією України та (або) законом;
- 2) більш пізній строк (термін) не встановлено самим нормативно-правовим актом.

Моментом припинення дії нормативно-правового акта є 24 година дня відповідного строку (терміну), якщо інше не визначено Конституцією України, законом або більш пізній строк (термін) не встановлено самим нормативно-правовим актом.

У разі якщо припинення дії нормативно-правового акта здійснюється на підставі рішення суду, дія нормативно-правового акта

припиняється з моменту набрання законної сили відповідним рішенням суду.

При цьому відповідно до абзацу 3 частини першої статті 94 Закону № 2136-VIII процедура і порядок офіційного оприлюднення актів Суду в Залі засідань Суду та на офіційному веб-сайті Суду встановлює Регламент КСУ, ухвалений на спеціальному пленарному засіданні КСУ постановою КСУ від 22 лютого 2018 року № 1-пс/2018.

Згідно з частиною першою параграфу 76 Регламенту акти Суду за результатами конституційного провадження офіційно оприлюднюються не пізніше наступного робочого дня після їх ухвалення.

Таким чином, аналізуючи зазначені норми, Суд дійшов висновку, що за загальним правилом (якщо рішенням КСУ не передбачено інше) «попередня» норма (яка є предметом перевірки на конституційність) діє до 24 години дня набрання чинності відповідним рішенням КСУ, а «нова» норма (що змінює законодавче врегулювання за наслідками цього рішення КСУ і може передбачати як нові права, так і нові обов'язки та обмеження для суб'єкта приватного права) розпочинає діяти з 0 годин наступного дня за днем опублікування відповідного рішення.

Такий підхід відповідає принципам правової визначеності та справедливості, а також положенням частини першої статті 19 Конституції України, згідно з якою правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством.

Вказане повною мірою узгоджується також і з положеннями статті 58 Закону № 3354-IX, відповідно до яких пряма дія нормативно-правового акта у часі означає, що його норми поширюються на суспільні відносини, що виникли після набрання ним чинності; норми нормативно-правового акта поширюються на суспільні відносини, що виникли до дня набрання ним чинності та продовжують існувати на день набрання ним чинності, з дня набрання чинності цим нормативно-правовим актом.

Верховний Суд зазначив, що в Україні презюмується конституційність та обов'язковість виконання для всіх, у тому числі і для судів, усіх без винятку законів, що прийняті Верховною Радою України та підписані Президентом України, і це повною мірою відповідає принципам розподілу державної влади.

Визнана КСУ неконституційною норма закону втрачає чинність з дня ухвалення відповідного рішення або пізніше (про що зазначається у рішенні КСУ), зберігаючи при цьому свою дію до 24 години дня набрання чинності відповідним рішенням КСУ, а «нова» норма» (яка змінює законодавче врегулювання за наслідками відповідного рішення КСУ) розпочинає діяти з 0 годин наступного дня, що повною мірою узгоджується з порядком оприлюднення рішень КСУ, який передбаченим Регламентом.

Вказане свідчить про те, що рішення КСУ мають лише пряму (перспективну) дію в часі (змінюючи замість законодавця закон (законодавче регулювання)) і поширюються на суспільні відносини, що виникли після набрання ним чинності, гарантуючи, при цьому, конституційний принцип розподілу державної влади, а також стабільність суспільно-управлінських відносин в Україні. При цьому визначені темпоральні межі чинності положень нормативно-правового акта, що визнаний неконституційним, забезпечує неможливість настання непередбачуваних наслідків, зокрема, для правової та бюджетної системи, а також суб'єкта (позивач або відповідач), на користь якого винесено судове рішення.

Отже правова позиція КСУ щодо неконституційності приписів статті 2 Закону

№3668-VI, що поширює свою дію на Закон № 796-XII, та першого речення частини третьої статті 67 Закону № 796-XII має пряму дію у часі і може бути застосована до правовідносин, що виникли або принаймні тривали після ухвалення КСУ відповідного рішення, тобто з 21 березня 2024 року.

Враховуюче зазначене вище, Суд зауважив, що у період з 01 березня 2023 року по 20 березня 2024 року положення статті 2 Закону №3668-VI, що поширює свою дію на Закон №796-XII, та припис першого речення частини третьої статті 67 Закону №796-XII, які встановлювали обмеження пенсії десятима прожитковими мінімумами, установленими для осіб, які втратили працездатність, були чинними, а тому підлягали обов'язковому застосуванню відповідачем.

Тому відповідач, керуючись положеннями вказаних законів і обмежуючи розмір пенсійної виплати позивача десятима прожитковими мінімумами, установленими для осіб, які втратили працездатність, у період з 01 березня 2023 року по 20 березня 2024 року діяв правомірно.

Водночас, враховуючи висновки КСУ, викладені у рішенні від 20 березня 2024 року №2-р(II)/2024, Суд наголосив, що з 21 березня 2024 року правові підстави обмежувати пенсію позивача максимальним розміром (десятьма прожитковими мінімумами, установленими для осіб, які втратили працездатність) у відповідача відсутні (*Судово-юридична газета* (<https://sud.ua/uk/news/publication/308906-osobennosti-opredeleniya-momenta-vstupleniya-resheniya-ksu-v-silu-i-utraty-deystviya-polozheniya-zakona-pozitsiyas-vs>). – 2024. – 26.08).

Громадянська мережа ОПОРА, Укрінформ: Україна ратифікувала Римський статут: у чому важливість та можливості

21 серпня 2024 року Верховна Рада України ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду, після набрання чинності якого Україна стане 125-ю державою-учасницею. За відповідний законопроект №0285 проголосував 281 народний депутат. Докладніше – у публікації Громадянської мережі ОПОРА.

Римський статут Міжнародного кримінального суду – це міжнародний договір, що заснував Міжнародний кримінальний суд (МКС). Він визначає порядок роботи суду, а також визначає злочини, які підпадають під його юрисдикцію (злочин агресії, злочини геноциду, злочини проти людяності та воєнні злочини).

Україна підписала Римський статут ще 20 січня 2000-го. Утім, його ратифікація затягнулася на 24 роки. Це було насамперед пов'язано з тим, що 11 липня 2001 року Конституційний Суд України ухвалив негативний висновок щодо Римського статуту та визнав його таким, що не відповідає Конституції України. Зокрема, у частині положень абз. 10 преамбули та ст. 1. КСУ обґрунтував це тим, що «Міжнародний кримінальний суд ... доповнює національні органи кримінальної юстиції». Це унеможливило подальшу ратифікацію Римського статуту без внесення змін до Конституції України аж до 2016 року, коли були внесені відповідні зміни до Конституції України.

Лише після початку російської агресії український парламент ухвалив 25 лютого 2014 року та 4 лютого 2015 року заяви про визнання юрисдикції МКС.

Також Україна взяла на себе зобов'язання ратифікувати Римський статут за Угодою про Асоціацію (ст. 8) між Україною та Європейським Союзом, підписаною 21 березня 2014 року.

Докорінно ситуація змінилася, як вже зазначалося, зі змінами до Конституції України 2 червня 2016 року. Тоді було змінено редакцію ст. 124 Конституції України,

зокрема доповнено ч. 6, яка отримала такий зміст: «Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду». Утім, передбачалося, що ця конституційна норма набуває чинності з 30 червня 2019 року.

Також з ухваленням 3 травня 2022 року Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом» парламентом було запроваджено механізм співпраці національних компетентних органів України з МКС.

Варто зазначити, що лише з початком повномасштабної російської агресії 24 лютого 2022 року розпочалися реальні розслідування міжнародних злочинів (хоча юрисдикція МКС поширюється на міжнародні злочини, вчинені на території України за період, починаючи з 21 листопада 2013 року), у зв'язку з чим знову актуалізувалася ця тема.

2 березня 2022 року на підставі звернення від країн-учасниць Римського статуту Офіс Прокурора Міжнародного кримінального суду оголосив про початок розслідування ситуації в Україні щодо скоєння на території України воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду. Утім, серед цих міжнародних злочинів відсутній злочин агресії. Прокурор Карім Хан це пояснював тим, що МКС не володіє юрисдикцією в частині розслідування злочину агресії Росії проти України, оскільки ні Україна, ні Російська Федерація не ратифікували Римський статут, ч. 5 ст. 15-bis якого передбачає, що стосовно держави, яка не є учасницею Римського статуту, Суд не здійснюватиме своєї юрисдикції щодо злочину агресії, який вчинили громадяни цієї держави або на її території.

У зв'язку з цим, попри ратифікацію Римського статуту Україною, не зникає актуальність у заснуванні Міжнародного трибуналу щодо

агресії Росії проти України (докладніше – у матеріалі ОПОРИ: Заснування трибуналу з питань агресії Росії проти України: вищий рівень відповідальності як запобіжник нових конфліктів в Європі).

Нагадаємо, що за останні півтора року МКС було оголосив шість ордерів про арешт

російським високопосадовцям, зокрема щодо Володимира Путіна, Марії Львова-Белової, Сергія Кобилаша, Віктора Соколова, Сергія Шойгу, Валерія Герасимова (*Укрінформ* (<https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3898016-ukraina-ratifikuvala-rimskij-statut-u-comu-vazlivist-ta-mozlivosti.html>)). – 2024. – 25.08).

Ю. Мельник, LV.ua: Гаага для Путіна. Що змінить ратифікація Римського статуту і де була політична воля раніше?

Верховна Рада підтримала ратифікацію Римського статуту. Україна підписала договір ще у 2000 році, але 24 роки зволікала з ратифікацією. А це одне із зобов'язань держави для вступу до Євросоюзу.

Після тимчасової окупації Криму, Донеччини й Луганщини такі організації, як «Євромайдан SOS», Amnesty International, наголошували, що держава повинна ратифікувати цей документ, бо має з'явитися механізм, аби притягувати до відповідальності за злочини проти людяності. До вимог нардепів-єврооптимістів у 2016 році не дослухалися.

Після повномасштабного вторгнення дедалі частіше залунали заклики про Гаазький трибунал для Путіна. Саме в Гаазі розташований Міжнародний кримінальний суд. Якщо якась держава хоче мати доступ до судочинства в ньому, мусить ратифікувати Римський статут. Цей правовий інститут має повноваження переслідувати за геноцид, злочини проти людства та воєнні злочини. Працює він з 2002 року.

Тут не розслідують дрібних воєнних злочинів – такому слід давати лад на рівні держави. Але якщо говорити про дуже серйозні злочини – саме Міжнародний кримінальний суд видав ордер на арешт Путіна. Якщо він поїде в одну зі 125 країн, які ратифікували Римський статут, його можуть затримати. Близько 30 країн тоді заявили про намір заарештувати Путіна, якщо він з'явиться на їхній території.

Путін, щоправда, не вигадав нічого кращого, ніж змусити Міністерство внутрішніх справ РФ оголосити в розшук суддю Міжнародного кримінального суду Томоко Акане. Зрештою,

Акане очолила Міжнародний кримінальний суд.

Основні підсудні Міжнародного кримінального суду – правителі країн, головнокомандувачі армій та інші високопосадовці. Саме тому за останні роки Гаага видала ще низку ордерів на можновладців РФ: уповноважену з прав дитини Марію Львову-Белову, командувача дальньої авіації Сергія Кобилаша, командувача Чорноморського флоту Віктора Соколова, колишнього міністра оборони Сергія Шойгу й начальника Генерального штабу Валерія Герасимова.

Міжнародний кримінальний суд складається з 18 суддів, яких обирає Асамблея держав-учасниць на дев'ять років з урахуванням географічного, правового й гендерного балансу. А судові слухання проходять у будь-якому місті, не тільки в Гаазі. Усе це на розсуд самого суду.

Він доповнює систему національної юрисдикції та розглядає справи за зверненням держави-учасниці, інших держав, що визнали його юрисдикцію, Ради Безпеки ООН і прокурора Міжнародного кримінального суду.

Після ратифікації Римського статуту Україна нарешті може стати повноцінним членом Міжнародного кримінального суду.

Представник комітету з питань правової політики Володимир Ватрас зазначає в коментарі громадській ініціативі «Голка»:

«Ратифікація Римського статуту – це не лише можливість притягнути до відповідальності військових злочинців, які організували збройну агресію та анексували наші території, але й право для України стати повноцінним учасником Міжнародного кримінального суду,

делегувавши до його складу свого суддю. Це означає, що Україна зможе долучитися до роботи суду, пропонувати своїх суддів і прокурорів, брати участь у їх обранні, виносити пропозиції щодо зміни статуту».

Також Україна зможе взаємодіяти з іншими державами, що ратифікували статут, через спільну участь в Асамблеї.

Генеральний прокурор України Андрій Костін наголошує, що ратифікація Римського статуту не просто необхідна умова для інтеграції України до Європейського Союзу: «Це також чіткий сигнал, що Україна поділяє принципи міжнародного порядку, заснованого на законах і правилах, і повною мірою готова діяти згідно з цими принципами».

Ратифікація – це також важливий цивілізаційний вибір на користь верховенства права. Список країн, які ратифікували статут, а які ні, доволі показовий (бірюзовим кольором позначені країни, які ратифікували, а тепер до цього списку додається й Україна, а червоним кольором ті, хто відмовився).

Ратифікація має також позитивно вплинути й на зміну чинного законодавства, зокрема норм Кримінального кодексу. Це також можливість установити справедливе покарання для всіх військових злочинців, що розпочали війну проти України.

Так, у грудні 2022 року головний прокурор Міжнародного кримінального суду Карім Хан заявив, що суд здатний ефективно розглядати воєнні злочини, скоєні в Україні, і розкритикував пропозицію Євросоюзу створити спеціалізований трибунал за підтримки Організації Об'єднаних Націй, аби розслідувати злочин агресії Росії проти України.

Україна ще 10 років тому взяла на себе всі обов'язки держави-учасниці, визнавши юрисдикцію Міжнародного кримінального суду. Держава двічі подавала заяви від імені Верховної Ради України про визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду.

У першій заяві, 2014 року, йдеться про визнання юрисдикції щодо можливого вчинення злочинів проти людяності під час Майдану з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року.

Тіла загиблих учасників Революції гідності на майдані Незалежності в Києві, 20 лютого 2014 року. Фото: надано «Голкою»

Тіла загиблих учасників Революції гідності на майдані Незалежності в Києві, 20 лютого 2014 року

У другій заяві від 2015 року мова йде про визнання юрисдикції щодо можливого вчинення злочинів проти людяності та воєнних злочинів на всій території України з 20 лютого 2014 року по теперішній час.

Зі самого початку повномасштабного вторгнення Україна активно співпрацює з Міжнародним кримінальним судом, зокрема, збирає докази катувань військовополонених і цивільних.

Тепер же до обов'язків додалися ще й права.

Хоча деякі політичні сили вважають рішення Верховної Ради України недоречним, вказуючи на можливі негативні наслідки для українських військових від ратифікації Римського статуту.

Наприклад, фракція «Європейська Солідарність» зазначає, що підтримує ратифікацію, бо це наші зобов'язання на шляху до євроінтеграції, але водночас вказує, що вона «створить можливості для зловживань з боку Росії, її явних і прихованих союзників, які сфабрикують безліч фейкових справ проти українського військового керівництва».

Насправді на такий можливий розвиток подій ратифікація не впливає, оскільки Міжнародний кримінальний суд розслідує міжнародні злочини в рамках певної ситуації, тож громадянство порушника або приналежність до сторони конфлікту не мають для суду значення.

Заступниця керівника Офісу Президента України Ірина Мудра акцентує, що «Україна ратифікує Римський статут із заявою по ст. 124 Римського статуту, згідно з якою Міжнародний кримінальний суд не буде мати юрисдикції по ст. 8 (воєнні злочини) щодо громадян України протягом 7 років після ратифікації».

Після підписання Римського статуту тодішній президент України Леонід Кучма звернувся з поданням до Конституційного Суду України, щоб з'ясувати, чи відповідає підписаний документ Основному закону.

Підстав для неконституційності статуту в поданні президента було перелічено майже з

десяток, проте Конституційний Суд вирішив, що Римський статут не відповідає Конституції саме тому, що «Міжнародний кримінальний суд... доповнює національні органи кримінальної юстиції», а це не відповідає статті 124 Основного закону.

Зміни в цьому напрямку відбулися у 2016 році, коли до Конституції України внесли зміни в частині правосуддя. Саме тоді нардепи-єврооптимісти й розпочали свою адвокаційну кампанію.

Через три роки, коли ці зміни набули чинності, вони відкрили шлях для ратифікації Римського статуту.

Народний депутат Олександр Мережко («Слуга народу») пояснює, чому так довго не могли ратифікувати Римський статут: «У

попередніх президентів не було бажання. По суті, усе залежить від того, що ми називаємо «політична воля», а її якраз чомусь не було. Головна причина того, що врешті-решт, незважаючи на всі ірраціональні міфи, вдалося ратифікувати Римський статут, полягає в тому, що: по-перше, це було рішення президента і, по-друге, в Раді виявилось достатньо депутатів, які розуміють, наскільки це важливо для України й міжнародного правосуддя».

Ратифікувати статут можна було після змін Конституції ще 2019 року. Але це зробили перед Днем Незалежності 2024 року разом із заборонаю ФСБ у рясах (*LB.ua (https://lb.ua/pravo/2024/08/23/631001_gaaga_putina_shcho_zminit.html). – 2024. – 23.08*).

I. Корженкова, Центр спільних дій: Множинне громадянство – четверта спроба

Законопроект №11469 від 07.08.2024

Хто ініціював: Президент України

Стадія: передано на розгляд комітету ВРУ з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнаціональних відносин

На кого вплине: громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які мають намір набутти громадянство України

Що змінює

Набуття громадянства за народженням:

-щоб народжена в Україні чи за її межами дитина, яка не отримала іноземного громадянства, отримала громадянство України, один із її батьків або законних представників подає заяву в таких випадках:

-батьки дитини – іноземці, які постійно проживають в Україні;

-один із батьків – іноземець, який постійно проживає в Україні, другий – біженець або людина, яка отримала в Україні притулок;

-один із батьків – іноземець, який постійно проживає в Україні, другий – особа без громадянства, яка постійно або тимчасово проживає в Україні;

-одного або двох батьків визнали в Україні біженцями або їм надали тут притулок;

-батьки – особи без громадянства, які тимчасово або постійно проживають в Україні;

-один із батьків – особа без громадянства, яка тимчасово або постійно проживає в Україні, другий – особа без громадянства, яка постійно проживає в Україні;

-коли дитина досягне 18-річчя, вона зможе особисто подати заяву про отримання українського громадянства.

Набуття громадянства України за територіальним походженням може:

-іноземець чи особа без громадянства, який сам чи хоча б один з його родичів народилися до 24 серпня 1991 року на території сучасної України або територіях, що входили до складу УНР, ЗУНР, Української Держави, Української Соціалістичної Радянської Республіки, Закарпатської України, Української Радянської Соціалістичної Республіки, а також діти таких людей;

-дитина батьків без українського громадянства, яка народилася в Україні після 24 серпня 1991 якщо: її батьки – іноземці, які постійно проживали в Україні; один із її батьків – іноземець, який постійно проживав в Україні, другий – біженець або йому надали притулок в Україні; один із її батьків – іноземець, який

постійно проживав в Україні, другий – особа без громадянства, яка тимчасово або постійно проживала в Україні;

-щоб набути громадянство України за територіальним походженням, потрібно:

-подати декларацію про визнання себе громадянином України. За дитину це роблять батьки чи законні представники, додаючи заяву про бажання набути громадянства;

-додати зобов'язання припинити іноземне громадянство;

-подати декларацію про відмову від іноземного громадянства та визнання себе лише громадянином України;

-подати декларацію про відсутність іноземного громадянства.

У спрощеному порядку громадянство України можуть отримати:

-громадяни держав, перелік яких затвердять додатково – вони подаватимуть тільки декларацію про визнання себе громадянином України. При цьому громадяни держав, яких не буде в “спрощеному” переліку, подаватимуть зобов'язання припинити іноземне громадянство і протягом двох років мають підтвердити це документом;

-окремі категорії громадян тих держав, які не увійдуть до “спрощеного” переліку:

-визнані біженцями чи отримали притулок в Україні;

-законно проходять військову службу за контрактом у ЗСУ, Держспецслужбі транспорту, Нацгвардії (або одружені з такою людиною чи є її дитиною);

-отримали посвідку на тимчасове проживання в Україні – це стосується військових інструкторів і тих, хто надавав чи надає допомогу нашому війську (або одружені з такою людиною чи є її дитиною);

-мають визначні заслуги перед Україною або ж набуття ними громадянства становить державний інтерес (або одружені з такою людиною чи є її дитиною);

-є громадянами держави-окупанта чи держави-агресора й зазнали там документально підтверджених переслідувань (або одружені з такою людиною чи є її дитиною);

-мають, але з незалежних від них причин не можуть отримати документ про припинення

іноземного громадянства (крім громадян держави-агресора чи окупанта).

Множинне громадянство допускається у таких випадках:

-дитина при народженні одночасно набула громадянства України та іншої держави (чи держав);

-дитину, яка є громадянином України, усиновили й вона набула громадянства держави усиновлювачів;

-громадяни України автоматично набули іншого громадянства після одруження з іноземцем чи іноземкою;

-громадяни України, які досягли повноліття, автоматично набули громадянства іншої держави, відповідно до її законодавства, якщо вони не отримали документ, що підтверджує наявність іншого громадянства;

-іноземець набув громадянства України в спрощеному порядку;

-громадянин України набув громадянства держав зі “спрощеного” переліку.

Нові підстави припинення громадянства:

-використання українцем будь-якого з паспортів іншої держави в Україні, якщо це загрожує національним інтересам чи нацбезпеці України;

-встановлений факт військової служби у збройних силах держави-агресора чи держави-окупанта;

-участь у збройній агресії проти України як на боці агресора чи окупанта, так і на боці держави, яка сприяє агресії проти України;

-судовий вирок за тероризм, причетність до злочинних організацій чи злочини проти миру й основ національної безпеки.

Що так:

-узаконює перебування іноземців та осіб без громадянства в ЗСУ та інших військових формуваннях;

-допоможе зберегти українську спільноту та зменшить негативні наслідки демографічної кризи в Україні.

Що не так:

-є ризик, що подвійне громадянство буде визнано таким, що суперечить Конституції, оскільки Основний Закон визначає, що в Україні існує єдине громадянство. У грудні 2021 року 99

нардепів звернулися до Конституційного Суду України з поданням про тлумачення статті 4 у зв'язку із зареєстрованим законопроектом про дозвіл множинного громадянства. КСУ у квітні 2023 року розглянув подання та перейшов до закритої частини для ухвалення рішення. Поки що рішення не винесли;

-використання іноземного паспорта на території України “для створення загроз національній безпеці, національним інтересам держави” не може бути підставою для позбавлення громадянства. Перелік загроз та національних інтересів визначає Президент України у Стратегії національної безпеки. На відміну від злочинів проти національної безпеки, “загрози” є оціночною політичною категорією, яку не можна використовувати як правову підставу для позбавлення громадянства;

-дозвіл набувати громадянство України без відмови від іноземного громадянства може призвести до збільшення видатків із державного бюджету на пенсії та інші соціальні виплати, які отримують всі громадяни України. Водночас надання закордонним українцям громадянства не призведе до збільшення доходів бюджету, якщо вони є нерезидентами;

-не врегульоване питання проходження військової служби іноземцями, які набудуть українське громадянство без відмови

від свого громадянства. Відповідно до Конституції, захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України;

-згідно з Конституцією, громадянин України не може бути позбавлений громадянства і не має права змінити громадянство. Тому положення про те, що людина за певних підстав може втратити громадянство, не відповідає Конституції.

Що натомість:

-відкликати законопроект;

-дочекатися офіційного тлумачення Конституційного суду України, після чого ініціювати громадські обговорення ідеї легалізації множинного громадянства.

Що передувало: наприкінці 2019 року Президент подав перший законопроект, що стосувався множинного громадянства. Тоді документ розкритикувала опозиція. В грудні 2021 року Президент України зареєстрував у парламенті новий законопроект щодо зміни підстав набуття та припинення громадянства. Однак за кілька місяців почалося широкомасштабне вторгнення РФ, і до розгляду цього питання не дійшли. У січні 2024 року Президент зареєстрував черговий законопроект про легалізацію множинного громадянства, який очікує розгляду.

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Суддя Конституційного Суду України Галина Юровська 24 серпня провела тематичну онлайн-лекцію «День Незалежності України – символ твоєї свободи».

Під час лекції суддя зазначила, що кожен громадянин має знати історичні події, що відбувалися на території України від найдавніших часів до сьогодення, а також етапи становлення та розвитку української незалежності.

У цьому контексті Галина Юровська розповіла про події, які відбувалися упродовж ХХ століття, коли українці неодноразово намагалися вибороти свою самостійність.

Ще за часів Української Народної Республіки у 1918 році затверджено герб, основним елементом якого був тризуб – герб Володимира Великого. У ті часи Директорія ухвалила низку законів, спрямованих на розбудову країни: про державну мову, Українську автокефальну православну церкву, а також встановила грошовою одиницею гривню.

Суддя також нагадала присутнім і про інші важливі історичні події, що передували становленню незалежності України в 1991 році, зокрема ухвалення Акту проголошення незалежності України.

Крім того, Галина Юровська звернула увагу на рішення та висновки Конституційного Суду України, спрямовані на зміцнення української незалежності (*Судово-юридична газета* (<https://sud.ua/uk/news/video/308927-sudya-ksu-galina-yurovskaya-provela-lektsiyu-posvyaschennuyu-dnyu-nezavisimosti-ukrainy-video>)). – 2024. – 24.08).

Судді Конституційного Суду України Оксана Грищук, Василь Лемак, Олександр Петришин, Сергій Різник, Галина Юровська взяли участь у роботі XII Літньої школи „Конституціоналізм та війна: від in bello до post bellum“, що його організували Програма підтримки ОБСЄ для України спільно з Конституційним Судом України та Національною академією правових наук України. Захід тривав з 28 липня по 4 серпня 2024 року і об'єднав 30 студентів та аспірантів юридичних закладів вищої освіти та наукових установ України.

Виступи суддів Конституційного Суду України, експертів міжнародних організацій, суддів іноземних конституційних судів, провідних вітчизняних та іноземних науковців, юристів-практиків були присвячені актуальним питанням конституціоналізму в умовах війни та повоєнного періоду.

Про систему забезпечення конституційності нормативних актів в Україні до, під час і після війни розповів Сергій Різник.

Олександр Петришин розкрив питання нормативної моделі конституційної скарги в Україні.

У доповіді Галини Юровської йшлося про право на судовий захист в умовах війни.

Про людську гідність як джерело прав і свобод людини та її виміри розповіла Оксана Грищук.

Василь Лемак представив доповідь на тему „Ефективна Конституція України як фактор оборони в умовах воєнного стану“.

Загалом учасники цьогорічної літньої школи обговорили низку актуальних питань, зокрема:

-Чи можна проводити вибори під обстрілами? Якщо ні, то як забезпечити демократичну легітимність в умовах війни?

-Під час дії воєнного стану людські права можуть бути обмежені, але якою мірою це

є допустимим і як оцінювати правомірність таких обмежень?

-Які небезпеки несе війна для конституційного ладу і які перестороги має український конституційний лад для нейтралізації таких небезпек?

-Яким має бути перехід від конституціоналізму часів війни до повоєнного конституційного ладу?

-Які виклики ставитиме європейська інтеграція для конституційного ладу України? (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України* (<https://ccu.gov.ua/novyna/konstytucionalizm-ta-viyna-suddi-konstytucijnogo-sudu-ukrayiny-doluchylsya-do-roboty-xii>)). – 2024. – 5.08).

31 липня ц.р., в Конституційному Суді України відбувся семінар, присвячений особливостям роботи з Єдиним державним вебпорталом відкритих даних. Захід був ініційований Секретаріатом Конституційного Суду України задля вдосконалення працівниками Суду практичної роботи з вебпорталом відкритих даних, зокрема щодо створення та обслуговування електронних кабінетів.

Відкрив захід керівник Секретаріату Суду Віктор Бесчастний, який зазначив, що це вже другий подібний семінар щодо забезпечення права на доступ до публічної інформації для працівників Секретаріату Конституційного Суду України. Він підкреслив, що право на інформацію є важливим складником демократичного суспільства та правової держави, а професійність державних службовців відіграє ключову роль у забезпеченні цього права.

Експерти Міністерства цифрової трансформації України поділилися знаннями про нормативно-правову базу, що регулює доступ до відкритих даних. Вони розповіли, як працювати з персональними даними та публікувати набори даних у реєстрах.

Працівники Секретаріату Суду обговорили з експертами перелік наборів даних Конституційного Суду України, що підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних, а також його удосконалення.

У процесі дискусії експерти відповіли учасникам заходу на запитання. Учасники подякували експертам за корисну інформацію та можливість покращити навички роботи з відкритими даними.

Навчання проводиться Міністерством цифрової трансформації України та завдяки проєкту «Підтримка цифрової трансформації» за підтримки USAID і UK Dev. Партнер проєкту – Фонд Східна Європа (*Офіційний вебсайт Конституційного Суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/sud-iniciyuvav-spilne-obgovorennya-praktychnyh-aspektiv-roboty-z-yedynym-derzhavnym>)*). – 2024. – 31.07).

Головою Вищої кваліфікаційної комісії суддів України у середу, 7 серпня, обрали члена ВККС Андрія Пасічника. Про це повідомляє Укрінформ з посиланням на трансляцію засідання ВККС.

Як зазначає агентство, на цю посаду висунули двох кандидатів – Андрія Пасічника та Віталія Гацелюка. Пасічника обрали головою. ВККС терміном на рік.

Укрінформ зазначає, що кандидатуру Гацелюка підтримали шість членів ВККС, Пасічника – дев'ять. Також під час засідання заступник голови комісії Руслан Сидорович попросив про свою відставку, яку після цього комісія затвердила.

Як йдеться на сайті ВККС, Андрій Пасічник призначений на посаду члена комісія 1 червня 2023 року. Він кандидат юридичних наук, доцент та автор понад 30 наукових робіт у сфері права (*NV.ua (<https://nv.ua/ukr/ukraine/events/andriy-pasichnik-vishcha-kvalifikaciyna-komisiya-suddiv-obrala-golovu-50441026.html>)*). – 2024. – 7.08).

«Множинне громадянство – замах на конституцію. Це 100 відсоткова антиконституційність. ...Суспільство вже один раз промовчало, коли відкрили ринок землі. Однак земля – це не лише територія, на якій вирощується сільськогосподарська продукція, це ще і підземні надра. Тому під таким прикриттям змінили Конституцію. А тепер новий удар по Конституції з подвійним

громадянством. Вносити зміни до Конституції можливо лише за волею народу на референдумі. А всі, хто будуть посилалися на те, що вони на підставі закону „хапанули“ землю, насправді є незаконними власниками цієї землі. Чому? А тому що громадяни мають дотримуватися законів та Конституції України. ...Тому Конституційний суд має визнати подвійне громадянство – неконституційним. А кожен громадянин має бути свідомим», – про це заявив Суддя Конституційного Суду України у відставці Віктор Шишкін.

Також він підкреслив, що у правовій системі немає такого поняття, як множинне громадянство.

«І це множинне громадянство буде не для тих іноземців, які захищають Україну, а для тих, хто прийде грабувати нашу землю. Вони одночасно мають паспорт США, Ізраїлю та інших країн, наприклад, як олігарх Коломойський. У нас в Конституції написано єдине громадянство. І тому має все одно, що подвійне громадянство є в інших країнах – США чи Британії. Це не аргумент. Так само, як аргумент про європейські цінності, які вони сповідують лише у своєму середовищі. А все інше – зовнішнє управління через так званих грантожерів», – резюмує В. Шишкін (*I-Ua.TV (<https://i-ua.tv/news/87707-chomu-mnozhyne-hromadianstvo-cherhova-afera-zelenskoho-rozpoviv-suddia-ksu-u-vidstavtsi>)*). – 2024. – 15.08).

Формування у суспільстві думки, що адвокати якось неправильно обирають собі клієнтів, бо деякі люди не варті захисту, – дуже небезпечне явище для держави. У майбутньому це може бути використано нашими ворогами проти України. Про це заявила голова НААУ, РАУ Лідія Ізовітова під час виступу на Форумі з кримінального права та процесу імені Йосипа Бронза, що проходив в Одесі.

Так, серед проблем функціонування інституту адвокатури в умовах воєнного стану вона назвала намагання деяких осіб нівелювати функцію захисту і захисний принцип в цілому. Йдеться про випадки, коли через медіа починають цькувати адвокатів за те, що вони надають правничу допомогу

тим, кого начебто не варто захищати, а саме: державних зрадників, військовополонених, військовослужбовців, посадовців Міноборони, підозрюваних у корупційних злочинах тощо. Таке ставлення є беззаперечним порушенням прав людини, гарантованих Конституцією.

Нагадаємо, однією із гарантій адвокатської діяльності, закріплених Законом «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», є заборона ототожнення адвоката з клієнтом. Але сьогодні фіксуються численні випадки порушення цієї гарантії. І це, на думку НААУ, несе загрози функціонуванню інституту адвокатури та розвитку України як правової держави. На цю проблему звертають увагу і міжнародні партнери. А у Верховній Раді підтримали ініціативу НААУ щодо встановлення адміністративної відповідальності за порушення заборони ототожнення адвоката і клієнта. Відповідний законопроект був зареєстрований у парламенті 21 травня за №11279.

Ще одним із викликів сьогодення Л.Ізовітова назвала бронювання адвокатів. Попри численні звернення асоціації до колег народних депутатів та законодавчі пропозиції, фінальна редакція Закону №3633-ІХ від 11.04.2024 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку» оминула адвоката серед професій, що мають право на бронювання.

Очільниця НААУ відзначила, що держава забезпечила бронювання суддів, прокурорів, працівників органів досудового розслідування та правоохоронних органів, втім оминула адвокатів, які за Конституцією також входять до системи правосуддя. А це фактично ставить під загрозу належне функціонування однієї з гілок влади.

Адвокати виконують важливу конституційну функцію захисту українських громадян у державі. Конституція гарантує кожному право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Це право, закріплене у статті 59 Основного Закону, не підлягає обмеженню, навіть у умовах воєнного стану. І для належної реалізації цього права в Україні діє інститут адвокатури. Тільки адвокат може представляти іншу особу в суді, а також забезпечувати захист від кримінального обвинувачення.

Національна асоціація адвокатів України неодноразово висловлювала позицію, що порядок бронювання військовозобов'язаних, визначений ст. 25 Закону «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», має передбачати бронювання адвокатів як осіб, які входять до організації системи правосуддя (<https://unba.org.ua/news/9453-zahistu-dostojni-vsi-advokatura-vikonue-cyu-vimogu-konstitucii.html>). – 2024. – 27.07).

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

Жигалкін І., суддя-спікер Господарського суду Харківської області, д.ю.н.

Левіафан для судової системи

Протягнення судді до дисциплінарної відповідальності за одні лише скасування чи зміни його рішень судами вищих інстанцій є або нерозумінням базових умов функціонування суду або цілеспрямованими діями з повної анігіляції судової незалежності та (або) згортання судової гілки влади взагалі. На жаль, саме в цьому напрямку рухається дисциплінарна практика Вищої ради правосуддя.

Постановка проблеми

Однією із базових ознак демократичного державно-правового режиму виступає реалізація принципу поділу влад як засади організації та функціонування інституцій держави, що отримує юридичне втілення у поділі повноважень між трьома гілками – органами законодавчої, виконавчої та судової влади, а також у функціонуванні механізму

взаємних стримувань і противаг між ними [1, с. 108, 131, 501].

Цей загальний принцип знаходить конкретизацію і розвиток на рівні засад діяльності кожної гілки влади, які, перебуваючи у телеологічному зв'язку між собою, у цілому забезпечують гармонію взаємодії усіх органів державного апарату у межах зазначеного вище механізму. У такий спосіб функціонування кожної гілки влади ґрунтується на характерних для неї принципах, які певною мірою «переплітаються» з принципами функціонування інших гілок влади, що і забезпечує баланс між елементами триєдиної конструкції державної влади.

Недотримання таких принципів або їх викривлене чи неповне розуміння у ході проєктування нормативно-правових положень, призначених для регулювання суспільних відносин за участю інституцій законодавчої, виконавчої та (або) судової гілок влади, здатне внести дисбаланс у гармонічну систему і призвести до негативних явищ у тому числі у сфері забезпечення прав людини.

Одним із основних принципів функціонування судової системи і її перебування в гармонії з іншими гілками влади у межах механізму стримувань і противаг виступає принцип незалежності суду (судді). Це базова і найдавніша засада діяльності суду, яка сьогодні визначається, зокрема як свобода неупереджено вирішувати судові справи, керуючись внутрішнім переконанням, що ґрунтується на вимогах закону [2, с. 143].

Побудова системи правосуддя на зазначеному принципі ніколи не ставилась під сумнів, хоча слід визнати, що конкретний його зміст і прояви дещо вдосконалювались по ходу еволюції держави і її апарату.

Правова система кожної держави є динамічним утворенням, що перебуває у перманентному розвитку. Кожен її компонент (інституційний, нормативний (регулятивний), ідеологічний, функціональний тощо) постійно еволюціонує у ході поступу правового життя – сукупності видів і форм діяльності та поведінки людей, їх колективів у сфері дії права [3, с. 5]. Формування суспільних запитів

активний розвиток інформаційних технологій, самодіагностика і самовдосконалення державного апарату, імплементація високих стандартів прав людини і поступовий рух шляхом підвищення якості механізмів їх забезпечення безпосередньо детермінують зміни у правовій системі. Відповідні модифікації і оптимізації юридичних процесів і процедур, а також модернізації інституційної складової держави є природним явищем – невід'ємною складовою еволюції.

У зв'язку з цим сучасне реформування інституційної системи демократичних держав, якою є і Україна, по суті являє собою поглиблення демократичних змін шляхом впровадження нових державних органів та (або) більш «тонкого» і точного «налаштування» механізму здійснення державної влади у цілому посередництвом корегування міжінституційної взаємодії, ураховуючи принцип поділу влад. Саме тому кожна інституційна реформа, що пов'язується зі створенням нових державних органів або модифікацією, зокрема розширенням чи звуженням повноважень, існуючих інституцій в сучасних умовах представляє собою дуже кропітку роботу у ході якої повинні враховуватися базові принципи державного устрою характерні для відповідного державно-правового режиму. Помилка, яка може здатися несуттєвою при поверхневому погляді на неї, допущена на такому рівні налагодження, здатна «перекосити» баланс сил у системі стримувань і противаг, створити умови для ускладнення роботи і навіть блокування діяльності цілої гілки влади, позбавити її характеристик, що властиві їй у межах концепції поділу, і у такий спосіб знизити показник демократичності державно-правового режиму відповідної держави.

У зв'язку з цим вимоги до такої роботи чи не найбільш влучно характеризуються німецьким прислів'ям «Der Teufel steckt im Detail» («Диявол криється у деталях»).

Тонке, здавалося б, налаштування відповідного механізму також не завжди гарантує отримання кінцевого результату у тій формі, досягнення якої переслідувала

корекція. Проблема полягає в природі правозастосування.

Незважаючи на те, що органи державної влади діють у межах спеціально-дозвільного правового режиму, який передбачає можливість вчинення ними лише тих актів поведінки, що передбачені законом (що у межах правопорядку України забезпечується положеннями частини другої статті 19 Конституції [4, ст. 19]), іноді залишається певний «люфт» у вигляді можливостей варіативної або ситуативної кваліфікації обставин правової реальності суб'єктами правозастосування.

Досить широкий зміст нормативного положення або його нечіткість, відсутність однозначних причинно-наслідкових зв'язків на рівні нормативно закріпленої моделі поведінки, невдалий вибір термінології при проектуванні нормативного положення та (або) недостатньо професійне володіння суб'єктом кваліфікації правилами її здійснення чи безпосередній намір такого суб'єкта зловжити відповідними неточностями можуть призвести до негативних проявів у сфері практичної діяльності і спричинити «збої» в дії механізму поділу влад або підточити реалізацію принципів функціонування конкретної гілки.

У світлі викладеного однією із важливих відносно нещодавно проведених реформ в Україні виступають зміни нормативно-правового регулювання діяльності колегіального, незалежного конституційного органу державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів [5, ст. 1] або інакше кажучи – інституційна реорганізація Вищої ради юстиції у Вищу раду правосуддя з модернізацією функціональних повноважень останньої.

Реформа назрівала відносно давно і на нормативно-правовому рівні була забезпечена законами «Про внесення змін до Конституції

України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 №1401-VIII [6], «Про судову систему і статус суддів» від 02.06.2016 №1402-VII [7] та «Про Вищу раду правосуддя» від 21.12.2016 №1798-VIII [5]. Водночас 12.01.2017 за рішенням Вищої ради юстиції № 11/0/15-17 було фактично розпочато процес реорганізації [8].

У пояснювальній записці до проекту закону «Про Вищу раду правосуддя», зареєстрованого у Верховній Раді 23.09.2016 за №5180, який у подальшому став законом № 1798-VIII, зокрема зазначалося: «Утворення Вищої ради правосуддя з наданими їй конституційними повноваженнями упорядкує систему органів правосуддя, усуне дублювання їх повноважень та створить ефективний прозорий механізм прийняття рішень, у тому числі щодо суддівської кар'єри.

Відтепер кожен буде впевнений, що усі кадрові та дисциплінарні питання суддівського корпусу вирішуються за зрозумілими прозорими правилами політично нейтральним і незалежним органом» [9].

Незважаючи на періодичні перебої у роботі нової інституції, пов'язані у тому числі зі специфікою функціонування механізмів кадрового забезпечення, за час своєї діяльності ВРП напрацювала певний досвід застосування положень розділу VI «Дисциплінарна відповідальність судді» закону «Про судову систему і статус суддів», який дозволяє сьогодні стверджувати про формування органом державної влади певної методики кваліфікації обставин правової реальності в аспекті підстав для дисциплінарної відповідальності судді і у цілому про окреслення у такий спосіб юридичних формул застосування зазначених вище положень.

Окрім сторони такої практики викликають, м'яко кажучи, занепокоєння і створюють підґрунтя не просто для запитання чи справді нова інституція реально переслідує мету у формі «забезпечення незалежності судової влади», а навіть навпаки змушують замислитися чи не створюють окремі аспекти її діяльності небезпеку для функціонування системи правосуддя на засадах незалежності суду і суддів, і чи не несуть вони загрози для забезпечення права особи на справедливий

суд, а також для виваженого і значною мірою делікатного механізму стримувань і противаг у межах загальної концепції поділу влад.

Йдеться про правильність розуміння ВРП змісту і застосування у своїй практиці вимог частини другої статті 106 закону «Про судоустрій і статус суддів» згідно з якою «скасування або зміна судового рішення не має наслідком дисциплінарну відповідальність судді, який брав участь у його ухваленні, крім випадків, коли скасоване або змінене рішення ухвалено внаслідок умисного порушення норм права чи неналежного ставлення до службових обов'язків» [7, ст. 106].

При поверхневому погляді на це положення може скластися враження, що у такий спосіб Закон захищає незалежність суду і суддів. І за його телеологічною спрямованістю це дійсно так. Проте насправді, як би це грубо не звучало, при неправильному застосуванні цей припис – «троянській кінь» для судової системи та її незалежності, безпосередні «ворота» для ВРП не просто для втручання у діяльність судової гілки влади, проте і для здійснення тиску на неї у ході недобросовісної або непрофесійної діяльності.

Піднята проблема стосується того, що саме виступає предметом аналізу ВРП у ході розгляду дисциплінарних справ, які саме обставини правової реальності і як саме повинні кваліфікуватися у ході такого розгляду з урахуванням обставин, окреслених у зазначеній частині статті закону «Про судоустрій і статус суддів», тобто в умовах скасування або зміни рішення суду судом вищої інстанції.

Очевидно, що суди не повинні перебувати поза наглядом суспільства та інших гілок влади і мати «імунітет» від юридичної відповідальності, оскільки такий стан речей не просто вкрай негативно відобразатиметься на якості правосуддя і не вкладається у систему стримувань і противаг як важливого принципу функціонування сучасного апарату держави, проте здатен спричинити катастрофічно негативні наслідки для демократичних основ функціонування держави у цілому.

Характер здійснюваної судами діяльності у формі відправлення правосуддя вимагає

наявності дієвих гарантій, які б забезпечили можливість суду незалежно, безсторонньо та неупереджено розглядати справи й ухвалювати законні й обґрунтовані рішення. У зв'язку з цим механізми функціонування інституту дисциплінарної відповідальності суддівського корпусу повинні урахувувати специфіку судової діяльності, а також узгоджуватися з її базовими принципами.

Нерозуміння делікатності усіх аспектів процесу здійснення правосуддя і детермінант, які взагалі визначають необхідність функціонування судової гілки влади, на рівні здавалося б «технічного» питання підстав дисциплінарної відповідальності, а також хибне розуміння самої суті дисциплінарного провадження контрольно-наглядовими органами на тлі існування нормативно-правових положень за прикладом того, що отримало закріплення у частині другій статті 106 закону «Про судоустрій і статус суддів» здатне катастрофічно негативно вплинути на рівень захисту прав людини судом і поламати тонкий і точний механізм так виважено конструйований вітчизняним законодавцем з урахуванням найкращих світових практик та стандартів й детермінований прагненням імплементації європейських цінностей у сферу функціонування правосуддя й забезпечення права людини на справедливий суд.

«Судді над судьями»

Журналісти досить давно називають ВРП «судьями над судьями» [10; 11; 12], що чітко і лаконічно характеризує правовий статус цієї інституції. І з цим варто погодитися, проте лише певною мірою і лише із застереженням, що ВРП не являє собою суд у традиційному (класичному) розумінні і не є елементом триінстанційної конструкції системи правосуддя.

Ясність у це питання вносять положення чинного законодавства України, які при цьому досить однозначно і певною мірою радикально намагаються відмежувати судову гілку влади від законодавчої та виконавчої.

Такий «ревний» підхід є закономірним розвитком самої концепції поділу влад як основи

демократичного державно-правового режиму у зв'язку з чим у ньому відображається сила наміру держави розбудувати демократичні інституції. Хоча, як показала практика, в умовах активного розвитку суспільних відносин і юридичних механізмів стримувань і противаг майже неможливо провести настільки контрастне розмежування, яке б повністю диференціювало три види діяльності між собою й сконцентрувало їх у межах окремих чітких ієрархічних систем кожна з яких виконуватиме лише властиву їй функцію.

Частинами першою та другою статті 124 Конституції, зокрема встановлюється, що правосуддя в Україні здійснюють виключно суди.

Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються [4, ст. 124]. При цьому аналогічні положення містяться у частині першій та другій статті 5 закону «Про судоустрій і статус суддів», який, крім того, частиною третьою статті 17 визначає таку систему судоустрою: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Верховний Суд [7, ст.ст. 5, 17].

Таким чином в якості судів у традиційному розумінні на рівні Конституції України і наведеного Закону виступають суди триінстанційної структури, що утворюють інституційний зміст судової системи України.

Поряд із цим юриспруденції відоме і широке розуміння поняття «суд» яке охоплює інституції, що не входять в окреслену вище систему, а тому вважаються судами лише ситуативно.

Зокрема, у справі «Олександр Волков проти України» (заява № 21722/11), Європейський суд з прав людини, оперуючи відповідною юридичною концепцією, зокрема визнав, що Вища рада юстиції, комітет Верховної Ради України з питань правосуддя та пленарне засідання парламенту разом виконували функцію суду при розгляді питання щодо звільнення заявника з посади судді Верховного Суду України (п. 90) [13, п. 90].

З цього слідує, що розгляд Вищою радою юстиції (яка є правопопередником ВРП) дисциплінарної справи, а також надання у цьому ключі оцінки діяльності судді,

має ознаки здійснення правосуддя на рівні конкретної ситуації і при цьому поза межами «класичного», як зазначає ЄСПЛ, розуміння суду (п. 90 рішення ЄСПЛ у справі «Олександр Волков проти України») [13, п. 90].

Це визначає і окремі базові відмінності між ВРП та судами судової системи, юрисдикція якої, згідно з частиною третьою статті 124 Конституції поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення [4, ст. 124].

В якості ще однієї принципової відмінності виступає така ознака традиційної судової системи як остаточний характер її рішень, що означає у тому числі їх неможливість бути зміненими несудовим органом (див. п. 45 рішення ЄСПЛ від 19.04.1994 у справі «Van de Hurk v. the Netherlands» (заява № 16034/90) [14, п. 45]).

Таким чином, в окремих випадках, зокрема під час розгляду дисциплінарних справ, ВРП може вважатися судом у зв'язку з виконанням специфічних функцій, які мають ознаки здійснення правосуддя відносно суддів, проте не є судом за своєю природою у традиційному («класичному») розумінні суду, що має принципове значення у контексті визначення правового статусу, у тому числі повноважень, відповідного суб'єкта.

Втручання ВРП у діяльність судової гілки влади і порушення принципу незалежності суду

Для того, щоб у всій глибині зрозуміти небезпеку проблеми, детерміновану можливим неправильним застосуванням ВРП положення частини другої статті 106 закону «Про судоустрій і статус суддів» або ж взагалі проблеми розгляду скасування чи зміни рішення суду судом вищої інстанції в якості пререквізиту дисциплінарної відповідальності судді, необхідно більш глибокого поглянути на питання забезпечення принципу незалежності суду (судді) у контексті функціонування судової гілки влади і оцінки діяльності суддів суб'єктами, які не є судом у традиційному розумінні, у першу чергу ВРП.

Розглядаючи повноваження ВРП, слід звернути увагу на те, що, як показав світовий

досвід регулювання відповідних відносин, професійна поведінка судді, включаючи ту, стосовно відповідності стандартам якої висуваються сумніви, може бути предметом оцінювання (аналізу) у п'яти основних ракурсах, посередництвом яких формується більш деталізоване уявлення про сфери та форми забезпечення незалежності суду (судді). До них відносяться: 1) звичайна (нормальна, природна) судова практика, здійснювана у межах, визначених законом; 2) адміністративні питання; 3) кваліфікаційні питання; 4) дисциплінарні питання; 5) кримінально-правові обвинувачення.

Основним базовим видом професійної діяльності суду виступає власне судова практика, тобто здійснення правосуддя шляхом розгляду справ і ухвалення обов'язкових до виконання рішень. Це стрижневий елемент системи правосуддя, її серцевина.

Адміністрування судової діяльності, включаючи переведення суддів (що є найбільш делікатним питанням у контексті забезпечення незалежності суду) не передбачає безпосереднє втручання у процес здійснення правосуддя, хоча визначає локацію його здійснення, що також може розглядатися в якості форми впливу на суддю, якщо таке переведення здійснюється без його згоди (див. пункти 80–82 травневої доповіді Федерального суду Швейцарії за 2023 рік «Нагляд Федерального суду над федеральними судами першої інстанції – необхідність вчинення законодавчих заходів» [15]).

Своєю чергою кваліфікаційна оцінка суддів, розгляд стосовно них дисциплінарних справ, а також кримінальне переслідування суддів здійснюється третіми особами (несудовими інституціями) і також не передбачає безпосереднє втручання у процес здійснення правосуддя, тобто ухвалення суддею рішення за внутрішнім переконанням.

Таким чином, у результаті еволюції демократичних інституцій у світі сформувалася триінстанційна (рідше дво- чи чотириінстанційна) ієрархічна системи судоустрою, яка у цілому на засадах самоорганізації спрямовує свою діяльність на забезпечення захисту прав людини, зокрема

шляхом застосування положень законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, дотримання високих стандартів правосуддя і формування єдиної судової практики розгляду справ у межах судової юрисдикції.

Збалансованість судової гілки влади із законодавчою і виконавчою при цьому знаходить прояв у тому, що суд є суб'єктом правозастосування у зв'язку з чим він лише застосовує нормативно-правові положення, сформовані законодавчою та виконавчою гілками влади.

Фундаментальні основи незалежності суду (судді) у загальному розумінні останнього, що виступають «золотим стандартом» відповідного принципу, відображаються у двох максимах:

1) виключна всеохоплююча юрисдикція суду, що визначає його можливість розглядати будь-який спір на території відповідної держави;

2) незаміщуваність суду, що означає неможливість існування паралельної судової ієрархії поряд із загальною триінстанційною структурою системи правосуддя з тією ж юрисдикцією, що й остання або, інакше кажучи, існування паралельної судової системи з тими ж повноваженнями, включаючи право прийняття остаточного рішення з конкретних справ.

Може скластися враження, що це вкрай загальні і концептуальні положення, які можуть отримати зовсім інше втілення у практиці, у тому числі у контексті побудови державного апарату, особливо зважаючи на те, що в окремих випадках закон наділяє повноваженнями зі здійснення правосуддя інші органи державної влади, які не є компонентами судової системи. Проте насправді це не так.

Ці положення є дуже чіткими і кожне з них окремо, а також їх поєднання у цілому повністю розкривають базові і непорушні основи системи правосуддя й окреслюють чіткі межі можливого втручання у функціонування інстанційної судової конструкції.

Перший принцип отримав закріплення, як ми зазначали, у частині третій статті 124 Конституції згідно з якою юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення.

У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи [4, ст. 124].

У цьому положенні поняття «суд» необхідно розуміти як єдине триінстанційне утворення, умовно диференційоване на окремі «структури» за критерієм предмету розгляду – загальні, господарські, адміністративні та інші (Вищий антикорупційний суд, Вищий суд з питань інтелектуальної власності тощо) суди тобто як суди, визначені Законом України «Про судоустрій і статус суддів». Саме ці суди мають виключну всеохоплюючу юрисдикцію на території України.

Відповідне положення отримує більш детальне розкриття на рівні процесуальних кодексів. Частиною першою статті 20 Господарського процесуального кодексу, зокрема встановлюється, що господарські суди розглядають справи у спорах, що виникають у зв'язку із здійсненням господарської діяльності, та інші справи у визначених законом випадках [16, ст. 20]. Відповідно до абзацу першого частини першої статті 19 Цивільного процесуального кодексу суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства [17, ст. 19]. Положення частини першої статті 19 Кодексу адміністративного судочинства України встановлюють, що юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах і містять перелік відповідних категорій справ [18, ст. 19]. Водночас згідно з частиною першою статті 30 Кримінального процесуального кодексу України у кримінальному провадженні правосуддя здійснюється лише судом згідно з правилами, передбаченими цим Кодексом [19, ст. 30].

У такий спосіб законом забезпечено охоплення юрисдикцією системи правосуддя юридичних спорів з практично усіх аспектів можливих видів суспільних відносин.

Аналізований принцип означає неможливість створення в Україні інших інституцій, повноваження яких також визначалися би

виключною всеохоплюючою юрисдикцією. Це також знаходить висвітлення у частині другій статті 3 закону «Про судоустрій і статус суддів» згідно з якою «створення надзвичайних та особливих судів не допускається» [7, ст. 3]. Тобто не допускається навіть *ad hoc* створення паралельної судової системи з тими самими повноваженнями, що і у традиційного суду, тобто з виключною всеохоплюючою юрисдикцією.

За цією ознакою усі інституції, які наділяються окремими судовими функціями, зокрема різного роду арбітражі, палати і навіть парламент і ВРП не є судом у такому розумінні. Вони можуть вважатися судом у розширеному і водночас вузькому аспектах, тобто у розумінні суду поза загальною системою правосуддя (широкий аспект) і водночас лише щодо певного питання (кола питань), а не щодо усіх можливих спорів (звужуючий аспект).

Саме тому ВРП, навіть будучи наділеною окремими судовими функціями відносно суддів судової системи, тобто судів у традиційному і фундаментальному розумінні, водночас не є судом у розумінні статті 124 Конституції. Її юрисдикція обмежується частиною третьою цієї статті і не може бути тотожною юрисдикції загальних судів.

Саме тому рішення ВРП може бути оскаржене до суду на підставі частини другої статті 124 Конституції у той час як рішення суду не може бути оскаржено до ВРП і ставати предметом її розгляду. У протилежному випадку це означало би, що ВРП у такому разі діє як суд вищої інстанції відносно суду, чие рішення воно аналізує. І це принципово важливе положення, оскільки, якщо виходити з того, що ВРП може аналізувати рішення судів, визначених частиною третьою статті 17 закону «Про судоустрій і статус суддів» по суті, тобто судів у розумінні статті 124 Конституції України, і давати оцінку характеру здійснення відповідними судьями правосуддя (в частині суті розгляду справи), це неодмінно означатиме, що ВРП у такому разі діє як «паралельний» суд або суд апеляційної, касаційної, «міжінстанційної» чи «контрольної» інстанції і здійснює судочинство, тобто перебирає на себе

функції судів у розумінні статті 124 Конституції, що прямо забороняється частиною другою цієї ж статті Основного Закону: «Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються» [4, ст. 124].

Інакше кажучи, частина третя статті 124 Конституції, конкретизована на рівні положень процесуальних кодексів, встановлює виключно всеохоплюючу юрисдикцію судів загальної судової системи щодо вирішення усіх справ на території України. У зв'язку з цим, якщо слідувати припущенню, що ВРП може аналізувати по суті і надавати юридичну оцінку рішенням суду системи загальних судів, що наділені виключною всеохоплюючою юрисдикцією, це означатиме, що вона також наділена виключною всеохоплюючою юрисдикцією розгляду будь-якого спору, що виникає на території України, адже у такому разі предмети аналізу судів і ВРП повністю співпадатимуть. Адже ВРП «паралельно» із судами судової системи досліджуватиме обставини справи.

Це своєю чергою означатиме або привласнення ВРП функцій традиційних судів або належність ВРП до системи таких судів. При цьому останнє виключається тим, що ВРП не визнана в якості частини системи таких судів на рівні положень закону «Про судоустрій і статус суддів», а також процесуальних кодексів.

При цьому навіть якщо стверджувати, що у такому разі ВРП не скасовуватиме рішення відповідного суду за результатами його аналізу, сам факт дослідження відповідних обставин, надання їм юридичної оцінки і вирішення в залежності від цього питання про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, виходячи з характеру здійснення ним правосуддя, означатиме здійснення ВРП відносно такого суду процесуального суддівського контролю, яким наділені лише суди вищих відносно відповідного суду інстанцій, а тому безпосереднє втручання у діяльність судової гілки влади.

Таким чином, покладання ВРП в основу своїх висновків стосовно притягнення судді до дисциплінарної відповідальності аналізу

рішення і обставин справи у цілому по суті підтверджуватиме *de facto* привласнення ВРП функцій судів. Адже у такому разі ВРП аналізує обставини правої реальності як суд і паралельно із судом. А відповідними повноваженням у межах правової системи наділений лише суд.

Слід наголосити на тому, що у частині другій статті 124 Конституції йдеться саме про «привласнення функцій судів» [4, ст. 124], а не про здійснення правосуддя у цілому. При цьому в якості завдання суду виступає, у тому числі розгляд справи, тобто здійснення аналізу фактів і проведення кваліфікації обставин правової реальності.

Відповідні положення також закріплені в статті 5 закону «Про судоустрій і статус суддів» [7, ст. 5].

Особливо парадоксально виглядатиме ситуація, коли суддя притягатиметься ВРП до дисциплінарної відповідальності за рішення, яке не було скасовано судом апеляційної та (або) касаційної інстанції чи за справами які перебувають у судді в провадженні і розгляд яких не завершений прийняттям остаточного процесуального рішення, що яскраво підкреслюватиме перебирання нею на себе судових функцій.

Своєю чергою «незамішуваність» суду означає неможливість підміни інституцій судової системи іншими суб'єктами для прийняття рішень по справі або, якщо бути більш точним – неможливість прийняття іншими суб'єктами остаточних рішень у відповідних справах. Це положення, як ми зазначали, отримало відображення, зокрема у рішенні ЄСПЛ у справі «Van de Hurk v. the Netherlands» (заява № 16034/90) [14, п.45].

Такий підхід є одним з базових елементів принципу поділу влад за якого саме суд ставить остаточну крапку у питанні правомірності (законності) чи протиправності (незаконності) певного акту поведінки учасників суспільних відносин. Таке рішення є остаточним і ніхто не може його скасувати. У цьому і полягає сутність діяльності судової системи.

У контексті інстанційної будови це означає, що увесь ієрархічний конструкт судової системи виступає в якості суду. Зокрема,

положення чинного законодавства можуть передбачати, що в окремих кейсах судом першої інстанції виступатиме апеляційний суд або навіть касаційний суд або навіть певний вищий спеціалізований суд, а також те, що рішення судів нижчестоящих інстанцій можуть бути скасовані судами вищих інстанцій. Проте у будь-якому разі саме рішення судової системи стосовно відповідного кейсу вважатиметься остаточним. Навіть якщо закон передбачає підстави подальшого перегляду і скасування відповідного рішення, як правило, такий перегляд здійснюється відповідною інституційною системою правосуддя.

З цього слідує, що скасувати рішення суду може лише суд вищої інстанції. Своєю чергою «позаінституційний» суб'єкт, який офіційно юридично оцінює відповідне рішення суду і забезпечує настання певних наслідків в результаті такої оцінки, перебирає на себе функції суду, зокрема суду вищої інстанції відносно суду, чиє рішення становить предмет аналізу.

З огляду на викладене, а також урахуваючи зміст частини другої статті 106 закону «Про судоустрій і статус суддів» постає закономірне запитання: «чи повинно це означати, що тепер ніхто не може аналізувати обставини судової справи і ухвалене по ній рішення суду?».

Відповіддю на це питання повинно бути «ні».

Обставини справи, а також судові рішення по справі, включаючи оцінку судом таких обставин можуть бути предметом аналізу. Питання полягає лише у формі такого аналізу і його можливому впливі на здійснення правосуддя судом, тобто дотримання принципу незалежності суду. Як ми зазначали раніше, *Der Teufel steckt im Detail*.

Тому прояв проаналізованих принципів найбільше проявляється у «точках дотику» діяльності зі здійснення правосуддя, а також діяльності у ході якої здійснюється аналіз поведінки судді.

У цьому сенсі можна розмежувати дві форми аналізу та оцінки в залежності від правового статусу суб'єкта його здійснення відносно судового процесу – внутрішній та зовнішній.

Внутрішній аналіз і оцінку здійснюють безпосередньо сторони спору, а також суд вищої інстанції. Сторони доводять вірність власної кваліфікації обставин правової реальності перед судом, що може вплинути на формування у суду відповідного переконання. Проте, це не впливає на незалежність суду, оскільки для судді не настає негативних наслідків у випадку, коли його бачення кваліфікації співпадає з баченням одного з учасників спору і не співпадає з баченням іншого, тобто у межах процесу суддя не зазнає зі сторони відповідних учасників безпосереднього впливу в залежності від свого бачення. В якості негативного наслідку може виступати скасування чи зміна його рішення судом вищої інстанції, що іноземні юристи, власне, і розглядають в якості форми відповідальності судді, тобто «відповідальності посередництвом рішень» [20]. Більше того, вже саме рішення суду стає предметом критики відповідної сторони або обох сторін спору перед судами вищих судових інстанцій. Останні ж, аналізують вже готове судові рішення, не втручаються у процес його ухвалення.

У такий спосіб забезпечується незалежність суду на рівні судового процесу.

Своєю чергою в якості форми зовнішнього аналізу може виступати наукове дослідження судової практики або конкретного кейсу. Представники академічної спільноти можуть досліджувати у тому числі конкретні кейси, що розглядалися судами у складі конкретних суддів і навіть критикувати їх, адже у такий спосіб також не здійснюється безпосередній впливу на суддю. Результати аналізу не призводять до негативних наслідків для нього.

Важливо продемонструвати як це реалізується у контексті співвідношення діяльності зі здійснення правосуддя з аналізом такої діяльності у межах окреслених нами раніше аспектів оцінки поведінки судді.

Зокрема, адміністрування судів не передбачає здійснення аналізу конкретних кейсів. Заробітна плата суддів, матеріально-технічне забезпечення судів і навіть переведення суддів, обумовлене адмініструванням, зокрема комплектуванням судів, не пов'язується з аналізом конкретних кейсів та історії скасувань

чи змін судових рішень. Це обумовлюється об'єктивними потребами, а не суб'єктивними характеристиками судді.

Наявність значного обсягу скасувань чи змін судових рішень, за загальним правилом, також не є показником низького рівня кваліфікації судді або його невідповідності кваліфікаційним вимогам, що висуваються до особи, яка займає посаду судді або є кандидатом на зайняття такої посади. Цей показник може бути лише «сигналом» для суб'єкта кваліфікаційного оцінювання проведенні для проведення останнього, проте власне здійснення кваліфікаційного оцінювання за цим фактором можливе лише, якщо це прямо передбачено законом.

Проте у будь-якому разі суб'єкт оцінювання не наділений повноваженнями з оцінки конкретних кейсів у спосіб, як це здійснюють суди вищих судових інстанцій.

Найбільш демонстративним у плані піднятої проблеми є порядок кримінального переслідування судді.

Проблемою застосування статті 375 Кримінального кодексу «Постановленням суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови» [21, ст. 375] протягом часу її чинності виступали критерії кваліфікації судового рішення як «завідомо неправосудного». Адже такий підхід передбачав необхідність встановлення такої форми вини судді, що охоплював завідомий намір, тобто прямий умисел [22, с. 462]. У зв'язку з цим застосувати один лише формальний критерій у такому разі було неможливо, необхідно було встановлювати також і відповідну форму вини.

Проте, вважаємо, що і застосування формального критерію у таких ситуаціях також є проблемним.

Дійсно, скасування чи зміна судового рішення судом вищої інстанції формально є свідченням того, що скасоване рішення не відповідало вимогам закону. Проте завжди зберігалася ймовірність зміни судової практики при розгляді відповідних справ. У результаті цього складалася відносно парадоксальна ситуація. Притягнення судді до відповідальності за зазначеною статтею КК за

умови, що рішення набрало законної сили (не було предметом оскарження або залишено у силі судом вищої судової інстанції) означало би, що правоохоронні органи кваліфікували поведінку судді як протиправну, не будучи при цьому наділені повноваженнями давати правову оцінку такому рішенню настільки глибоко, як це може зробити суд вищої інстанції, принаймні, у зв'язку з відсутністю належним чином підтверженої відповідності кваліфікаційним вимогам судді для здійснення такої оцінки. За таких умов складалася б парадоксальна ситуація, коли рішення суду є законним з точки зору процесуального права, проте незаконними з точки зору кримінального.

З іншого боку, застосування формального критерію у поєднанні з прямим умислом завжди супроводжувалося ризиком зміни судової практики у результаті чого формальний критерій міг «розвалитися».

Варто згадати про те, як, визнаючи неконституційною статтю 375 КК «Постановленням суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови», Конституційний Суд, зокрема зазначав, що «формулювання диспозиції статті 375 КК допускає можливість зловживання нею при вчиненні органами досудового розслідування дій, що мають наслідком притягнення до кримінальної відповідальності судді лише за факт постановлення ним судового рішення, яке, за суб'єктивним розумінням слідчого, прокурора або будь-якої іншої особи, є «неправосудним» (зокрема, у разі незгоди з цим рішенням» (абзац сьомий пункту 2.3 рішення КС від 11.06.2020 №7-р/2020) [23, п. 2.3].

Тому у результаті розгляду відповідної справи КС було сформовано, зокрема такі висновки: «Отже, суддю може бути притягнуто до кримінальної відповідальності лише у випадку, коли правопорушення вчинено умисно, має місце свавільне зловживання повноваженнями судді, що перешкоджає здійсненню правосуддя чи переслідує нелегітимні цілі (заподіяння шкоди іншим особам або суспільним інтересам тощо), прикриваючись виконанням вимог закону».

Таким чином, КС вважає, що будь-яке кримінальне обвинувачення щодо судді має ґрунтуватися на приписах кримінального закону, що є достатньо чіткими, зрозумілими, однозначними та передбачними, за умови встановлення гарантій, які забезпечують незалежність судді при здійсненні правосуддя» (абзаци третій та четвертий пункту 2.4 рішення КС №7-р/2020) [23, п. 2.4].

Тим не менше, логічна зв'язка «формальний критерій» плюс «прямий умисел» хоча і була недосконалою, проте ґрунтувалася на певній раціональності, адже форма вини у цілому надавала певне «забарвлення» формальному критерію або, можна сказати, посилювала його.

На цьому тлі право ВРП аналізувати зміст судових рішень, визначене частиною другою статті 106 закону «Про судоустрій і статус суддів», і використовувати результати такого аналізу для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності виглядає майже як «безмежне повноваження», особливо при недобросовісному або непрофесійному використанні цієї норми.

Важливим є те, що на відміну від описаних вище процесуальних та позапроцесуальних форм оцінювання обставин справи і власне судового рішення, результати їх аналізу ВРП спричиняють принципово інші наслідки. Адже, якщо оцінка учасників спору та академічної спільноти не спричиняє безпосереднього впливу на суддю, а характеристика вищими судовими інстанціями може призвести до скасування або зміни судового рішення, що «екологічно» підкорегує подальшу судову практику відповідного суду і при цьому не позбавить суддів розсуду при розгляді схожих справ, проте які мають певні особливості, то оцінка, здійснена ВРП, наслідком якої при цьому буде застосування дисциплінарного стягнення, вселятиме у суддів страх. Це означатиме, що відтоді судді будуть перейматися не стільки питаннями пошуку правильного алгоритму застосування норми права і захисту прав людини, скільки тим, як би догодити ВРП і не бути звільненими, яка у такий спосіб отримує безпосередній важіль для спрямування судової практики у бажаному напрямку, не

будучи елементом триінстанційної системи правосуддя.

Детермінанти проблеми та її безпрецедентна небезпека

У світлі викладеного, сьогоднішні спроби ВРП використовувати формальний критерій, яким виступає скасування або зміна судового рішення судом вищої інстанції, в якості підстави для притягнення судді, який приймав участь в ухваленні скасованого у подальшому рішення, до дисциплінарної відповідальності має усі ознаки невірної розуміння змісту частини другої статті 106 закону «Про судоустрій і статус суддів», що втілюється у некоректному автономному її тлумаченні з метою здійснення тиску на судову систему, і що несе безпосередню загрозу незалежності останньої як базового принципу її ефективного функціонування та забезпечення балансу у межах механізму стримувань і противаг.

Сам факт того, що ВРП у конкретних дисциплінарних провадженнях аналізує обставини справи, що ставали предметом розгляду суду, а також дає оцінку змісту судового рішення паралельно із судами вищих судових інстанцій вже свідчить про її *de facto* самоінтеграцію у систему правосуддя, що саме по собі є недопустимим у контексті вимог статті 124 Конституції України.

При цьому ця тенденція дає привід припускати, що усі можливості розширювального тлумачення частини другої статті 106 закону «Про судоустрій і статус суддів» у найближчому майбутньому можуть бути максимально використані у всьому діапазоні для здійснення тиску на судову систему, окремі її елементи або конкретних суддів.

Для чіткого тезового окреслення детермінант правозастосовної проблеми і всієї небезпеки спричинюваних нею наслідків, необхідно ще раз навести аналізоване положення закону «Про судоустрій і статус суддів»: «Скасування або зміна судового рішення не має наслідком дисциплінарну відповідальність судді, який брав участь у його ухваленні, крім випадків, коли скасоване або змінене рішення ухвалено

внаслідок умисного порушення норм права чи неналежного ставлення до службових обов'язків» [7, ст. 106].

З цього, при невірному автономному розкритті змісту цього положення, вбачається, що в якості підстави дисциплінарної відповідальності судді може виступати у тому числі юридичний склад у формі двох елементів:

1) скасування або зміна рішення суду судом вищої інстанції (об'єктивний елемент);

2) ухвалення скасованого або зміненого рішення внаслідок умисного порушення норм права чи неналежного ставлення до службових обов'язків (суб'єктивний елемент).

Водночас лише викривлений погляд на аналізоване положення може призвести до висновку, що декілька скасувань або змін судових рішень з урахуванням кваліфікації ВРП поведінки судді, який брав участь в їх ухваленні, як умисної або такої, що втілює неналежне ставлення судді до службових обов'язків, виступає підставою для застосування до нього дисциплінарного стягнення аж до звільнення.

Насправді такий «логічний» ланцюг може бути лише результатом невірного застосування методів і прийомів тлумачення нормативних положень, яким у даному випадку є автономне тлумачення, тобто з'ясування змісту припису нормативно-правового акту у відриві від інших елементів [24, с. 26–27], зокрема інших положень цього ж нормативно-правового акту.

При цьому навіть застосування цього методу для з'ясування змісту частини другої статті 106 закону «Про судоустрій і статус суддів» демонструє абсурдні і певною мірою парадоксальні ситуації, які змушують замислитися над вірністю обрання методологічної основи і методики тлумачення.

Як відрізнити скасування чи зміну судового рішення, що є результатом «порушення норм права» від звичайної судової практики?

На висвітленні природних умов і меж діяльності суду [25], а також причин виникнення юридичних спорів у цілому та неоднакової кваліфікації судами обставин правової реальності [26] ми досить ретельно зупинялися раніше з наведенням конкретної судової практики у низці питань господарської

та цивільної юрисдикції у зв'язку з чим не вбачаємо за необхідне перевантажувати читача відповідною проблемою тут. Матеріали перебувають у відкритому доступі у зв'язку з чим кожен може ознайомитися з їх вмістом.

Варто лише констатувати, що в основі юридичного конфлікту дуже часто лежить не стільки соціальний конфлікт, зумовлений особистими якостями його учасників, скільки юридичний закон, положення якого неоднаково сприймаються відповідними особами. При цьому якість закону значною мірою детермінує якість правосуддя, адже чим точнішими і гармонійними є законодавчі положення, тим більшою є ймовірність їх однакового розуміння суб'єктами правозастосування і точнішою кваліфікація обставин правової реальності судом. Водночас неточність правового регулювання суспільних відносин або ж існування колізій навпаки вносять елемент правової невизначеності у діяльність суб'єктів правозастосування, що підвищує ймовірність неоднакового тлумачення змісту відповідних нормативних приписів судами.

Більше того, очевидно, що скасування або зміна будь-якого судового рішення пов'язується з тим, що суд вищої судової інстанції вбачає порушення судом, чиє рішення є предметом аналізу, норм процесуального права або неправильне застосуванням ним норм матеріального права (пункт 4 частини першої статті 277 ГПК) [16, ст.277].

У світлі окресленого не можна не поставити декілька, ймовірно, риторичних питань: чи можна вважати вчиненням суддею дисциплінарного проступку, якщо рішення суду, в ухваленні якого він приймав участь, було скасоване чи змінене судом апеляційної інстанції, проте сторони не подавали касаційну скаргу? Що робити, якщо рішення суду «змінюється» за нововиявленими обставинами? Як здійснювати кваліфікацію, якщо Верховний Суд відступає від раніше сформованого висновку у певній справі, що ставить під сумнів характер рішення суду першої та (або) апеляційної інстанції у вже ухвалених схожих справах? Чи треба у таких випадках виправляти наслідки у формі притягнення

судді до дисциплінарної відповідальності і водночас розглядати питання про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів, які ухвалювали рішення правильність яких у зв'язку зі зміною судової практики Верховного Суду поставлена під питання? Чи стосуються відповідні правила лише остаточних рішень або ж повинні також застосовуватися до проміжних процесуальних рішень, тобто ухвал? Чи має значення характер змін судового рішення, тобто ступінь зміни, або ж достатньо самого лише факту зміни?

При буквальному автономному тлумаченні частини другої статті 106 закону «Про судоустрій і статус суддів» звичайна практика інстанційного судового процесуального контролю в умовах існування недосконалості закону, а також виключних правових проблем, яку не можна подолати, починає виступати обставиною, яка ставиться суду за провину, при тому, що суд не здатен вплинути на причини цієї проблеми. У своїй основі це тотожно тому, як в якості підстави притягнення фізичної особи до відповідальності розглядати той факт, що вона дихає.

Але ця проблема ще більше актуалізується суб'єктивним елементом.

Як ВРП встановити умисне порушення норм права чи неналежне ставлення до службових обов'язків?

При встановленні суб'єктивного елемента окресленого вище складу підстави дисциплінарної відповідальності судді, визначеного посередництвом автономного тлумачення частини другої статті 106 закону

«Про судоустрій і статус суддів», ВРП потраплятиме у ту ж саму ситуацію, що й правоохоронні органи у ході застосування статті 375 КК.

Встановити існування умислу судді в порушенні норм права при ухваленні судового рішення можливо або шляхом отримання від судді зізнання в умисній поведінці або шляхом доведення цієї обставини формальним шляхом.

У другому випадку поставатиме проблема, оскільки навіть у межах кримінального провадження існування умислу

підтверджувалося вироком суду, який набрав законної сили. Якщо ж слідувати з буквального автономного тлумачення аналізованої статті закону «Про судоустрій і статус суддів» ВРП повинно встановити ці обставини самостійно.

Проте, очевидно, що здійснювати оперативно-розшукові заходи інституція не може. Принаймні у переліку суб'єктів оперативно-розшукової діяльності, визначених статтею 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» ВРП не зазначена [27, ст. 5]. Те саме стосується і досудового слідства.

Думка про те, що ВРП може встановити умисел судді у ході аналізу матеріалів дисциплінарної справи і при цьому це не пов'язуватиметься із зізнанням, а потім ще й притягнути суддю до дисциплінарної відповідальності за це є абсурдною. При цьому у такому разі перебирання на себе ВРП повноважень судів загальної судової системи, а тому і порушення вимог статті 124 Конституції буде більш ніж очевидним.

Що ж стосується «неналежного ставлення до службових обов'язків», то при автономному тлумаченні аналізованого положення ця лексична конструкція виступає «зеленим світлом» для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Адже, у зв'язку з тим, що положення закону «Про судоустрій і статус суддів» чітко не розкривають що саме являє собою «неналежне ставлення», це створює можливість для ВРП кваліфікувати в якості такого ставлення у тому числі будь-яку поведінку судді, що призвела до скасування або зміни рішення. Достатньо буде послатися не лише на факт скасування судового рішення судом вищої інстанції, проте також і на мотиви скасування, описані у відповідному рішенні.

За таких умов формальний критерій скасування чи зміни судового рішення доповнюватиметься ще більш формалізованим критерієм неналежного ставлення судді до службових обов'язків у результаті чого в основі дисциплінарного обвинувачення, а тому і рішення ВРП про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності лежатимуть самі лише формальні критерії або, якщо бути

більш точним, лише критерій скасування чи зміни судового рішення.

Більше того, не можна проігнорувати ту обставину, що в частині першій статті 106 закону «Про судоустрій і статус суддів» вживається термінологія «умисел» та «недбалість», які мають чіткий зміст порівняно з абстрактним «неналежним ставленням до службових обов'язків».

Однак навіть за таких умов постає питання зв'язку між скасуванням чи зміною судового рішення та умисним порушенням норм права чи неналежним ставленням до службових обов'язків. Адже з частини другої статті 106 закону «Про судоустрій і статус суддів» не слідує прямо, що умисне порушення норм права чи неналежне ставлення до службових обов'язків повинні бути причиною скасування чи зміни судового рішення. Існування такого зв'язку можна лише припустити. Більше того, навіть суди апеляційної та касаційної інстанцій не встановлюють суб'єктивний елемент при зміні чи скасуванні судового рішення.

Парадоксальною при цьому може бути ситуація, коли формальною підставою для аналізу ВРП усіх матеріалів справи буде скасування чи зміна судового рішення, а до дисциплінарної відповідальності суддя буде притягнений за умисне порушення норм права або неналежне ставлення до службових обов'язків, хоча при цьому рішення було скасоване чи змінене з обставин, на які відповідний умисел або неналежне ставлення до службових обов'язків не поширювалися.

Вихід ВРП за межі повноважень

Одним з найбільш проблемних аспектів положення частини другої статті 106 закону «Про судоустрій і статус суддів» також є те, що вона певним чином підкріплює хибне розуміння природи ВРП як інституції з найбільш широкими каральними відносно суддів судової системи функціями, які не обмежуються розглядом питань порушення професійної етики, а фактично охоплюють усі види оцінки діяльності суддівського корпусу: дисциплінарну, кваліфікаційну і навіть кримінально-правову. Здійснення останньої в

аспекті автономного тлумачення аналізованого положення ми продемонстрували вище.

Проблема полягає у тому числі у визначенні ВРП, що міститься в частині першій статті 1 Закону України «Про вищу раду правосуддя» згідно з яким інституція діє, зокрема для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів [5, ст. 1].

Лексична конструкція «а також професійної етики», створює підґрунтя для припущення, що ВРП діє не лише як орган дисциплінарного нагляду, а наділений й іншими функціями, які, ймовірно, можуть частково заходити у поле повноважень інших суб'єктів, оскільки стосуються кваліфікаційного оцінювання, кримінально-правової кваліфікації тощо.

На жаль, «на руку» такому підходу грають недосконалість положень розділу VI закону «Про судоустрій і статус суддів». Зокрема, серед підстав притягнення судді до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження, визначених частиною першою статті 106 закону «Про судоустрій і статус суддів», досить мало таких, що безпосередньо пов'язані із суддівською етикою у зв'язку з чим може скластися враження, що ВРП має практично безмежні повноваження з контролю за добросовісністю суддів, оскільки здатна давати правову оцінку будь-яким обставинам, пов'язаним з життєдіяльністю суддівського корпусу.

Наприклад допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки (пункт 3 частини першої) [7, ст. 106] вочевидь має зв'язок із суддівською етикою. Допущення суддею недобросовісної поведінки, у тому числі здійснення суддею або членами його сім'ї витрат, що перевищують доходи такого судді та доходи членів його сім'ї;

встановлення невідповідності рівня життя судді задекларованим доходам (пункт 12 частини першої) [7, ст. 106] також хоча непрямо, проте має зв'язок з етичними нормами.

Водночас, наприклад, пунктом п'ятим частини першої аналізованої статті Закону в якості підстави дисциплінарної відповідальності встановлюється, зокрема розголошення суддею таємниці, що охороняється законом, у тому числі таємниці нарадчої кімнати [7, ст. 106]. Перша частині цієї конструкції може стосуватися у тому числі розголошення державної таємниці (стаття 328 КК України) [21, ст. 328], що повинно ставати предметом кваліфікації правоохоронних органів у той час як порушення таємниці нарадчої кімнати вже має процесуальний характер.

Також пунктами 11 та 15 частини першої статті 106 закону «Про судоустрій і статус суддів» фактично йдеться про кримінально карані діяння.

Водночас, наприклад, всі підстави для дисциплінарної відповідальності судді, визначені пунктом 1 частини першої статті 106 закону «Про судоустрій і статус суддів», мають процесуальний характер у зв'язку з чим відповідні результати судових рішень можуть бути виправлені судами апеляційної та касаційної інстанцій в результаті оскарження відповідних процесуальних актів сторонами спору.

У світлі зазначених повноважень не можна не відмітити досвід втілення принципу незалежності суду у межах правопорядків інших держави. Для прикладу, згідно зі статтею 64 Федеративного Закону Німеччини (яка посідає п'яте місце у рейтингу Верховенства права [28])

«Про судоустрій» («DRiG») постановою про накладення дисциплінарного стягнення щодо судді може бути оголошена лише догана. Тільки до суддів вищих судів Федерації можуть застосовані такі дисциплінарні стягнення як догана, нормативний штраф або відсторонення від посади [29, ст. 64].

У такий спосіб забезпечено незалежність судової системи і водночас підвищена відповідальність, підкріплювана високим

професіоналізмом як вимогою до кандидатів на посаду вищих судових інстанцій Федерації, власне суддів вищих судових інстанцій.

Ба більше, статтею 63 зазначеного Закону на дисциплінарні провадження відносно суддів поширено дію Федерального дисциплінарного Закону Німеччини (Bundesdisziplinalgesetz) положеннями частини 4 «Судочинство» якого в якості суб'єкта дисциплінарної юрисдикції визначаються адміністративні суди у тому числі у складі палат з дисциплінарних справ (статті 45 та 46) [30].

За таких умов судова система майже повністю функціонує на засадах самоорганізації, самостійно забезпечуючи досягнення високого рівня якості правосуддя.

Наслідки, або Левіафан для судової системи

Повертаючись до частини другої статті 106 закону «Про судоустрій і статус суддів», слід визнати, що у разі розгляду скасування або зміни судового рішення судом вищої інстанції в якості підстави для дисциплінарної відповідальності судді, який приймав участь в ухваленні відповідного рішення, втрачається сам сенс інстанційності, оскільки будь-яке скасування рішення суду означатиме крок до дисциплінарного провадження на шляху до звільнення. Тоді ж постане питання з приводу кадрового забезпечення судової системи. Або ж, захищаючи себе, судова система вимушена буде реагувати шляхом залишення судами вищих судових інстанцій у силі судових рішень нижчих інстанцій, не бажаючи виступати «катами» для своїх колег.

За таких умов в якості наступного кроку неодмінно виступатиме «шаблонізація» процесу судового розгляду за якою категорії справ будуть розглядатися виключно за методикою аналізу, встановленої кимось. Існування феноменів недосконалості закону, виключної правової проблеми, примату верховенства права над верховенством закону, а також забезпечення правопорядку замість законопорядку не визнаватиметься. За будь-яким відхиленням від шаблону неодмінно слідуватиме дисциплінарне покарання або

загроза його застосування, яка може бути використана для здійснення тиску на суд.

У контексті порушених вище питань тут не можна не навести конкретний приклад, яким із численної множини можуть виступати справи № 461/5577/15-ц та № 804/285/16, що розглядалися Великою палатою ВС.

За матеріалами справи № 461/5577/15-ц у травні 2015 року Львівський державний університет внутрішніх справ звернувся до суду із позовом до

ОСОБА_3 про відшкодування витрат, пов'язаних з утриманням у вищому навчальному закладі Міністерства внутрішніх справ.

Ухвалою Галицького районного суду м.Львова від 02.07.2015 провадження у справі закрито з підстав, передбачених п.1 ч.1 ст.205 ЦПК (у редакції, чинній на час спірних правовідносин).

Ухвала суду першої інстанції мотивована тим, що на курсантів вищих навчальних закладів МВС поширюються права та обов'язки, гарантії правового і соціального захисту, а також відповідальність працівників міліції, тому служба відповідача є публічною. Відтак, позов Львівського державного університету внутрішніх справ підлягає розгляду за правилами адміністративного судочинства.

Ухвалою Апеляційного суду Львівської області від 23.10.2015 ухвалу суду першої інстанції залишено без змін.

Постановою ВП ВС від 14.03.2018 ухвали судів першої та апеляційної інстанцій скасовано, позов передано на розгляду суду першої інстанції.

Вища судова інстанція дійшла висновку, що позов про відшкодування витрат на навчання відповідача у вищому навчальному закладі внутрішніх справ України підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства [31].

Поряд із цим вже при розгляді справи №804/285/16, що стосується подібних правовідносин, Велика палата відступила від висновків, викладених у тому числі у постанові від 14.03.2018 у справі №461/5577/15-ц, оскільки відповідні спори підлягають вирішенню в порядку адміністративного судочинства (постанова ВП ВС від 12.12.2018) [32].

У світлі автономного осмислення вимог частини другої статті 106 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» постають питання, що на прикладі конкретного кейсу з-поміж сотень інших конкретизують раніше озвучені. Зокрема, чи означає це, що у період з 14.03.2018 до 12.12.2018 судді Галицького районного суду м.Львова, а також Апеляційного суду Львівської області мали б бути притягнуті до дисциплінарної відповідальності за скасування їх рішень (за наявності усіх умов можливості застосування частини другої статті 106 закону «Про судоустрій і статус суддів»), проте після 12.12.2018 рішення про притягнення їх до дисциплінарної відповідальності необхідно було визнати незаконними, однак при цьому розглянути дисциплінарні справи щодо суддів, які 14.03.2018 у складі ВП ВС приймали участь в ухваленні постанови у справі №461/5577/15-ц. Адже у такий спосіб вони створили перешкоди для позивача у здійсненні ним права на справедливий суд, оскільки повторний розгляд відповідної справи судами першої та (або) апеляційної інстанції в порядку цивільного судочинства повинен бути припинений і розгляд справи повинен розпочинатися третій раз, проте вже за правилами адміністративного судочинства?

У світлі викладеного у контексті «звичайної» практики скасування судових рішень на шляху формування уніфікованого судового підходу до розв'язання практичних проблем постає ще ціла низка запитань. Зокрема чи зможе ВРП або інший суб'єкт розробити чіткі методики розгляду кожного виду справи або ж вирішення цього питання необхідно перекласти на законодавця, який протягом століть розвитку законодавчої влади не зробив це у жодній країні? Чи означатиме це відмову від диспозитивних основ цивільно-правового регулювання суспільних відносин, які дозволяють проектувати потенційними їх учасниками конструкції, що не передбачені законом, або робити унікальні конструкції з тих, що визначені законом? Чи можна буде охопити такою методикою вирішення і «унікальних» справ або ж для їх учасників треба унеможливити звернення до суду або відмовляти у судовому захисті (адже

застосування аналогій також може призвести до різної практики)? Що робити, якщо методикою з певних причин не охоплено певну справу?

З точки зору впливу на систему правосуддя накладення дисциплінарного стягнення на суддю за скасування чи зміну рішення суду є майже тим самим, що й карати людину лише за те, що вона дихає. Не дихати вона не може, а це означатиме перманентне існування підстав для її притягнення до відповідальності або використання цієї можливості для здійснення тиску на суд. Так само і судді не можуть формувати уніфіковану судову практику одразу, оскільки часто на заваді цьому стоїть низький рівень якості закону, який вони застосовують.

По суті окреслене означає, що судді, які входять до складу суду, чиє рішення скасовується судом вищої інстанції, а ргіоті є порушниками.

Деякі скасувань традиційно означатиме системність порушення, що, ймовірно, відкриватиме шлях до звільнення судді на підставі «грубого чи систематичного нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді» (пункт 1 частини восьмої статті 109 «Про судоустрій і статус суддів» [7, ст. 109]).

У такій ситуації, вважаємо, як мінімум, відбуватиметься перебирання на себе ВРП повноважень з кваліфікаційного оцінювання суддів. Жодні складні і продумані методики оцінювання ефективності діяльності судді, застосовані Вищою кваліфікаційною комісією суддів України, не потрібні, оскільки ще до їх застосування для дійсного виявлення професійного рівня і відповідності професії суддя може бути звільнений за декілька скасувань та (або) змін його рішень. При цьому у межах такої хибної практики звільнень не становитиме жодного сенсу чи має місце три скасування (зміни) на рік або на десять років і чи співвідносяться скасовані (змінені) рішення до не скасованих (незмінених) як три до ста або три до шести. Системність порушення від цього не змінюється.

З іншого боку явний «перекосяк» системи демонструватиметься тією обставиною, що рішення суду, яке було скасоване чи змінене,

або не ставатиме предметом кримінально-правової кваліфікації або ж може не потягнути за собою кримінальну відповідальність у зв'язку з відсутністю підстави для неї.

До скасування статті 375 КК притягнення судді до кримінальної відповідальності було підставою для його звільнення. Сьогодні ж на горизонті для судді «майорить» «перспектива» бути звільненим лише за декілька скасувань та (або) змін його рішень. При цьому, якщо раніше для встановлення підстав для звільнення функціонала ціла система органів дізнання та слідства, що доводили відповідні обставини в суді, то сьогодні ВРП потенційно може «замінити» усі ці інституції, оскільки кваліфікуватиме скасоване чи змінене рішення судді як «неправосудне» лише за одним формальним критерієм його скасування чи зміни судом вищої інстанції, а у подальшому, кваліфікувавши декілька скасувань в якості системи – звільнити суддю.

У зв'язку з цим суддям варто підрахувати свої показники скасувань та змін, кандидатам у судді добре оцінити свої можливості, а тому і перспективи роботи у суді, а суспільству в цілому замислитись над піднятими проблемами.

Практика притягнення суддів до відповідальності за ухвалення ними рішень за власним переконанням не раз ставала предметом критики і ВП ВС (див. постанову від 07.11.2019 у справі №9901/243/19) [33] і міжнародних інституцій, зокрема Комітету міністрів Ради Європи, який у своїх рекомендаціях CM/Rec (2010), ухвалених ще 17.11.2010, зокрема зазначав, що судді не повинні нести особисту відповідальність за випадки, коли їхні рішення були скасовані або змінені в процесі апеляційного розгляду (п. 70) [34].

При цьому найбільш важливим є те, що загроза притягнення судді до відповідальності за скасування або зміну його рішення найбільш негативно відображається на рівні захисту прав фізичних і юридичних осіб, оскільки за таких умов під страхом бути притягненим до дисциплінарної відповідальності суди волітимуть суворо слідувати закону і процедурі або ж позиції ВРП навіть в нетривіальних ситуаціях, що у результаті призведе до

утвердження примату закону над правом на рівні верховенства закону понад верховенства права.

Системне тлумачення положень ч.2 ст.106 закону як єдиновірний спосіб визначення його змісту

Попри загальну недовершеність і неоднозначність частини другої статті 106 Закону України «Про судоустрій і статусу суддів», основна проблема полягає у розумінні її місця у загальній архітектурі розділу VI Закону, а також обранні правильного методу її тлумачення.

Як ми продемонстрували раніше, автономний підхід до визначення змісту цього нормативного положення не є тією методологічною основою, що здатна правильно розкрити його дійсну природу. Це демонструється парадоксальністю і абсурдністю окремих наслідків автономного застосування досліджуваного положення у відриві від інших приписів розділу VI зазначеного Закону, що у цілому нівелює усю систему і градацію дисциплінарних стягнень, так ретельно вибудовану законодавцем.

Інакше кажучи, визнання за частиною другою статті 106 Закону України «Про судоустрій і статусу суддів» самостійного значення означатиме, що незалежно від будь-яких обставин справи, ВРП завжди матиме можливість притягти суддю до дисциплінарної відповідальності за формальною ознакою скасування або зміни рішення суду судом вищої інстанції доповненою ще більш формалізованим критерієм «неналежного ставлення судді до службових обов'язків», який встановлюватиметься за змістом рішення суду вищої судової інстанції, яким скасовуватиметься відповідне судове рішення.

Усе викладене вище свідчить про те, що аналізоване положення не має самостійного значення. При його застосуванні у конкретних практичних ситуаціях необхідно вдаватися до системного способу тлумачення, який передбачає з'ясування змісту норми у тому числі у контексті зв'язків з іншими нормативними положеннями [35, с. 33].

Будучи розміщеним у частині другій статті 106 закону «Про судоустрій і статусу суддів», аналізоване положення є логічним продовженням попереднього припису у межах єдиної мети статті у цілому – визначити підстави дисциплінарної відповідальності судді.

Це також підтверджується змістом статті 109, яка визначає власне градацію дисциплінарних стягнень (частина перша), а також їх прив'язку до видів дисциплінарних порушень, визначених статтею 106, тобто окреслює за яке саме порушення може бути застосовано той чи інший вид дисциплінарного стягнення. При цьому така прив'язка забезпечується посиланням на положення окремих пунктів частини першої статті 106 Закону (частини третя–четверта статті 109). Частина друга цієї статті не згадується у жодному з положень [7, ст. 109], що повністю відриває її як «самостійну підставу» від конкретних видів дисциплінарних стягнень, а тому нівелює її самостійне значення як такої підстави.

З цього слідує, що частина друга статті 106 закону «Про судоустрій і статусу суддів» виконує орієнтуючу або ж сигнальну функцію. Вона лише визначає скасування або зміну судового рішення в якості орієнтиру або сигналу про ймовірність допущення суддею, який приймав участь в ухваленні судового рішення, вимог закону, що лише може становити собою підставу для дисциплінарної відповідальності такого судді. Однак у ключі системного аналізу цього положення з іншими приписами закону воно:

1) не констатує, що скасування або зміна судового рішення є порушенням суддею, який приймав участь в його ухваленні, дисциплінарних вимог.

Тобто, частина друга статті 106 закону «Про судоустрій і статусу суддів» не змінює презумпцію невинуватості на презумпцію вини і не визначає скасування або зміну судового рішення як обставину, що свідчить про порушення суддею, який приймав участь в ухваленні зміненого чи скасованого рішення, дисциплінарних вимог;

2) не наділяє ВРП повноваженнями аналізувати зміст судового рішення, яке було

скасоване або змінене, у зв'язку з настанням самого лише факту його скасування або зміни.

Для цього необхідно спочатку встановити чи взагалі підпадає поведінка, описана у дисциплінарній скарзі, під ознаки дисциплінарних порушень, визначених частиною першою статті 106 закону «Про судоустрій і статус суддів». Скасування чи зміна рішення суду не є самостійною підставою, яка за наявності самої лише дисциплінарної скарги без її первісного аналізу дає привід аналізувати судові рішення;

3) не розширює коло обставин, що можуть бути розглянуті ВРП у контексті конкретного кейсу.

Якщо скарга пов'язується, наприклад, з істотним порушенням норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що унеможливило реалізацію учасниками судового процесу наданих їм процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків (підпункт «а» пункту 1 частини першої статті 106 Закону) [7, ст. 106], предметом аналізу ВРП з урахуванням скасування або зміни рішення є власне обставини, пов'язані з вчиненням відповідних процесуальних дій, а не усього судового рішення у цілому, у тому числі якщо підставами для скасування чи зміни рішення виступили інші обставини.

При цьому в останньому випадку частина друга статті 106 закону «Про судоустрій і статус суддів» взагалі не застосовується, оскільки можливість її застосування виключається відсутністю кореляції між обставинами, викладеними в дисциплінарній скарзі, та підставами для скасування чи зміни судового рішення відповідно;

4) не змінює форму вини, визначену законом в якості умови притягнення судді до дисциплінарної відповідальності.

Якщо пунктом 1 частини першої статті 106 в якості умови накладення дисциплінарного стягнення на суддю визначено, зокрема умисел або недбалість, то «неналежне ставлення до службових обов'язків» в якості форми вини не розглядається.

Якщо йдеться про порушення таких норм добросовісності як, наприклад, неподання або

несвоєчасне подання декларації родинних зв'язків суддею в порядку (пункт 16 частини першої статті 106 Закону), то у такому разі в якості умови притягнення судді до дисциплінарної відповідальності можна розглядати будь-яку форму вини, якщо інше не впливає із системного аналізу відповідного положення.

Водночас, якщо йдеться про порушення, що призвели до зміни чи скасування судового рішення, то, як зазначає у своїй постанові від 07.11.2018 у справі № 9901/243/19 ВП ВС, «відповідальність... повинна наставати виключно за умисне (у формі [прямого чи непрямого] умислу чи грубої необережності) винесення незаконних судових рішень» (абзац третього пункту 14) [33, п. 14].

Це положення є застосованим до усіх випадків процесуальних порушень, тобто порушень, допущених при розгляді справи за виключенням тих, для яких встановлено інші форми вини, як наприклад дисциплінарні порушення, визначені пунктом 1 частини першої статті 106 закону «Про судоустрій і статус суддів».

Проблема вини є принципово важливою для застосування статті 106 зазначеного Закону, хоча, на жаль, самим Законом не розкривається.

Водночас в умовах практики вона повинна вирішуватися таким чином.

Усі дисциплінарні проступки умовно диференціюються на непроцесуальні (не пов'язані з процесом розгляду справи, наприклад, неподання або несвоєчасне подання декларації родинних зв'язків суддею в порядку, визначеному цим Законом (пункт 16 частини першої) або зазначення в декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, завідомо неправдивих відомостей або умисне незазначення відомостей (пункт 9 частини першої)) та процесуальні (пов'язані з процесом розгляду справи, наприклад, умисне або внаслідок грубої недбалості допущення суддею, який брав участь в ухваленні судового рішення, порушення прав людини і основоположних свобод або інше грубе порушення закону, що призвело до істотних негативних наслідків (пункт 4 частини першої)).

Закон може прямо встановлювати форму вини для окремих конкретних видів дисциплінарних порушень, як це реалізовано, наприклад, у пунктах 1 та 4 частини першої статті 106 закону «Про судоустрій і статус суддів».

Якщо законом не встановлено форму вини для конкретного порушення, тоді для процесуальних порушень, які пов'язуються у тому числі зі зміною або скасуванням судового рішення, нею є умисел та груба необережність. У той же час для непроцесуальних порушень нею може бути будь-яка форма вини в залежності від характеру самого порушення.

При цьому такий ступінь вини як «неналежне ставлення до службових обов'язків» не визначається жодним нормативно-правовим та доктринальним юридичним джерелом.

Тому, якщо у ході розгляду дисциплінарної скарги виявляється, що підставою для зміни чи скасування судового рішення виступила, зокрема поведінка судді (суддів), що має ознаки дисциплінарного проступку, з'ясуванню також підлягає і відповідна форма вини, якою для проступків, визначених пунктом 1 частини першої статті 106 є «умисел або недбалість» (у термінології Закону), а для інших процесуальних порушень – умисел або груба необережність, якщо законом не визначено іншого.

Водночас у будь-якому разі частина друга статті 106 закону «Про судоустрій і статус суддів» не має самостійного значення у контексті комбінаторики положень розділу VI Закону, а скасування чи зміна судового рішення саме по собі, незалежно від форми вини судді (суддів), який приймав участь в ухваленні такого рішення, у допущенні порушення норм права, що стало підставою для скасування чи зміни рішення, не виступає підставою для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності.

Висновки

Підсумовуючи викладене, слід визнати, що положення частини другої статті 106 закону «Про судоустрій і статус суддів» у такому вигляді, як воно існує сьогодні, є недосконалим і провокує ВРП до зловживання своїми повноваженнями і навіть до виходу за їх межі.

Якщо законодавець переслідував за мету посилити судову незалежність, врахувати у тому числі висновки Конституційного Суду та міжнародні стандарти правосуддя і застерегти ВРП від хибної практики правозастосування, достатньо було обмежитись такою конструкцією: «2. Скасування або зміна судового рішення не має наслідком дисциплінарну відповідальність судді, який брав участь у його ухваленні».

Таке положення було б самодостатнім і, по-перше, не визначало би скасування або зміну судового рішення в якості підстави для сумнівів у дотриманні суддею норм права під час здійснення правосуддя (що у цілому виглядає дуже дивно, адже прямого перманентного зв'язку між скасуванням чи зміною судового рішення та порушенням професійної етики або некомпетентністю судді немає).

По-друге, це не санкціонувало би взагалі можливість ВРП досліджувати судові рішення у цілому. Практика аналізу могла би зберегтися на рівні фрагментарного розгляду, тобто дослідження тих аспектів справи, які стосуються порушення етичних норм і при цьому незалежно від того чи скасоване, змінене або залишене у силі відповідне рішення. А так, сама лише згадка про скасування та зміну у нормі створює пререквізит для повного аналізу обставин справи і судового рішення.

По-третє, ВРП не потрапляло би у «пастку» неможливості встановлення умислу щодо порушення норм права (що можна встановити лише при зізнанні судді у наявності умислу в ухваленні такого рішення всупереч норм права або у ході кримінального провадження, яке повинно завершитися встановленням відповідної обставини вироком суду, що набув законної сили), а також не мало би спокуси у розширюваному тлумаченні термінологічної конструкції «неналежне ставлення до службових обов'язків».

Крім того, практика розгляду в якості підстави для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності скасування або зміну рішення, в ухваленні якого приймав участь такий суддя, у цілому незалежно від способу її реалізації, демонструє негативні прояви у правозастосуванні і ставить під сумнів

не лише компетентність ВРП, проте також і саме її функціональне призначення.

1. Сам факт оцінювання ВРП обставин справи, а також судового рішення по ній, незалежно від того чи було таке рішення скасоване або змінене, містить ознаки перебирання на себе інституцією функцій суду, що є прямим порушенням вимог частини другої статті 124 Конституції України. Адже у такому разі інституція діє аналогічним чином, що й суди апеляційної та касаційної інстанції у ході оцінки відповідних обставин.

2. Якщо така оцінка, знову ж таки, незалежно від того чи було рішення скасоване або змінене, покладається в основу підстави притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, то у такому разі ВРП починає спрямовувати судову практику під загрозою застосування до суддів дисциплінарних стягнень, що є безпосереднім втручанням у діяльність судової гілки влади і проявом порушення принципу незалежності суду. При цьому, якщо предметом аналізу стають рішення суду першої інстанції, то у такий спосіб здійснюється вплив також на суди апеляційної та касаційної інстанцій, які на момент розгляд відповідних справ вже будуть обізнані щодо позиції ВРП з приводу відповідного питання і з високою ймовірністю слідуватимуть їй, щоб уникнути дисциплінарного переслідування. Це особливо важливо для випадків, коли дисциплінарні стягнення застосовуються до суддів, які приймали участь в ухваленні рішень, що не були скасовані або змінені судами апеляційної та касаційної інстанцій.

3. Така практика не сприяє еволюції правосуддя, його адаптації до суспільних змін, а також вдосконаленню механізмів захисту прав людини на рівні судового правозастосування. Суди волітимуть застосовувати «старі й перевірені» методики розв'язання спорів, незалежно від виникнення нових об'єктів прав або нових конструкцій правовідносин, що призводитиме до заскорузлості судової практики і її невідповідності вимогам часу. Самі ж учасники спору не отримуватимуть захисту своїх прав настільки ж ефективного і прогресивного як при «живій» судовій практиці, не заляканій «дисциплінарним батогом».

4. У такому разі яскраво простежуватиметься формалізація підстави покарання. Адже використання скасування чи зміни судового рішення в якості підстави притягнення судді до дисциплінарної відповідальності означатиме, що зміна практики нівелює відповідну підставу. Інакше кажучи, якщо до суддів було застосовано дисциплінарні стягнення аж до звільнення із займаної посади за зміну чи скасування судових рішень, в ухваленні яких вони приймали участь, то відступ Верховним Судом від раніше сформованих висновків, що практично надає практиці відповідних суддів *ex post factum* характеру вірної, повинно означати необхідність «згортання» наслідків дисциплінарного стягнення. Тобто, якщо суддю було звільнено із займаної посади, його необхідно поновити на посаді, а якщо до судді було застосовано суворе дисциплінарне стягнення за дисциплінарний «рецидив», то слід застосування менш жорстке стягнення. Проте як це зробити, якщо наслідки стягнень вже наступили?

Звідси ж слідує і «штучність» самого покарання, тобто використання в якості його підстави варіативний елемент або недостатньо чіткої критерій.

Усе викладене яскраво демонструє, що методика оцінки ВРП наявності або відсутності підстави для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності повинна будуватися на дослідженні обставин і фактів, що не мають прямого зв'язку зі скасуванням судового рішення, його зміною або залишенням у силі. А це означає, що повноваження ВРП повинні бути чітко орієнтовані на компонент етики і доброчесності у діяльності судді. Усі інші аспекти діяльності, включаючи протиправність поведінки судді у межах судового процесу, що спричинила шкоду учасникам процесу або третім особам, повинні ставати предметом аналізу і оцінки у межах спеціальних механізмів притягнення судді до юридичної відповідальності рішення у межах яких повинен приймати суд (у традиційному розумінні), як це реалізовується у межах правопорядків інших держав.

Сукупність же повноважень, якими наділена ВРП сьогодні, нагадує безсистемну «солянку»,

яка визначає як можливості оцінки питань, пов'язаних з етикою та доброчесністю судді, так можливості оцінки правомірності поведінки судді у процесі або за його межами, яка при цьому (оцінка) має характер цивільно-правової чи навіть кримінально-правової кваліфікації відповідних обставин, проте здійснюється поза межами цивільної, адміністративної і кримінальної процесуальних форм і поза дією у тому числі Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» – таке собі дисциплінарне переслідування з елементами цивільного, адміністративного і кримінального процесів, проте без повноцінної реалізації останніх, ведення реєстрів, проведення дізнання та слідства і головне, без участі суду як суб'єкта, який оцінює відповідні обставини об'єктивно та безсторонньо. Функцію суду і обвинувача одночасно виконує ВРП.

У цілому ж світова практика розбудови системи правосуддя з урахуванням тенденцій еволюції суспільних відносин, а також поглиблення демократичних процесів розвитку держави і її апарату дозволяє укріпитися у висновку щодо існування базових, основоположних засад, що виступають фундаментальною основою і навіть елементом *sine qua non* для розвитку демократичного суспільства і держави, а також забезпечення високих стандартів прав людини.

У контексті інституційної системи держави в якості таких засад виступає принцип поділу влад, а також інституційні принципи побудови і функціонування кожної з гілок влади, що у сукупності забезпечують зв'язки між ними у межах загальної системи стримувань і противаг і водночас спрямовують увесь державний апарат на досягнення спільної мети функціонування держави.

Важливим принципом функціонування судової гілки влади виступає її незалежність, яка лежить в основі усієї системи правосуддя. Це делікатна за своїм змістом проблема, яка з одного боку передбачає встановлення «меж» незалежності, а з іншого боку чітких гарантій і механізмів її фактичного забезпечення.

В країнах Європи це досягається, зокрема шляхом встановлення однозначних критеріїв

й чітких процедур розгляду будь-яких справ стосовно суддів, включаючи дисциплінарні скарги, які при цьому не передбачають втручання у діяльність суду і судді інакше як у визначеній процесуальній формі, а також виключають можливість притягнення судді до будь-якого виду відповідальності, у тому числі дисциплінарної, за діяльність у рамках меж природного і нормального функціонування судової гілки влади з урахуванням основоположних причин самого існування судової системи, специфіки обставин, у яких здійснюється правосуддя, а також мети діяльності суду.

Проблема незалежності суду, її впливу на рівень забезпечення прав і свобод людини, а також узгодження з механізмами стримування і противаг є надзвичайно делікатною у зв'язку з чим не може вирішуватися грубо або лише концептуально. Вона вирішується на рівні конкретних мікро-механізмів, юридичних процедур, а також шляхом запровадження на рівні юридичних моделей чітких і продуманих причинно-наслідкових зв'язків в частині поведінки судді або здійснення стосовно нього будь-яких дій іншими органами влади, їх службовими чи посадовими особами. Саме на такому «детальному» і навіть казуальному рівні, а не лише у вигляді положення Основного Закону знаходить прояв принцип незалежності суду.

Проблема, вважаємо, полягає у сучасній правозастосовній практиці окремих інституцій, яка ґрунтуючись на некоректних методиках юридичної оцінки (кваліфікації) діяльності судді, сформованих самими цими інституціями, може виходити за межі виділеної їй сфери контролю у суміжні сфери і включати у предмет власного впливу ті сфери діяльності судів, які не мають протиправного характеру взагалі, або ті, що входять у коло питань, що можуть бути оцінені іншим суб'єктом.

Сьогодні негативний сигнал у цьому плані йде від діяльності ВРП, у межах якої складаються окремі критичні ситуації, що безпосередньо загрожують незалежності суду.

Незважаючи на відносну ясність предмету аналізу інституції, законодавчо визначені

алгоритми розгляду дисциплінарних скарг, а також досить чіткі і однозначні формули розгляду питання про притягнення судді до дисциплінарної діяльності за яких визначено підстави для відповідальності і вид останньої, ВРП на рівні правозастосовної практики формує методики, застосування яких фактично виводить інституцію за коло своїх предметних повноважень.

Це перекреслює багатовікову еволюцію системи правосуддя і в основі руйнує принцип незалежності суду і суддів, а також усю судову гілку влади у всій її інстанційній будові і засадах функціонування.

Концентруючи викладені вище висновки, необхідно у першу чергу констатувати, що незважаючи на тисячолітню історію еволюції судової влади, сьогодні зі сторони ВРП недвозначно відчувається нерозуміння сутності діяльності судової гілки влади і умов її функціонування.

По-перше, суд повсякчасно з самого моменту його виникнення здійснював діяльність в умовах конфлікту. Ба більше, саме значене поширення конфліктів у суспільстві сприяло виникненню суду. Суд вирішує спори у яких одна сторона, як правило, буде незадоволена результатом.

По-друге, суд діє в умовах недосконалості законодавства. За кілька тисячоліть правового регулювання суспільних відносин ще не було винайдено закон, який би повністю урегулював усі аспекти суспільних відносин настільки, що не виникало би спірних моментів або суд володів методичним інструментарієм для їх уніфікованого розв'язання. Це неможливо з багатьох причин, починаючи з того, що суспільство у своєму розвитку, як правило, випереджає право, яке лише слідує за суспільством і завершуючи тим, що деякі відносини, наприклад, цивільні, неможливо урегулювати виключно типово і формулярно. Там завжди залишатиметься місце для свободи та імпровізації. Ба більше, іноді самі положення закону стають причиною виникнення юридичного спору.

Тому невизнання тієї обставини, що суд дуже часто діє в умовах недосконалого закону, який

і визначає неоднозначність судової практики (скасування чи зміна судами вищих інстанцій рішень судів нижчих інстанцій), є рівнозначним невизнанню необхідності існування судової гілки влади.

Невизнання триінстанційної будови судової системи в якості результату більш ніж тисячолітньої історії розвитку судової влади, спрямованої на формування однотипної судової практики у першу чергу у складних справах, є рівнозначним невизнанню необхідності існування судової гілки влади.

Віра у можливість судів усіх трьох інстанцій в унісон ухвалювати однакові рішення при розгляді кожної справи є запереченням самої еволюції суспільства й ігноруванням реалій тисячолітньої історії правового регулювання суспільних відносин або ж базується на концепції «роботизації» суспільства, що досягається чіткою регламентацією поведінки кожного індивідуума, виключає свободу волі, а тому скасовує чи тотально урізає у тому числі цивільне та господарське право, які у цілому базуються на вільному волевиявленні рівноправних суб'єктів і свободі саморегулювання відносин за їх участю.

Притягнення судді до дисциплінарної відповідальності за одні лише скасування чи зміни його рішень судами вищих інстанцій є або нерозумінням базових умов функціонування суду або цілеспрямованими діями з повної анігіляції судової незалежності та (або) згортання судової гілки влади взагалі.

З прагматичної ж точки зору проведений аналіз дозволяє окреслити два основні ймовірні шляхи подальшого розвитку практики ВРП.

Перший полягатиме у введенні у ранг «традиційної» практики з притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності за однією лише формальною підставою – скасування чи зміни рішень судами вищої інстанції. Це неодмінно призведе до зниження стандартів незалежності суду в Україні, зниження якості правосуддя, а тому і рівня забезпечення прав людини.

В якості другого виступатиме вдосконалення положень Законів України «Про Вищу раду правосуддя» та «Про судоустрій і статус суддів»

у першу чергу в частині утвердження етики поведінки судді як нерозширюваного предмету аналізу ВРП, уточнення підстав притягнення судді до дисциплінарної відповідальності з урахуванням «природно» властивої суду специфіки діяльності, а також методики встановлення юридичного складу, що виступає підставою для кожного виду дисциплінарної відповідальності судді за порушення етичних норм.

Існує і третій шлях – «самокорегування», тобто виправлення інституцією власної хибної практики з урахуванням базових принципів побудови інституційної системи демократичних держав. Але це можливо лише при самокритичному підході інституції до своєї діяльності, розумінні вектору розвитку суспільства і держави, а також високому рівні правової культури.

Список використаних джерел:

1. Загальна теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / М. В. Цвік та ін.; за ред. д-ра юрид. наук., проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук., проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.

2. Плакса В. І., Рибалко В. О. Організаційно-правові аспекти діяльності Вищої ради правосуддя: монографія. Київ – Львів: Видавець Вікторія Кунделська, 2023. 244 с.

3. Оніщенко Н. М. Значення та роль правопізнавальних конструкцій у загальній теорії держави і права. Держава і право. Київ, 2007. Вип. 37. С. 3–9.

4. Конституція України: станом на 29.07.2024 р. Відом. Верхов. Ради України. 1996. № 30. ст. 141 (зі змінами).

5. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VIII. Відом. Верхов. Ради України. 2017. № 7–8. Ст. 50 (із змінами).

6. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 р. № 1401-VIII. Відом. Верхов. Ради України. 2016. № 28. Ст. 532 (із змінами).

7. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VII. Відом. Верхов. Ради України. 2016. № 31. Ст. 545 (із змінами).

8. Про реорганізацію Вищої ради юстиції, утворення Комісії з питань реорганізації Вищої ради юстиції та утворення Вищої ради правосуддя і затвердження Порядку здійснення заходів, пов'язаних із реорганізацією Вищої ради юстиції та утворенням Вищої ради правосуддя: рішення Вищої ради юстиції від 12.01.2017 р. №11/0/15-17. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/29188> (дата звернення: 30.07.2024).

9. Пояснювальна записка до Проекту Закону про Вищу раду правосуддя, зареєстрованого у Верховній Раді України 23.09.2016 р. за № 5180. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=5180&skl=9 (дата звернення: 30.07.2024).

10. А судді над суддями хто? Юридична газета онлайн. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/events/a-suddi-nad-suddyami-hto.html> (дата звернення: 31.08.2024).

11. Судді над суддями: чому не змогли обрати усіх членів Вищої ради правосуддя – спец репортаж. URL: <https://www.5.ua/polityka/suddi-nad-suddiamy-chomu-ne-zmohly-obraty-usikh-chleniv-vyshchoi-rady-pravosuddia-spetsreportazh-140856.html> (дата звернення: 31.08.2024).

12. Судді над суддями: кого оберуть у Вищу раду правосуддя. Бюро судової інформації. URL: <https://court.investigator.org.ua/uk/2019/08/suddi-nad-suddyamy-kogo-oberut-u-vyshhu-radu-pravosuddya/> (дата звернення: 31.08.2024).

13. Рішення Європейського суду з прав людини від 27.05.2013 (остаточне), справа «Олександр Волков проти України» (Заява № 21722/11). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947#Text (дата звернення: 04.08.2024).

14. Judgment of the European Court of Human Rights of 19.04.1994, case Van de Hurk v. The Netherlands (application № 16034/90). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57878%22%5D%7D> (access date: 04.08.2024).

15. Aufsicht des Bundesgerichts über die erstinstanzlichen eidgenössischen Gerichte – gesetzgeberischer Handlungsbedarf: Bericht des Bundesgericht (Mai 2023). URL: https://www.bger.ch/files/live/sites/bger/files/pdf/de/Publikation_Bericht_Aufsicht_19_05_2023_d.pdf (Bewerbungsdatum: 31.07.2024).

16. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-ХІІ (в редакції Закону № 2147-VІІІ від 03.10.2017 р.). Відом. Верхов. Ради України. 1992. № 6. Ст. 56 (із змінами).

17. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-ІV (*Закон і Бізнес* (https://zib.com.ua/ua/162716-periculum_nekorektnogo_zastosuvannya_vrp_ch2_st106_zakonu_pr.html)). – 2024. – 15.08).

Кориневич А., посол з особливих доручень МЗС

Навіщо Україні Римський статут і що змінює його ратифікація?

(Інтерв'ю)

5 серпня президент Володимир Зеленський вніс до парламенту законопроект про ратифікацію Римського статуту. Це – документ, на якому ґрунтується дія Міжнародного кримінального суду (МКС). Україна підписала статут ще у 2000 році, але ніяк не могла його ратифікувати. Однією з причин цьому були застереження, що МКС зможе притягати до відповідальності зокрема і громадян України.

Цю думку критикувала частина юристів, бо Україна і так у 2013-му визнала юрисдикцію МКС, тож вона поширюється на територію країни. До того ж ратифікація Римського статуту – одна з умов Угоди про асоціацію України з ЄС. Що дає ратифікація і з якими умовами Україна погодилась на неї – пояснює Антон Кориневич, посол з особливих доручень МЗС та агент України в Міжнародному суді ООН.

- Чому Україна так довго йшла до ратифікації статуту?

- Питання його ратифікації порушувалося відтоді, як Україна підписала статут у 2000-му. Але у липні 2001-го був висновок Конституційного суду (КС визнав статут таким, що не відповідає Конституції – ред) і Україна не могла ратифікувати цей документ, допоки б не привела у відповідність деякі положення Конституції. Але в неї внесли усі необхідні зміни, тож ці питання вже нерелевантні.

Певний час у нас превалювали хибні політичні меседжі про те, що ратифікація Римського статуту дозволить Міжнародному кримінальному суду переслідувати українських

військових. Але з юридичного кута зору тут немає загроз. Україна і так визнала юрисдикцію МКС, і він вже видав шість ордерів на арешт громадян РФ за ймовірне вчинення воєнних злочинів та злочинів проти людяності.

Поки в нас немає лишень привілеїв – наприклад, брати участь у відборі суддів МКС, в асамблеї держав-учасниць Міжнародного кримінального суду. Ці привілеї ми візьмемо, якщо ратифікуємо Римський статут.

Треба розуміти, що МКС включається в роботу лише коли держава не може або не хоче здійснювати правосуддя. Тобто, поки українські суди забезпечують правосуддя, зокрема щодо українських військових, Міжнародний кримінальний суд не буде втручатися. І він – як ми бачимо, по шести ордерах на арешт російських громадян, починає працювати тоді, коли певні особи є недосяжними для судової системи України.

- Чому Римський статут вирішили ратифікувати саме зараз? Це якось пов'язано з операцією в Курській області РФ?

- У нас є зобов'язання ратифікувати Римський статут по статті 8 Угоди про Асоціацію України та ЄС. Щобільше, зараз йде трек укладення безпекових угод України з міжнародними партнерами й в багатьох з них у розділі про відповідальність є положення, що Україна ратифікує Римський статут.

Щодо подій у Курській області, я б не шукав причинно-наслідкових зв'язків. Підготовка міжнародного договору до ратифікації займає певний час і не виникає спонтанно.

- Заступниця керівника Офісу президента Ірина Мудра казала, що ратифікація Римського статуту зробить ефективнішим розслідування МКС щодо воєнних злочинів росіян в Україні. Як саме?

- Ситуація в Україні є пріоритетом для Міжнародного кримінального суду. Її зазначених вище ордерів на арешт є свідченням цього. Але виходить дивна ситуація. МКС може отримувати певні закиди від міжнародних партнерів, мовляв, навіщо витратити багато часу і енергії на розслідування ситуації в країні, яка так і не спромоглася ратифікувати Римський статут? Тож після ратифікації ця підстава для критики відпаде.

- Чи допоможе ратифікація Римського статуту в отриманні компенсації Україною?

- Йдеться про роботу фонду Trust Fund for Victims. Він може працювати в країні, яка визнала юрисдикцію МКС, але не ратифікувала Римський статут. Але, безумовно, ратифікація впливає.

Фонд працює по наданню репарацій жертвам злочинів. Зазвичай йдеться про відбудову шкіл, впровадження певних соціально-психологічних програм. Після ратифікації Україною Римського статуту він матиме більш захищену позицію, коли почне активно працювати по відшкодуванню.

- У 2025-му мають розглянути зміни до Римського статуту, зокрема щодо злочину агресії. Зараз МКС не може притягнути Росію до відповідальності за нього. Якщо ці зміни проведуть, Україна може відмовитися від ідеї спеціального міжнародного трибуналу для Путіна і вищого керівництва РФ?

- Так, у 2025 році можуть внести зміни до Римського статуту, але не до визначення

злочину агресії, а до положень про здійснення юрисдикції МКС щодо злочину агресії. Зараз таких підстав дві. Перша – коли обидві держави ратифікували Римський статут і Кампальські поправки. Друга – коли ситуація в країні передається на розгляд МКС Радою безпеки ООН.

Зараз жодна з підстав не працює. Зміни, які можуть внести у 2025 році, займуть певний час. Тому багато юристів підтримують і ці зміни, і спеціальний трибунал. Тож рухаємося в бік його створення.

- Україна ратифікує Римський статут з уточненням, що МКС не матиме юрисдикції за статтею про воєнні злочини щодо громадян України протягом семи років після ратифікації. Чи немає тут колізії?

- Справді, там є такий пункт. Це важлива деталь. Але скажу так: України визнала юрисдикцію МКС, і він вже розслідує все, що відбувається на території України з 21 листопада 2013 року. Якщо таке положення є в тексті проекту закону, значить, воно там мало бути. Повторюся: у нас є дійсна судова система. Вона може розслідувати відповідні ймовірні факти.

- У 2026-му будуть перебирати склад суддів МКС. Українські судді зможуть потрапити туди?

- Теоретично є шанси, якщо Україна продовжить бути членом МКС. Було б логічно мати свою кандидатуру на цю посаду. Ратифікація Римського статуту відкриє нам цей шлях (**Суспільне.Новини (<https://suspilne.media/815005-naviso-ukraini-rimskij-statut-i-so-zminue-jogo-ratifikacia-poasnue-posol-z-osoblivih-dorucen-mzs-anton-korinevic/>). – 2024. – 16.08).**

Мамедов Г., кандидат юридичних наук, Заслужений юрист України, заступник генпрокурора України у 2019-2022 роках
Волкова Н., директор Ukrainian Legal Advisory Group

Україна стає ближчою до Суду, який видав ордер на арешт Путіна. Але є нюанс

Протягом десяти років в Україні триває війна і, як наслідок, розслідуються численні міжнародні злочини, скоєні на нашій території. І от нарешті президент України вніс до Верховної Ради законопроект щодо ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду та відповідних змін до законодавства. Шлях до цього був довгим, тернистим і сповненим міфів. Однак, зрештою, ми знаходимося на порозі нового етапу. Те, що Україна готова приймати таке рішення в умовах триваючої війни, безпрецедентно. Але й тут не все так просто... Розбираємося в тому, чому ратифікація Римського статуту важлива і що досі непокоїть у цьому процесі.

Чому Україна повинна ратифікувати Римський статут

На території нашої країни точиться найбільша з часів Другої світової війни на Європейському континенті, внаслідок якої вчиняються численні міжнародні злочини. Після Другої світової війни людство довго шукало міжнародно-правові механізми відповідальності за скоєння найтяжчих злочинів. І цей шлях, зрештою, привів нас до зародження міжнародної кримінальної юстиції та появи спеціального інституту, що мав розслідувати такі злочини, – Міжнародного кримінального суду (МКС). МКС розпочав свою діяльність більш як 20 років тому на основі Римського статуту, що наразі ратифікований 124 державами. Однак досі міжнародна кримінальна юстиція перебуває на етапі свого становлення, і дуже важливо підтримувати цей процес.

І от, Україна внаслідок російської агресії опинилася в епіцентрі уваги всього світу. Злочини, скоєні в Бучі, Маріуполі, Бахмуті, Херсоні й інших українських містах і селах, назавжди врзалися в пам'ять тих, хто про них чув. Актуалізувалося питання притягнення до відповідальності злочинців, що десятиліття

вчиняють подібні злочини. І тут великі надії стали покладати на МКС...

Усі ці роки Україна досить активно співпрацювала з МКС. Ще 2014-го і 2015 року наша держава визнала юрисдикцію МКС на своїй території (за справами Майдану, а також у Криму і на Донбасі), а після початку повномасштабної російської агресії завдяки зверненню 42 країн – членів МКС було відкрито розслідування щодо ситуації в Україні. Наразі Міжнародний кримінальний суд видав уже шість ордерів на арешт російських високопосадовців, зокрема й президента РФ, за підозрою в скоєнні воєнних злочинів і злочинів проти людяності. Тож у наших міжнародних партнерів, та й у багатьох правозахисників в Україні, виникало логічне запитання: чому Україна не ратифікує Римського статуту?

Адже хто, як не ми, зараз має бути тригером розвитку міжнародної кримінальної юстиції та об'єктивного розслідування і покарання винних за скоєні на нашій території міжнародні злочини? Запит на справедливість в Україні величезний, а задовольнити його виключно інструментами національного правосуддя просто неможливо. Наразі ж ми не маємо жодного впливу на процеси в МКС. По суті, ратифікація Римського статуту дає нам право брати участь у роботі Суду та бути повноцінними учасниками цієї системи. І, що не менш важливо, продемонструвати своє відповідальне ставлення до здійснення правосуддя й підтримати становлення міжнародної кримінальної юстиції.

Ратифікувавши Римський статут, ми зможемо включатися у вирішення адміністративних, фінансових питань Суду, а також у формування повістки. Ми повноцінно захищатимемо свої інтереси та своє право на справедливість, співпрацюючи з партнерами.

Чому питання ратифікації вирішується лише зараз?

Насправді раціональну відповідь на це запитання знайти досить складно. Все пов'язано з низкою міфів і стереотипів, що вкорінювалися в суспільну думку. Найпопулярніший і найбільш шкідливий із них – це те, що ратифікація Римського статуту нібито призведе до переслідування українських військових. Але насправді МКС може переслідувати українських військових із кінця 2013 року згідно із заявами, якими Україна визнала юрисдикцію Суду (за пунктом 3 статті 12 Римського статуту, якщо вимагається визнати юрисдикцію державою, яка не є учасницею Статуту, держава може шляхом подання заяви секретареві визнати здійснення Судом юрисдикції стосовно відповідного злочину). Адже коли йдеться про правосуддя, воно не має сторін. Однак чи багато кейсів переслідування наших військових ми бачили з того часу? Жодного. Водночас МКС видав уже шість ордерів на арешт росіян.

І тут треба розуміти специфіку роботи Суду. МКС не може розглядати всі порушення й міжнародні злочини, скоєні за десять років, бо ж інституційної спроможності Суду на це не вистачить. Натомість він орієнтується на справи

щодо big fish, тобто командної ланки. Збройні сили України ж прагнуть дотримуватися норм міжнародного гуманітарного права, і ми не спостерігаємо систематичних порушень. Чи означає це абсолютну відсутність злочинів? Звісно, ні. Але ми можемо констатувати відсутність системи, спрямованої на скоєння злочинів. Епізодичні ж випадки цілком може розслідувати національний або змішаний механізм правосуддя (який, щоправда, ще належить створити).

Тобто ратифікація Римського статуту жодним чином не вплине на переслідування українських військових. Ми маємо дотримуватися норм міжнародного гуманітарного права для того, щоб таких переслідувань не було.

Знають про це й українські військові. Соціологічна група Рейтинг і ГО Ukrainian Legal Advisory Group за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» провели опитування* серед військовослужбовців і поцікавилися їхньою думкою щодо різних аспектів правосуддя в умовах війни. Так от, 58% опитаних вважають, що МКС може розслідувати найтяжчі міжнародні злочини, скоєні на території України, та притягати до відповідальності українське військо та політичне керівництво без ратифікації Римського статуту.

Крім того, подекуди виникають питання щодо конституційності ратифікації Римського статуту, адже 2001 року Конституційний суд визнав його таким, що не відповідає Конституції України. Однак з 2019 року набули чинності зміни до Конституції України, які прибрати будь-які юридичні перешкоди для ратифікації Римського статуту.

Що непокоїть?

Безумовно, ратифікація Римського статуту – дуже важливий і довгоочікуваний крок, що зробить нас повноцінною частиною родини міжнародної кримінальної юстиції. Але є один нюанс...

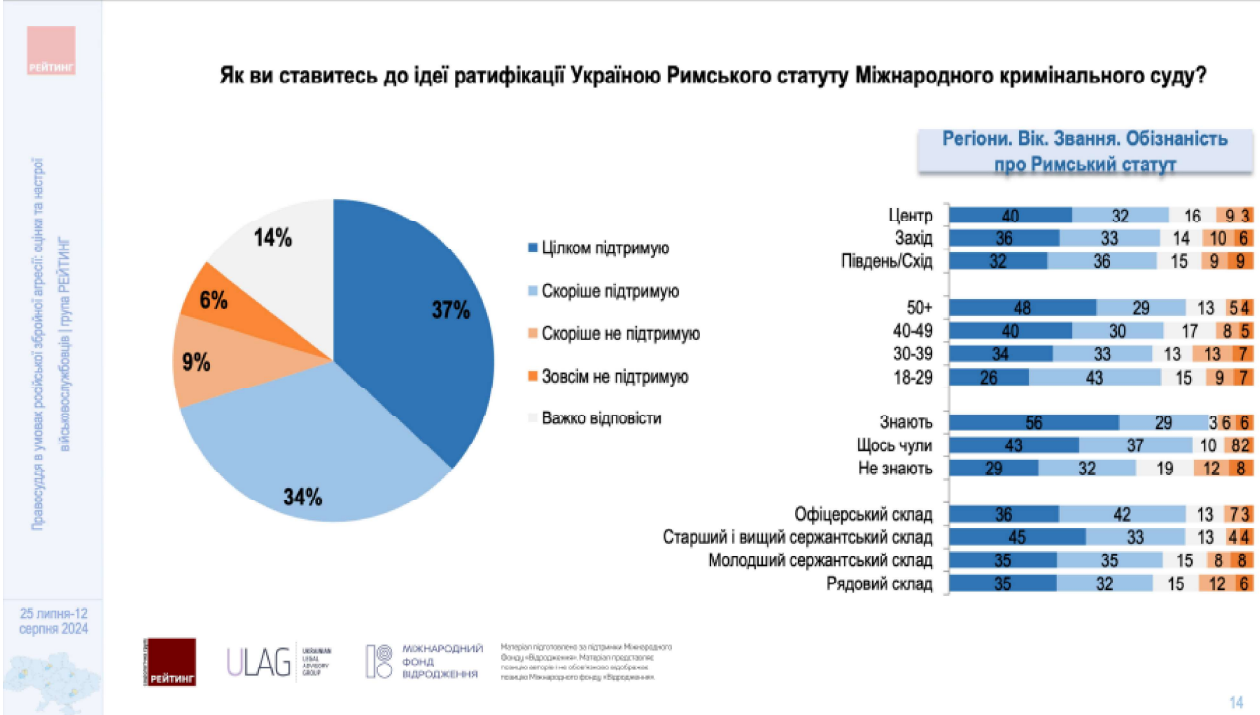
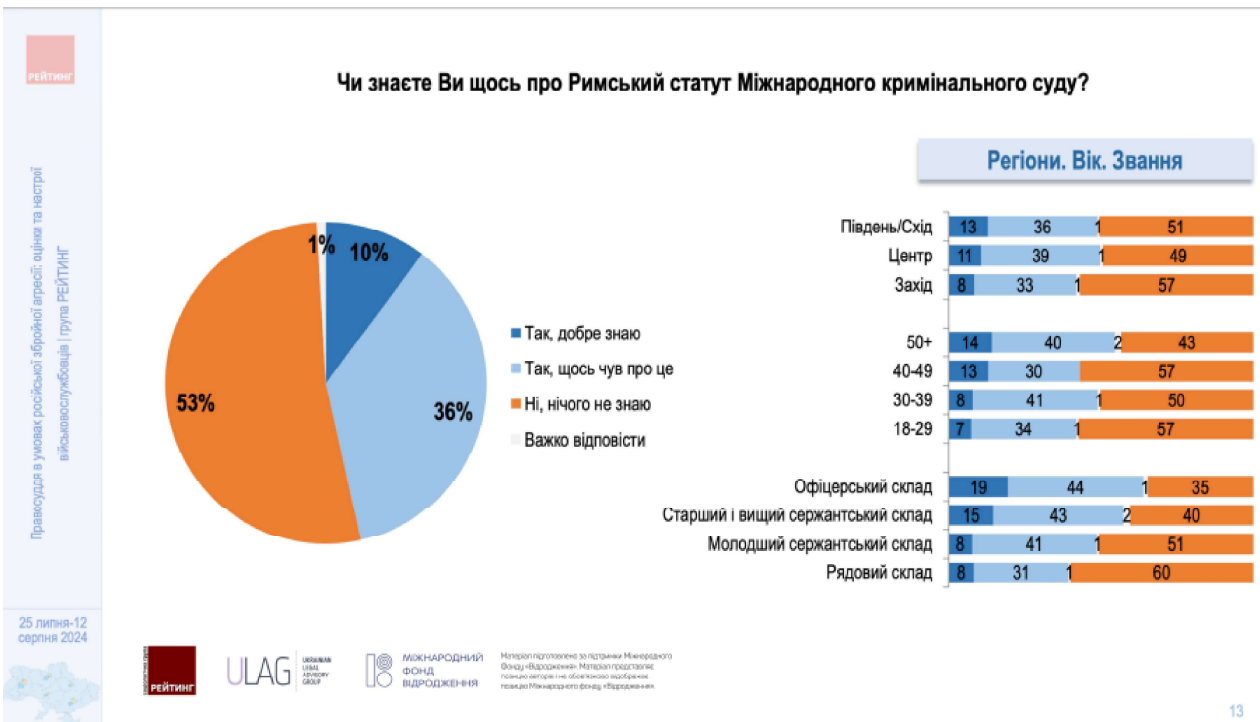
Україна вирішила ратифікувати Римський статут із застосуванням статті 124, яка передбачає, що держава, коли стає учасницею цього Статуту, може заявити, що протягом семи років після набрання Статутом чинності для відповідної держави вона не визнає юрисдикції Суду стосовно воєнних злочинів, якщо ймовірний злочин було вчинено її громадянами або на її території. Комунікаційно ця теза виглядає вельми привабливо. Однак із нею не все так просто.

По-перше, варто уважно придивитися до формулювань. Оскільки у статті йдеться не тільки про громадянство, а й про території, де були скоєні злочини, варто бути впевненим, що замість розв'язання однієї проблеми, ми не створимо безлічі нових. Чи може країна «обирати» сферу застосування статті? І, відповідно, чи зможе тоді МКС розслідувати воєнні злочини, що кояться на території України? Чіткої відповіді на це запитання наразі немає. Однак низка коментарів експертів з міжнародного правосуддя, що з'явилися після внесення законопроекту, демонструє, що така відповідь є як мінімум неоднозначною. Зрештою, всі ці побоювання зводяться до одного – ризику позбавити постраждалих від воєнних злочинів шансу на справедливість. Адже війна все ще триває, численні злочини вчиняються щодня. Стаття 124 може не лише завадити процесам правосуддя, а й сприяти поширенню безкарності. У випадку, якщо МКС не зможе розслідувати воєнні злочини на

території України, ми, по суті, «запрошуємо» росіян вчиняти їх. Це ключовий виклик. До того ж із моменту, як стаття вступить у силу, Суд втратить повноваження щодо воєнних злочинів (або лише щодо громадян України, або на території держави загалом), і сім років по тому МКС уже не зможе повернутися до розслідування цих подій. Водночас важливо розуміти, що зрештою найважливіше – те, як нашу заяву трактуватиме Суд. І це досі територія невідомості, а, отже, як можливостей, так і ризиків. Теоретично, якщо виявиться, що Суд трактує цю статтю не тільки щодо громадян, а й щодо територій, ми зможемо відкликати заяву за статтею 124. Так, це репутаційно зашкодить, але принаймні розв'яже проблему. Тож є надія, що такий варіант теж розглядається. Крім того, потенційно є колізія між заявою за статтею 124 і тим, що ми визнаємо юрисдикцію МКС по ситуації в Україні згідно з пунктом 3 статті 12 Римського статуту ще з 20 лютого 2014 року. Тому питання щодо розслідування злочинів за останні десять років теж лишається відкритим.

По-друге, саме ставлення до статті 124 у країн-учасниць досить однозначне. Її завжди сприймали як перехідну та тимчасову. До нашого випадку вона застосовувалася лише двічі за зовсім інших умов і причин, і одна з держав (Франція) через рік скасувала цю декларацію. Рішення прибрати статтю 124 із Римського статуту було прийняте на Асамблеї країн-учасниць 2015 року, наразі вже 23 країни ратифікували поправку про її скасування.

По-третє, який сигнал ми подаємо світу, ратифікуючи Римський статут таким чином? Що нам є що приховувати і ми боїмося правосуддя? Але ж це не так. Тим паче що переважна більшість військових, згідно з опитуванням, підтримують ратифікацію Римського статуту (ще до розмов про статтю 124). Висловлюється схвально 71% (37% цілком підтримують, 34% скоріше підтримують). І це в умовах, коли, попри зусилля громадянського суспільства протягом років, військові були недостатньо поінформовані про роботу МКС, і досі про нього знають далеко не всі (46% знають або чули щось про Суд).

Звісно, пояснити повноцінний процес ратифікації складніше, ніж комунікувати цей мораторій. Однак і сенси ми отримуємо різні... Процес ратифікації займе певний час, проте вже зараз, зокрема й через аступ у Курській області, в очах міжнародної спільноти таке рішення виглядатиме неоднозначно. Україна послідовно заявляє про прагнення захистити всіх постраждалих від найтяжчих злочинів.

Цей принцип має більше шансів на успіх, коли якісні процеси на національному рівні доповнюються розслідуваннями МКС там, де ми не можемо забезпечити правосуддя.

Безумовно, певна частина військового керівництва може й дотепер бути проти ратифікації. Але результати свіжого опитування демонструють, що замість компромісу у вигляді статті 124 нам варто, навпаки, нарешті

побороти ілюзорні страхи та бути суспільством, яке дійсно відстоює цінності правосуддя.

Окрім згаданої вище підтримки ратифікації, абсолютна більшість військових готові підтримати розслідування воєнних злочинів, скоєних вищим військово-політичним командуванням України заради можливості притягнути до відповідальності вище керівництво РФ. Раніше ми вже згадували, що

через свій мандат та обмеження в ресурсах МКС розглядає лише невелику кількість справ, переважно щодо «топ-порушників». Тож чи дійсно в нас є потреба у статті 124, яка захистить військово-політичне командування від гіпотетичного переслідування, водночас ще й ризикуючи позбавити численних постраждалих від воєнних злочинів шансу на правосуддя?

Крім того, на тих же окупованих територіях воєнні злочини можуть скоюватися й людьми, що мають українське громадянство і співпрацюють з окупаційною владою.

Безумовно, ратифікація Україною Римського статуту – це перемога здорового глузду.

Але дуже хотілося б, щоб він переміг без будь-яких застережень (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/LAW/ukrajina-staje-blizhchoju-do-sudu-jakij-vidav-order-na-aresht-putina-ale-je-njuans.html>)). – 2024. – 20.08).

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

УДК 340.1+342.4(477)

DOI: 10.33270/01232502.38

Н. Камінська

КОМПЕТЕНЦІЯ ОРГАНІВ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ І ПЕРСПЕКТИВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Реалії української дійсності, активізація євроінтеграційних процесів і набуття статусу кандидата в члени Європейського Союзу зумовлюють необхідність модернізації та переосмислення правових цінностей, їх значення в сучасному світі. Це, безперечно, стосується й Конституційного Суду України, об'єктивує потребу в удосконаленні порядку його формування, компетенції, організації діяльності тощо. Задля ґрунтовного всебічного вивчення доцільно звернутися до відповідного досвіду інших держав, критично його проаналізувати щодо доцільності й можливості використання в Україні. Метою цієї статті є узагальнення іноземного досвіду конституційно-правового регулювання компетенції органів конституційної юрисдикції, здійснення порівняльно-правового аналізу та визначення напрямів модернізації такого регулювання в Україні. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально юридичні методи, відповідні підходи й принципи. Ключовими задля досягнення зазначеної мети є діалектичний, порівняльно-правовий, аксіологічний, гносеологічний, історичний, герменевтичний та інші методи. Викладені положення ґрунтуються на комплексному та системному, феноменологічному і плюралістичному підходах тощо. Наукова новизна статті полягає в тому, що узагальнення тенденцій конституційно-правового регулювання напрямів діяльності органів конституційної юрисдикції дозволяє виокремити найпоширеніші: 1) визначення конституційності нормативно-правових актів;

2) тлумачення конституції; 3) розгляд скарг щодо порушення свобод і прав людини; 4) вирішення спорів (конфліктів) між владними органами держави (між федерацією та суб'єктами федерації, між суб'єктами федерації або між центральними та регіональними органами, як і між останніми); 5) розгляд питань про імпічмент; 6) розгляд питань про відповідність законів ратифікованим міжнародним договорам, положень інших актів, виданих центральними державними органами, конституції, ратифікованим міжнародним договорам і законам; 7) розгляд виборчих спорів; 8) розгляд питань про відповідність конституції цілей або діяльності політичних партій, відповідність рішення про їх розпуск або іншого рішення, що стосується діяльності політичної партії, конституційним чи іншим законам. Розглянуто специфіку регламентації та реалізації компетенції органів конституційної юрисдикції. Оптимальним визнано вдосконалення повноважень Конституційного Суду України щодо перевірки конституційності міжнародних договорів, типів конституційного контролю, наслідків неконституційності; доповнення наявного переліку повноважень вирішенням компетенційних спорів; розгляду питань про імпічмент вищих посадових осіб держави (а не лише Президента України); розгляд виборчих спорів і про відповідність діяльності політичних партій Конституції України тощо. Запропоновано відповідні законодавчі зміни.

Камінська Н. (2023). Компетенція органів конституційної юрисдикції: порівняльно-правовий аналіз і перспективи модернізації в Україні. *Філософські та методологічні проблеми права*: Том 25 № 1. С. 38-49 URL: <https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/philosophy/article/view/1544/1536>

УДК 340.1+342.4; 347.44(477)

DOI:10.33270/02232602.32

Н. Камінська

ДОБРОЧЕСНІСТЬ: СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗМІСТ І ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СУЧАСНИХ РЕФОРМ

У процесі виконання міжнародних зобов'язань, умов на кандидатство в члени Європейського Союзу актуалізується потреба вивчення теоретичних і практичних аспектів низки важливих процедур, принципів й інших засад здійснення сучасних реформ. Це посилюється системними трансформаціями національної правової системи, частими кадровими змінами у владних інституціях, неефективністю державної антикорупційної політики, виявами недоброчесності в судових та інших органах публічної влади в Україні, недовірою до них населення. В умовах дії правового режиму воєнного стану ці проблеми загострюються.

Метою статті є комплексний аналіз феномену доброчесності на підставі доктринальних і нормативно-правових джерел, висвітлення його соціально-правової природи, сутнісних особливостей, а також значення в процесі реалізації сучасних реформ.

Методологічна основа роботи ґрунтується на комплексному поєднанні філософських і наукових теорій, ідей, постулатів, концепцій, методів і принципів дослідження. Визначальними є діалектичний, порівняльний, історичний, аксіологічний, антропологічний, гносеологічний, герменевтичний та інші методи; системний, плюралістичний, діяльнісний, феноменологічний, інструментальний та інші методологічні підходи; принципи плюралізму, системності, усебічності, об'єктивності, історизму, детермінізму, міждисциплінарності, комплексності й інші методологічні принципи.

Наукова новизна полягає в тому, що концептуалізація доброчесності в сучасному науковому дискурсі зумовлює багатовекторний аналіз цього феномену, його джерела, сучасні підходи трактування, теоретичне й практичне

значення. Оптимальним є комплексне з'ясування змісту зазначеної категорії, оскільки це правова, морально-етична та філософська категорія, пов'язана з людиною, посадовою або службовою особою, інституціями, владними органами, стосується сфер публічних і приватних відносин.

Визначено, що доброчесність ґрунтується на принципах римського права, а саме bona fides, доктрині venire contra factum propter, еволюціонувавши в міжнародні та європейські стандарти, відповідну судову й іншу правозастосовну практику. Обґрунтовано вузьке та широке значення доброчесності, зокрема останнє містить морально-етичні й правові складові, принципи і стандарти поведінки, чесноти як позитивні моральні риси, зумовлені свідомістю та волею людини, що характеризує людину, її спосіб життя, вчинки, готовність і здатність свідомо реалізувати певні види діяльності, поведінки на засадах добра й справедливості. Виокремлено характеристики доброчесності, її типологізацію.

Практична значущість полягає в тому, що, оскільки феномен доброчесності стосується фактично всіх сфер життєдіяльності, очевидна необхідність законодавчого регулювання загальних і спеціальних критеріїв доброчесності, належного наукового обґрунтування, методології оцінювання на їх відповідність. Перспективним видається продовження наукових розвідок, вивчення співвідношення антикорупційних виявів у професійній діяльності глави держави, судді, парламентаря, прокурора, посадовців органів державної влади, органів місцевого самоврядування та дотримання ними критеріїв доброчесності. Ідеологічний чинник зумовлює підвищення рівня правової культури, правосвідомості посадових і службових осіб, українського суспільства щодо викорінення корупційних й інших недоброчесних ризиків і загроз, розвитку культури доброчесності.

Камінська Н. (2023). Доброчесність: соціально-правовий зміст і значення для сучасних реформ. *Філософські та методологічні проблеми права*: Том 26 № 2. С. 32-41 URL: <https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/philosophy/article/view/1603/1593>

УДК 340.12

DOI:10.33270/02232602.25

В. Вовк

КОНСТАНТНО-ДОМІНАНТНІ СОЦІАЛЬНІ ІДЕЇ ЕПОХИ МОДЕРНУ ТА СУЧАСНИЙ КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОСТІР

Статтю присвячено ще недостатньо дослідженим питанням впливу філософсько-правових ідей періоду модерну на становлення й оформлення сучасної політико-правової та конституційної реальності. Доведено, що сучасна європейська правова культура та практика детермінуються філософсько-правовими концепціями та природничо-правовою доктриною XVII–XVIII століть, які також вибірково ввібрали в себе положення соціальних ідей середньовіччя, християнської ідеології, але водночас мали характер практичного керівництва до дії та закріпили основні світоглядно-ментальні настанови тогочасного суспільства. Філософсько-правові тексти мислителів епохи модерну виконано в специфічній жанровій манері, що й зумовило перенесення їх основних положень у політико-правові та юридичні документи. Саме в таких світоглядно-історичних координатах і сформувалися основні засади територіального управління в державі через чітке окреслення взаємовідносин між центром управління та периферіями. У тексті статті проаналізовано основні соціокультурні й ідеологічні передумови формування таких положень сучасної політико-правової практики та конституціоналізму, як незалежна національна держава, територіальний і національний суверенітет (на прикладі еволюціонування явища суверенітету від середньовіччя до Нових часів). Розуміння змістовного наповнення низки інститутів конституційного та міжнародного права залежить від з'ясування ролі й значення Вестфальських мирних договорів у процесах створення європейської системи правопорядку, основних засад міжнародної безпекової

політики тощо. Акцентовано на тому, що сучасне розуміння права є також похідним від його трактування в часи модерну (право як договір, право як сфера секулярної діяльності людини, правотворча та законотворча діяльність держави, держава як особливий суб'єкт права).

Вовк В. (2023). Константно-домінантні соціальні ідеї епохи модерну та сучасний конституційний простір. *Філософські та методологічні проблеми права*: Том 26 № 2. С. 25-31 URL: <https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/philosophy/article/view/1602/1592>

УДК 340.12+342.4(477)

DOI:10.33270/02232602.127

Ю. Михеєнко

НОВЕЛІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ (АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ)

Актуальність статті полягає в необхідності акцентувати на потребі врахування аксіологічного аспекту як визначального в новелізації Конституції України. Питання новелізації об'єктивно належить до «топових» тем; спроби «покращення» Конституції України з різних мотивів, у різний спосіб, з різними наслідками як з об'єктивних, так і з суб'єктивних підстав відбуваються з моменту її ухвалення та є безперервним процесом. Видається логічним передбачити подальше збільшення з наближенням перемоги України у війні з РФ кількості пропозицій політиків, науковців щодо новелізації Конституції України, зокрема ухвалення її в новій редакції або як нового документа. Водночас посилюється і небезпека маніпулювання суспільною думкою, популізму, лобіювання інтересів певних груп, на протипагу національним тощо. Отже, метою публікації є дослідження аксіологічного аспекту новелізації Конституції України незалежно від способу, суб'єкта її здійснення. У дослідженні застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, зокрема формально-логічний, системно-

функціональний. Науковою новизною статті є дослідження новелізації Конституції України з огляду на аксіологічний аспект, а саме потребу збереження вже закріплених конституційних цінностей, забезпечення їх дієвості, уконституювання тих цінностей, які споконвіку притаманні українцям, є необхідними для гідності людини, процвітання нації, розвитку демократичної соціальної правової держави. Практична значущість полягає в забезпеченні відповідних суб'єктів теоретичним підґрунтям для напрацювання пропозицій щодо новелізації Конституції України.

Михеєнко Ю. (2023). Новелізація Конституції України (аксіологічний аспект). *Філософські та методологічні проблеми права*: Том 26 № 2. С. 127-135 URL: <https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/philosophy/article/view/1613/1602>

М. Савчин

ЧЕСНОТИ І ЦІННОСТІ У ПРАВІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА КОНСТИТУЦІЮ

Дискусія між прибічниками популярного і політичного конституціоналізму, з одного боку, та юридичного конституціоналізму, з другого, є свідченням дискусії консервативного та ліберального підходів. Така інтерпретація права мислима через цінності у праві, але для належного тлумачення інтерпретатор має бути наділений певними чеснотами, аби зберігати цілісність правової матерії та віру у суспільний прогрес і вільний розвиток людини як самодостатнього індивіда.

Метою статті є визначення ступеня впливу на дієвість конституції чеснот і цінностей. Через розкриття суті основних доктрин конституціоналізму (популярного, політичного та юридичного) проаналізовано дилему свободи і безпеки у праві. Розуміння співвідношення хаосу і порядку розкриває значення інституційно спроможної держави як простору безпеки своїх громадян. Чесноти у праві відіграють критичну роль в організації

суспільства, у контексті чого буде акцентовано увагу на ролі чеснот обороноздатної демократії, дебатів між прихильниками ориджиналізму і концепту “живої” конституції.

Чесноти у праві визначають модус впровадження певних цінностей, в основі яких лежить суспільний консенсус і вони визначають організацію суспільства та влади. Дискусія між представниками популярного та політичного конституціоналізму та юридичного конституціоналізму засвідчує, що право забезпечує більш справедливі наслідки у результаті суспільнополітичної дискусії. Натомість популярний конституціоналізм апелює до своєрідного мобінгу, який надає перевагу засобам прямої демократії. Політичний конституціоналізм апелює на політичне вираження волі народу і надання пріоритету верховенству парламенту. Юридичний конституціоналізм парирує обидва підходи, оскільки перший є небезпечною еманациєю використання процедур прямої демократії для згортання засад конституційного порядку, а ідея верховенства парламенту загрожує ігноруванням більшістю інтересів меншості, а обидва мають потенційним наслідком порушення прав людини. Юридичний конституціоналізм акцентує на захисту прав людини, який визначає стандарти функціонування інститутів влади.

Савчин М. (2024). Чесноти і цінності у праві та їх вплив на Конституцію. *Юридичний журнал «Право України»*. № 1. С. 108-128. URL: https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravo_2024_1/pravo_2024_1-s8/

Т. Новікова

ОКРЕМІ АСПЕКТИ МАТРИЦІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В СУДОВІЙ СИСТЕМІ

Стаття присвячена питанням відповідальності в судовій системі, що має важливе значення для її функціонування. Саме матрична структура відповідальності необхідна

для забезпечення належної процесуальної діяльності судів. Авторка окреслила новітні підходи до дослідження відповідальності в судочинстві на підставі наукових розробок з питань загальноправової відповідальності та відповідальності в адміністративному процесі. Зокрема, матричний підхід відповідальності є новим в умовах реформування судової системи, що пов'язано із запровадженням нових технологій і методів, забезпечення ефективності та прозорості діяльності судів, належного виконання процесуальних обов'язків, удосконалення функцій судового контролю за виконанням рішень і відповідальності при їх ухваленні.

Метою статті є окреслення сучасних підходів до підвищення ефективності судочинства з використанням нового матричного методу відповідальності в процесуальній діяльності. На основі комплексного аналізу теоретико-методологічних і правових засад обґрунтовано та розроблено концепцію системної відповідальності, зокрема її зовнішньої та внутрішньої матриці процесуальної діяльності судів.

Доведено, що перспективність реалізації матричного підходу діяльності судів, як ефективного напрямку активізації правосуддя, гарантує можливість систематизації всіх стадій судового процесу, виявлення неузгоджених дій, їх відмежування за допомогою інформаційних технологій, оскільки функціонування кожного окремого підрозділу системи є частиною загальної матриці відповідальності.

Запропонована авторкою стаття охоплює основну сферу правосуддя і розглядається крізь призму матричної відповідальності за неправомірні дії, недотримання закону, порушення прав особи, заниження рівня довіри суспільства до судової інституції. Розглядаючи судовий процес крізь оновлену систему відповідальності, як першооснову процесуальної діяльності, авторка зосередила увагу на її особливостях, які формують і впорядковують судочинство на всіх рівнях,

забезпечуючи їхню транспарентність та ефективність. Акцентовано, що повна матриця відповідальності та матриця повноважень охоплюють весь спектр процесуальної діяльності, що дасть змогу систематизувати його за допомогою новітніх технологій.

Новікова Т. (2024). Окремі аспекти матриці відповідальності в судовій системі. *Юридичний журнал «Право України»*. № 3. С. 134-150. URL: https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravo_2024_3/pravo_2024_3-s8/

УДК 341

DOI.org/10.36952/uail.2023.2.12-18

Дайнюс Жалімас
(Dainius ŽALIMAS)

TRANSITIONAL JUSTICE: LEADING CASES OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA

(Перехідне правосуддя: основні справи Конституційного Суду Литовської Республіки)

Before presenting the issues of transitional justice considered by the Lithuanian Constitutional Court in more detail, I have to introduce you with the main facts of our history and the main stages of the development of the Lithuanian constitutionalism. This can help in understanding the aspects of transitional justice developed by the Lithuanian Constitutional Court and why they are concentrated on the issues of memorialisation, recognition of historical truth, satisfaction for victims and general prevention rather than reconciliation.

Жалімас Д. (2023). Перехідне правосуддя: основні справи Конституційного Суду Литовської Республіки. *Український часопис міжнародного права*, № 2. С. 12-18. URL: <https://jusintergentes.com.ua/images/2023/2/Zalimas.pdf>

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:**

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

№ 8 (123) 2024

(01 серпня - 31 серпня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»
Ідентифікатор медіа R30-01101

Комп'ютерна верстка:
Н. Крапіва

Підп. до друку 26.08.2024.
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 5,60.
Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net
Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.